

Altay

ALTAY STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Stratejik Araştırmalar Dergisi

Doğaçhan DAĞI

Revisiting Strategic Culture: Its Origins, Debates, and Shortcomings

Tuğçenur EKİNCİ FURTANA

Türk Dünyasında Ortak Pazar ve Gümrük Birliği: Uluslararası Örgütler Perspektifinden Bir Değerlendirme

Abdulkadir IŞIK

Dijital Para Birimleri ve Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC'ler): Küresel Finans Sisteminin Dönüşümü

Ferhat DOLAŞ

Uluslararası Ticarete Coğrafi Siyasetin Etkileri: Ticaret Savaşları ve Siyasi Gerilimler

Büşra YILMAZ

Türk Halkbilimi Alanında Dergiciliğin Tarihçesi

EkoAvrasya

VAKFI

ISSN 3023-8730

9 773023 873005

Hakemli Ulusal Bilimsel E-Dergi

Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi altı ayda bir yayınlanan çift kör hakemli ulusal dergidir. Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi'ne aittir.

Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakı ilkesini benimseyen Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi'nin tüm içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır.

Dergi Sahibi

Avrasya Ekonomi, Kültür ve Toplum Araştırmaları Vakfı adına
Dr. Hikmet EREN

Yazı İşleri Müdürü

Kemal Kurnaz

Editörler

Doç. Dr. Hasan BARDAKÇI (Baş Editör)
Doç. Dr. Abdulkadir BARUT (Editör Yardımcısı)
Dr. Öğr. Üyesi Günay TULUM (Editör Yardımcısı)
Öğr. Gör. Zülal SÖĞÜT (Editör Yardımcısı)

Yönetim Merkezi

Estergon Türk Kültür Merkezi No:12
Tepebaşı-Keçiören / ANKARA – TÜRKİYE
T: +90 312 358 94 49
M: +90 505 133 46 81
Web: www.altaystratejikarastirmalardergisi.com
E-Mail: altay@ekoavrasya.net

ISSN: 3023-8730

Yayın Türü

6 Aylık, Ulusal, Süreli

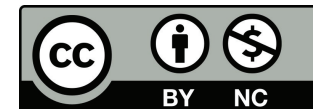
Yayın Tarihi

Temmuz 2025

Dizin ve İndeksler

Dergimiz, İdeal Online ve Google Scholar'da dizinlenmektedir.

Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi **CC BY-NC 4.0** lisansı altında lisanslanmıştır.

Editörden

Kıymetli Okuyucular,

Altay Stratejik Araştırmalar dergisinin üçüncü sayısını sizlerle buluşturmanın gururunu yaşıyoruz. Her sayımızda daha da derinleşen akademik içeriğimiz ve artan ilginiz, stratejik düşünceye katkı sunma idealimizi pekiştirmekte; bu doğrultuda yürüttüğümüz yayıncılık faaliyetlerine yön vermektedir.

Bu sayımızda, küresel ve bölgesel gelişmelerin çok boyutlu etkilerini ele alan, teorik zemini sağlam, analitik gücü yüksek çalışmalara yer verdik. Stratejik kültür kavramı, tarihsel gelişimi ve kavramsal tartışmaları çerçevesinde yeniden ele alınarak; güvenlik ve dış politika alanlarında düşünsel derinliği olan bir yaklaşım ortaya konmaktadır. Bu çerçevede, karar alma süreçlerinin kültürel kodlarla ilişkisi ve stratejik tutumların ardındaki zihniyet yapılarına dikkat çekilmektedir.

Bir diğer önemli başlık, Türk dünyasında ekonomik entegrasyon arayışlarıdır. Ortak pazar ve gümrük birliği perspektifinden yapılan değerlendirmeler, bölgesel iş birliğinin kurumsal boyutunu sorgulamakta ve Türk devletlerinin uluslararası sistemdeki yerini stratejik bir vizyonla ele almaktadır.

Sayımızda ayrıca dijital dönüşümün finans sistemine etkileri ele alınmış; dijital para birimleri ile merkez bankası dijital paralarının yükselişi, küresel ekonomi ve egemenlik anlayışı bağlamında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, devletlerin para politikaları, teknolojiyle şekillenen yeni ekonomi mimarisi ve finansal düzenin geleceği tartışmaya açılmaktadır.

Uluslararası ticarete artan siyasi gerilimlerin ve coğrafi rekabetin etkileri de bu sayıda kapsamlı biçimde incelenmiştir. Ticaret savaşlarının ardındaki stratejik hesaplar, ekonomik ilişkilerin diplomatik krizlere nasıl evrildiği ve küresel düzende değişen denge arayışları analitik bir bakışla değerlendirilmiştir.

Son olarak, kültürel süreklilik ve toplumsal hafıza bağlamında halkbilim alanında yürütülen yayıncılık faaliyetlerinin tarihsel seyri ele alınmış; bu alanın dergicilik pratiği üzerinden geçirdiği evrim, düşünsel üretimin sürekliliği açısından dikkate değer bir katkı olarak yerini almıştır.

Altay Stratejik Araştırmalar dergisi, disiplinler arası yaklaşımı merkeze alarak stratejiyi yalnızca güvenlik ya da siyaset alanıyla sınırlamayan; ekonomi, kültür, tarih ve teknoloji ekseninde genişleten bir vizyonla yayın hayatını sürdürmektedir. Akademik titizlikle hazırlanmış, hakemli içeriklerimizle stratejik düşüncenin derinliklerine ışık tutmaya devam edeceğiz.

Desteğiniz ve ilginizle daha güçlü, daha etkili ve daha kapsayıcı bir yayın anlayışını birlikte inşa etmeye devam edeceğimize inanıyoruz.

Saygılarımla,

Doç. Dr. Hasan Bardakçı

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Rıza ÖZTÜRKMEN

(Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Assylbek IZBAİROV

(Nur-Mubarak Üniversitesi)

Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ

(Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Eyüp Günay İSBİR

(İstanbul Aydın Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin ALTAY

(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmet Kahraman ARSLAN

(İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Prof. Dr. Sefa USTA

(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)

Prof. Dr. Selma KARATEPE

(İstanbul Nişantaşı Üniversitesi)

Prof. Dr. Seyfettin ARSLAN

(Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Seyfi YILDIZ

(Kırıkkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN

(Mardin Artuklu Üniversitesi)

Prof. Dr. Zibagul İLYASOVA

(L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi)

Prof. Dr. Zülfikar BAYRAKTAR

(Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ

(Fırat Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

(Harran Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Emin USTA

(Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa ARSLAN

(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU

(Munzur Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAYA

(Uşak Üniversitesi)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ahmet İLYAS

(Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail GÜVENÇ

(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah KIRAN

(Muş Alparslan Üniversitesi)

Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ

(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Figen YILDIRIM

(İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman Can ÜNVER

(İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

(Gaziantep Üniversitesi)

Dr. Kishwar ALİ

(Jiangsu Üniversitesi)

Dr. Muhammad ALİ

(Taylor Üniversitesi)

Danışma ve Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ali KAYA

Prof. Dr. Atilla YAYLA

(İstanbul Medipol Üniversitesi)

Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA

(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet ÖNAL

(Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

(Mardin Artuklu Üniversitesi)

Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ

(Bitlis Eren Üniversitesi)

Prof. Dr. Oktay BOZAN

(Dicle Üniversitesi)

Doç. Dr. Abdulsemet YAMAN

(Ardahan Üniversitesi)

Doç. Dr. Cihat KÖKSAL

(İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Doç. Dr. Emrullah TÜRK

(Batman Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih YILMAZ

(Dicle Üniversitesi)

Doç. Dr. Mücahit ÇAYIN

(Batman Üniversitesi)

Doç. Dr. Reşat ARICA

(Batman Üniversitesi)

Doç. Dr. Ömer SABUNLU

(Harran Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi İtir AYKUT

Dr. Öğr. Üyesi Levent Selman GÖKTAŞ

(Harran Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Fatih CEVHER

(Munzur Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Murat FIÇICI

(Ardahan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Nihat TAVŞAN

(Bahçeşehir Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZCELİK

(Kırklareli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğçenur EKİNCİ FURTANA

(Sabahattin Zaim Üniversitesi)

Prof. Dr. Juldiz UZAKOVA

REVISITING STRATEGIC CULTURE: ITS ORIGINS, DEBATES, AND SHORTCOMINGS *

Dr. Öğr. Gör. Doğaçhan DAĞI**

İçindekiler

Dr. Öğr. Gör. Doğaçhan DAĞI

Revisiting Strategic Culture: Its Origins, Debates, and Shortcomings.....7

Dr. Öğr. Üyesi Tuğçenur EKİNCİ FURTANA

Türk Dünyasında Ortak Pazar ve Gümrük Birliği: Uluslararası Örgütler Perspektifinden Bir Değerlendirme.....21

Abdulkadir IŞIK

Dijital Para Birimleri ve Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC'ler): Küresel Finans Sisteminin Dönüşümü.....33

Ferhat DOLAŞ

Uluslararası Ticarete Coğrafi Siyasetin Etkileri: Ticaret Savaşları ve Siyasi Gerilimler..... 55

Dr. Büşra YILMAZ

Türk Halkbilimi Alanında Dergiciliğin Tarihçesi.....71

Abstract

This article critically revisits the concept of strategic culture arguing that existing approaches to strategic culture focus on its explanatory power for states' strategic behaviour while neglecting its construction and reproduction. By tracing the evolution of the field across three generational perspectives, the study highlights the limits of treating strategic culture as either a historically given context or a mere instrument of elite legitimization. Instead, it proposes a shift toward understanding strategic culture as a dynamic and socially constructed framework shaped by narratives, identities, and historical experiences. The article's central argument is that exploring how strategic culture is formed and reproduced, not just what it explains, is the way forward to reinvigorate strategic culture studies. This reconceptualization enables a deeper understanding of the culture-behaviour nexus and offers a new research agenda that moves beyond determinism and instrumentalism. As such, the article calls for studying strategic culture as an object on its own right, capable of shaping preferences, norms, and state action across time.

Keywords: Strategic Culture, Strategic Behaviour, Constructivism, Identity and Narrative, Culture-Behaviour Nexus

* Geliş Tarihi (Submission Date): 02.05.2025, Kabul Tarihi (Acceptance Date): 14.06.2025.
Dağı, D. 2025. "Revisiting Strategic Culture: Its Origins, Debates, And Shortcomings". Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi (2) 3: 7-19.

** Dr. Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID NO:0000-0002-0870-477X, dogachandagi@baskent.edu.tr.

Stratejik Kültürü Yeniden Gözden Geçirmek: Kökenler, Tartışmaları ve Eksiklikler

Özet

Bu makale, stratejik kültür kavramını eleştirel bir şekilde yeniden ele almakta ve mevcut yaklaşımların, stratejik kültürün devletlerin stratejik davranışlarını açıklayıcı gücüne odaklanırken, bu kültürün nasıl inşa edildiğini ve yeniden üretildiğini ihmal ettiğini savunmaktadır. Alanın üç farklı kuşak perspektifi üzerinden gelişimini takip eden çalışma, stratejik kültürü ya tarihsel olarak verilmiş bir bağlam ya da elitlerin meşruiyet aracı olarak ele almanın sınırlılıklarını ortaya koymaktadır. Bunun yerine, stratejik kültürü anlatılar, kimlikler ve tarihsel deneyimlerle şekillenen dinamik ve toplumsal olarak inşa edilmiş bir çerçeve olarak anlamaya yönelik bir yön değişikliği önerilmektedir. Makalenin temel savı, stratejik kültürün sadece neyi açıkladığını değil, nasıl oluştuğunu ve yeniden üretildiğini incelemenin, stratejik kültür çalışmalarını canlandırmanın yolu olduğudur. Bu yeniden kavramsallaştırma, kültür-davranış ilişkisini daha derinlemesine anlamayı mümkün kılmakta ve determinizm ile araçsallığın ötesine geçen yeni bir araştırma gündemi sunmaktadır. Bu bağlamda makale, stratejik kültürün kendi başına bir inceleme nesnesi olarak ele alınmasını ve zaman içinde tercihler, normlar ve devlet eylemleri üzerinde etkili olabilme kapasitesinin araştırılmasını önermektedir.

Anahtar kelimeler: Stratejik Kültür, Stratejik Davranış, İnşacılık, Kimlik ve Anlatı, Kültür-Davranış İlişkisi

Introduction

Strategic culture essentially refers to shared ideas, values, and choices concerning the ends and means to reach a state of security. As such, it aims to explain the ideational basis of states' strategic behaviour. Is there really a connection between strategic culture and strategic behaviour? If there is, does strategic culture determine behaviour or merely influence it? How can we verify the connection of any kind between strategic culture and strategic behaviour? Does strategic culture shape strategic behaviour or simply result from strategic behaviour? The literature on strategic culture has been evolving around these fundamental questions since it was named as such in 1977 by Snyder in his pioneering work, *The Soviet Strategic Culture*. Strategic culture is conventionally understood as consequential, focusing on its impact on strategic decisions. It is widely argued, for instance, that Russian aggression against Ukraine cannot be understood without taking Russian strategic culture into account, and that particularities of Russian strategic culture have prompted the Russian encroachment (Rumer & Sokolsky, 2020; Herd, 2022; Gotz & Staun, 2022). These may be convincingly argued, and even empirically confirmed. Yet, if there is such a connection between, for instance, Russian strategic culture and the invasion of Ukraine, and, thereby, strategic culture and strategic behaviour in general, further questions need to be considered to understand the constitution of strategic culture: Where does strategic culture come from? How is it constructed and reconstructed? What is the role of national identity, history, and narratives in the (re) construction of strategic culture?

This article argues that to expand the studies on strategic culture beyond its impact on strategic behaviour, such questions need to be addressed.

Mainstream approaches assume strategic culture to be given, natural, and out there (Snyder, 1977; Johnston, 1995; Gray, 1999), and, thus, their focus is fixated on the question of the effects of strategic culture on strategic choices and decisions rather than its (re)construction. In this sense, the concept of strategic culture has been utilised to explain state behaviour within a framework that goes beyond, but is not entirely at odds with, rationalist explanations. This is to say that strategic culture is presented as an intangible variable that restrains policymakers, yet at the same time provides them with a compass to navigate in the realm of foreign and security policy (Meyer, 2005; Adamsky, 2022). As such, the concept of strategic culture has been used to explain a wide range of issues from the Soviet nuclear policy to the Chinese Belt and Road Initiative to the recent invasion of Ukraine by Russia (Farwa, 2018; German, 2020; Gotz & Staun, 2022). However, the mainstream approaches have tended to take strategic culture as a clear object and variable of explanation, the result being that it has been mainly preoccupied with the methodological question of how best to 'explain' the role strategic culture plays in strategic decisions. Such a position steered by a pragmatic quest to be more suitable to make sense of states' behaviour has led to taking strategic culture as pre-determined. Such a policy-oriented research focus started with an assumption that strategic culture is a result of an 'objective' history, geography, and identity, which practically closes a valuable debate

(i.e., an alternative research focus) about how such separate and dispersed elements turn into a set of ideas and beliefs (i.e., the prevailing strategic culture of a nation) that impact strategic decisions.

This approach, which focuses on the explanatory ‘utility’ of the concept, values strategic culture so long as it explains state behaviour on its own or as supplementary to rationalist accounts. It seems from this perspective that if there is no consequential connection between culture and behaviour, then strategic culture does not exist or is not worth studying. As a result, the emphasis on the explanatory power of strategic culture has overshadowed consideration of its constitution, characteristics, and (re) construction. Strategic culture is important for understanding state behaviour, and thus, the culture-behaviour nexus needs to be studied, yet this article argues that this cannot be the sole scope of strategic culture studies. Instead, understanding the constitution, characteristics, and reconstruction of strategic culture can expand our knowledge of strategic culture further and enhance its explanatory power and analytical value. This article, therefore, maintains that the excessive preoccupation with the impact of culture on behaviour has resulted in the overlooking of the reproduction processes and mechanisms of strategic culture, which appears unusual for a field that flourishes in the fertile ground of constructivist/cultural studies.

1. The Concept and Its Origins

Studies that now belong within the broader umbrella of strategic culture date back to ancient times with the recognition

of cultural and historical experiences in shaping attitudes towards war and how to fight it (Tzu, 2002; McNeilly, 2015). The concept of strategic culture emerged essentially from an accumulation of a variety of anthropological and international relations research that attempted to make sense of state behaviour. In the modern era, Clausewitz re-surfaced culture and morals as a variable in understanding (military) strategy (1989). The first traces of what is now called strategic culture are seen in studies on ‘ways of war’ dating back to the 1930s (Sondhaus, 2006). The main argument of this approach was that the strategies of war utilized by nations cannot be excluded from their historical legacy and their culturally acceptable set of behaviour, suggesting that each people had a separate ‘practice of war.’ During the 1940s and 1950s, ‘national character studies’ took a step further and refused to solely focus on the military aspect of culture and ideas. Instead, they utilized socio-cultural data as a significant variable to grasp and even predict state behaviour in foreign policy (Zaman, 2009). The proponents of this approach, then, were convinced that nations were socialised in disparate settings and thus acquired unique innate characteristics. Especially focusing on explaining the ruthless foreign policy of National Socialist Germany and Imperial Japan, the national character studies drew connections between states’ foreign policy decisions and the dominant socio-political culture at home (Desch, 1999).

Finally, following a report by Snyder (1977) on Soviet nuclear strategy during the Cold War, a broader multi-disciplinary approach known as ‘strategic culture’ emerged, which

which incorporated the academic use of cultural/ideational factors in explaining state behaviour concerning security and defence. Up until the end of the Cold War, scholars had largely dismissed non-material variables and ideational factors and heavily relied on a rigid ‘rational choice theory’ to analyse foreign policymaking. Snyder countered the rationalist position, arguing that states cannot be viewed as purely rational actors merely seeking to maximize interest. Unlike what the rational actor model would have predicted, as was evident from how the USA and the USSR approached nuclear proliferation during the height of the Cold War, different states in similar situations do not necessarily act similarly. Why would this be the case? The answer to this question was that patterns of habitual behaviour diverge across countries, and particular groups of elites in decision-making positions are socialised with different values, shared experiences, and taboos or traditions. Snyder highlighted the importance of considering how decision-makers in both the US and USSR are born into an overwhelmingly dissimilar or profoundly unique historical/organisational setting before coming up with foreign policy/security positions. Pointing out that “neither Soviet nor American strategists are culture-free, preconception-free game theorists” (1977: 5), he argued that states cannot be treated as fully rational actors opting for a predetermined calculable national interest but instead are bound to assess the same information subjectively through the lenses of their strategic culture.

Built on these ideas, from the early 1980s onwards, the realm of applicability of

strategic culture was expanded. It was argued that strategic culture cannot be a mere variable among many in determining the decision-making process but rather a cornerstone that “provides the milieu within which strategy is debated” (Gray, 1981: 22). In this regard, Gray claimed that the notion of culture is ontologically inseparable from ideas/ideologies as well as behavioural traits, meaning that it is impossible to analyse either of them in a political context without anticipating strategic culture, eventually coming to a position to argue for the comprehensive impact of culture since decision makers cannot detach themselves from the influence of their cultural surroundings (Gray, 1981; Gray, 1999).

Thus, it has been asserted that different countries are bound to react differently even when confronted with identical situations because they acquire a culturally specific understanding of acceptable behaviour. In making sense of foreign policy behaviour, thus, the concept of strategic culture proposes to investigate broader cultural and ideational factors as “a state’s behaviour is influenced not only by their physical capabilities and how they relate to the capabilities of other states but also by domestic, nonmaterial factors” (Tashev, 2020: 17). The end of the Cold War and the rise of constructivism have triggered a renewed and more systematic and theoretically driven interest in ‘nonmaterial factors.’ As Lapid put it ‘culture’, increasingly regarded as inseparable from creating shared ideas, expectations, and beliefs about appropriate behaviour, “staged a dramatic comeback in social theory” (1996: 3) as post-positivist studies linking culture, identity, and

foreign policy have proliferated (Wendt, 1995; Katzenstein, 1996; Lapid, 1996).

As a result, the rise of constructivism in search of alternative perspectives, coupled with the failure of rational-materialist theories in not only predicting but also explaining the rapidly changing world order, resulted in an unprecedented momentum of interest in strategic culture. While the scholars of strategic culture overwhelmingly viewed the traditional theories of IR “that emphasize factors such as the material balance of power, as overrated, if not bankrupt,” (Desch, 1999: 141) what made them particularly attracted to constructivism was its utility in studying non-material factors including domestic politics and change in the international order. The criticism of neo-realism and neo-liberalism after the Cold War, especially in constructivist circles, has perhaps been best summarised by Katzenstein, who argued that “it is hard to deny that existing theories of international relations have woefully fallen short in explaining an important revolution in world politics” (1996: xi). For him, the lack of enthusiasm shown for domestic and ideational elements in international politics has proven to be a major drawback for rationalist theories (Katzenstein, 1996).

Theories of strategic culture, thus, challenge realism’s description of actors, or more precisely, states, as ‘black boxes’ with objective material-based rationality determined by the anarchical international system within which they are interacting (Johnston, 1998; Meyer, 2005). While not rejecting rationality in foreign policy making, strategic culture studies assert that ideational/cultural factors

are imperative in understanding how a state views its material interests. With their emphasis on cultural elements, historical legacies, identity formation, and domestic politics, strategic culture studies seem apt to utilize a constructivist reading of national strategy that prioritizes actors who are socialized into perceiving reality in a certain way (Katzenstein, 1996). Thus, influenced by the constructivist approach to international relations, strategic cultural perspective asserts that through a unique historical experience as well as the characteristics of the political elite, states acquire their own interpretation of reality which shapes how national interest is perceived and how it is pursued (Wendt, 1995; Weldes, 1996; Gray, 2007).

Hence, instead of the conventional game theory approach, where fully rational actors are believed to opt for the best material option, strategic culture views international relations to be organized along the lines of limited rationality, where states are not completely utilitarian but are prone to make decisions based on their constructed identity (Lock, 2017). Meyer describes this position, stating that:

“Actors do not start with a blank sheet, when they are faced with a problem or an opportunity to act, but draw on pre-existing and usually stable schemata, beliefs and ideas about the external world and deeply ingrained norms about appropriate behaviour” (2005: 527).

Similarly, Johnston maintains that an ahistorical and acultural framework inevitably misses out on key nuances in the decision-making process of people in the position of authority. Stating that the proponents

of strategic culture would overwhelmingly challenge a perspective that purposefully disregards non-material variables, Johnston suggests that particular sets of elites socialised in different strategic cultures will make different choices when placed in similar situations (1995: 3).

Thus, while the relevance of material factors is not to be denied, the basic constructivist argument is that an understanding of strategy through a rationalist ahistorical, acultural, and apolitical lens would be incomplete. Strategic decisions cannot be separated from the social, political, and cultural factors influencing decision-makers. Such an analytical perspective, thus, requires assessing the cultural infrastructure of states and the history of societies before determining their probable foreign policy behaviour. Studying foreign policy one must consider the country-specific ideological and cultural biases since “the decision-making process (...) is not an abstract construct based purely in the present moment” (Macmillan, 1995: 33). The underlying reason why decision-makers socialized in a different setting come up with slightly or completely disparate sets of responses even when responding to almost identical situations is due to non-material ideational considerations. The strategic cultural perspectives, thus, demonstrate that studying national strategy and security policy without taking historical and cultural elements, including larger domestic debates, into account, remains incomplete (Katzenstein, 1996; Gourevitch, 2002).

2. Contending Approaches to Strategic Culture

While scholars of strategic culture could promptly agree that the ahistorical, acultural, strictly positivist interpretation of international relations in general and strategic studies, in particular, is bound to be insufficient, there are disagreements on the extent to which it influences state behaviour, and how this influence should be studied. Hence, divergent opinions arise concerning whether strategic culture constitutes behaviour or behaviour shapes strategic culture. Disputes also extend to the issue of whether strategic culture should be studied as an independent variable or as a context. Is it the one and only influencer in strategic decisions, or one among many? Furthermore, is strategic culture to be investigated through the lens of a more traditional and falsifiable framework where certain aspects of rationalist theories are utilised or through the lens of a more unorthodox and ambitious framework where rationalist presuppositions of all sorts are rejected? Lastly, there is a question of whether strategic culture is a mere camouflage in the hands of the holders of political power to disguise their real agenda and establish a hegemony domestically and internationally.

These issues have been debated in what Johnston calls the “three generations of strategic studies” (1995). For the first generation, strategic culture is essentially an all-encompassing and unavoidable context that provides the acceptable behaviour of a specific security community. According to Meyer, policy makers “cannot extract themselves and their potential utilitarian

considerations from the cultural and social context in which they are embedded, and their actions will always reflect this context” (2005: 15). This implies that strategic culture inevitably influences foreign and security policy behaviour, and that it rejects any falsifiable methodological framework since each behaviour is ipso facto tied with culture. Being well-aware of what Scobell calls “a circular logic” (2014: 212), scholars of the first generation seem to be taking this trade-off to make research more predictable and policy oriented. In this regard, Bloomfield and Nossal claim that “because the human world is so inherently complex, it is simply not realistic to separate ideational factors from behaviour” (2007: 287). In short, for the first generation, strategic culture cannot be a mere variable among many in determining the decision-making process but “the milieu within which strategy is debated” (Gray, 1981: 22). In this, the notion of culture is ontologically inseparable from ideas/ideologies as well as behavioural traits because “all strategic behaviour is affected by humans who cannot help but be cultural agents” (Gray, 1999: 59).

There is an argument that “if strategic culture is said to be the product of nearly all explanatory variables, then there is little conceptual space for a non-strategic culture explanation of strategic choice” (Johnston, 1995: 37). That is, the first generation lacks methodological rigour and that has virtually left no room for non-cultural variables. Gray recognises that “a critic would be correct in observing that if strategic culture is everywhere, it is, in practicably researchable terms, nowhere” (1999: 52) since

“trying to explain everything results in explaining nothing” (1999: 54). He also affirms that the scholars of the first generation including himself, in their attempt to revitalise non-material variables in international relations “may well have appeared both careless in our all too implicit causalities (connecting cultural preference and particular behaviour) and perilously tautological” (1999: 55). While accepting that he “may have seemed somewhat deterministic,” still he maintains that “culture is behaviour, because those responsible for the behaviour necessarily are encultured as Germans, Britons, and so forth” (Gray, 1999: 55). Clearly, Gray sees agents, from individuals to organisations, as “encultured” entities and calls any effort to separate culture from behaviour “artificial” (1999: 59).

On the contrary, the key position of the third generation is to separate culture from behaviour. The scholars of the third generation “explicitly exclude behaviour as an element, thereby avoiding the tautological traps of the first generation” (Johnston, 1995: 43). They interpret culture not as an all-encompassing context but merely as an independent variable that has potential impacts upon foreign policy behaviour (the dependent variable). Johnston sees culture as “an ideational milieu which limits behavioural choices” (1995: 46) through subjective preconceptions of what is deemed to be appropriate and/or most rewarding. The main aim of the third generation is to bring sound methodological rigour to the studies of strategic culture. Johnston and other proponents of the third-generation view, reaching testable scientific conclusions,

curiously like rationalist research, are indispensable in establishing strategic culture as a credible sub-discipline of international relations (Johnston, 1995; Lapid, 1996). Therefore, the third generation upholds a Popperian understanding of theorising social science, arguing that studies of strategic culture should be “falsifiable, or at least distinguishable from non-strategic culture variables” (Johnston, 1995: 45).

In response to the attempt to craft a falsifiable, testable understanding of strategic culture, it is suggested that in so doing, strategic culture might be lost in a cloud of vagueness. Viewing strategic culture as a variable among many can potentially diminish the utility of strategic culture studies. (Bloomfield, 2012). Most criticisms directed towards the third generation have concerned their attempt to separate culture from behaviour for the sake of methodological vigour. According to Gray, the scholars of the third generation have theoretically separated those that are in practice intertwined. He posits that Johnston and his colleagues are conceptualising culture and behaviour no different than “a doctor who sees people as having entirely separable bodies and minds” (1999: 53).

In short, the first generation is criticised for being tautological by trying to explain too much (Johnston, 1995), and deterministic (Lock, 2010: 693), while the third generation is criticized for sacrificing the value and utility of the concept for its search for methodological rigour (Gray, 1999). However, both were critiqued for their negligence of the construction of strategic culture. For Lock, “one of the fundamental questions that have

been overlooked by first and third generation scholars of strategic culture theory is that of how strategic culture is produced” (2010: 691). They have overlooked the reconstruction of strategic culture because they were too much preoccupied with the impact of culture on behaviour to prove the relevance of the concept in explaining foreign and security policy to challenge the rationalists.

In opposition to the first and the third generations of scholarship, the second generation underlines the need to expand the interest of strategic culture studies instead of being trapped in endless debates about whether strategic culture is cause or context, dependent or independent variable (Neumann & Heikka, 2005; Lock, 2010). Being largely sidelined by the mainstream, the second generation has gotten out of the box and raised critical questions about the utility and reconstruction of strategic culture, challenging the established assumptions of the mainstream. The advocates of the second generation represent an exceptional position by addressing not only the question of how strategic culture influences strategic action but also how strategic practice constitutes political communities and their identity. (Klein, 1988; Neumann & Heikka, 2005; Lock, 2010). This comes from an acknowledgement that social structures like the state, the security dilemma, deterrence, and peace are constructs that need to be explored within a broader cultural context (Klein, 1994). Their stand is that strategic culture and the identity of a strategic community are mutually constructed and that strategic culture not only explains but also justify strategic actions, producing consent and, hence, legitimacy and hegemony (Klein,

1998). That is, strategic culture is a resource that would provide the state with legitimacy to use violence against its internal and external enemies.

In this way, the second generation adopts a more critical or poststructuralist perspective, describing strategic culture as a tool for political hegemony (Klein, 1988). It questions what is defined as legitimate and what is not, and why and how the act of defining a threat turns into a political asset for the political elite. Thus, it introduces an instrumental component to strategic culture, pointing out the tendency of the political elite to invest in manufacturing threats to national security for self-serving purposes (Lock, 2010). Klein, in this context, argues that through strategic narratives of vilifying the other and victimising the self, the political elite in each society legitimises its hegemony over domestic and foreign opponents in a way that makes it seem “more nearly consensual than coercive” (1988: 134). Thus, for Klein, “to study strategic culture is to study the cultural hegemony of organized state violence” (1988: 136). As such, the second generation differs from the dominant approaches. What makes the second generation unique is its problematisation of how, why, and by whom strategic culture is reproduced (1988). It is argued that the mainstream studies have willingly or unwillingly ignored the fact that strategic culture itself is a construct and is constantly reproduced in accordance with the subjective interpretations of the political elite and their perceived interests (Libel, 2018).

As a result, scholars of the second generation draw attention to two key factors that influence

the construction of strategic culture. The first is the combined influence of actors (such as individuals) and structures (such as international organisations) on the remaking of strategic culture. They typically follow the constructivist analysis of Giddens in which actors and structures cannot exist independently and then argue that the way they interact serves to reconstitute strategic culture. The second is the power of discourses concerning the self and the other on the reproduction of strategic culture in a way designed by political elites (Klein, 1990; Klein, 1994). The second generation claims that purposefully chosen discourses of self-identification and perception of the outside world shape strategic culture (Zaman, 2009; Libel, 2018). To sum up, the second generation interprets strategic culture as a tool for hegemony, but most crucially, it tries to make sense of how leaders or institutions, through a deliberative discourse, reconstitute the strategic culture of a given security community. In short, the second generation has shifted the focus to agency and practice, and to some limited extent, the reproduction of strategic culture.

Conclusion: Towards a New Research Agenda

While the first and the third generations have employed strategic culture solely to explain states’ strategic behaviour and taken it as fixed, natural or historically given the second generation, preoccupied with explaining “the production of legitimacy” (Klein, 1988: 134) has regarded strategic culture as a mere discursive instrument, a “rhetorical tool” (Shaheen, 2023: 248). By focusing on how

strategic culture produces hegemony, the second generation has also missed exploring the dynamics, mechanisms, and processes of the reconstruction of strategic culture, not actually answering the question of what (re) constructs strategic culture. This means that the second generation, too, is not disengaged from the question of behaviour, the central preoccupation of the mainstream literature. Instead, it argues that there is a relational situation in states’ practices in a way that practice (behaviour) reproduces culture (Klein, 1988; Neumann & Heikka, 2005; Lock, 2010). So, instead of explaining practice through culture, the second generation posits that culture is a product of practice, reversing the causality out of a conviction that the political elite leads practice to reproduce its hegemony. What strategic practice produces, as argued by the second generation, is not strategic culture but hegemony. Hence, such a reversal of the relationship between strategic culture and strategic practice discounts the capacity of strategic culture to generate norms, values, and preferences that may acculturate and bind political elites. Instrumentalization of strategic culture, thus, reduces the concept to a mere instrument of political elites, still obscuring the question of where it comes from and how it comes into existence. In this way, instrumentalization of strategic culture denies subjectivity to strategic culture. Viewing strategic culture only as a source of legitimization and a tool that is merely used by the political elite to camouflage their pursuit of power is effectively a denial of strategic culture as a separate social construction with any standing of its own. To explore the dynamics of making and remaking strategic culture, it should be taken as a social

construct on its own that sets norms, values, and preferences.

Strategic culture is not given but socially constructed, and neither is it a mere instrument. Therefore, instead of being trapped in the culture-behaviour nexus, paying greater attention to the perpetual reproduction of strategic culture makes new theoretical openings possible. Such an approach that takes strategic culture as “an inherently dynamic structure” (Lock, 2010: 701) will contribute to a better understanding of the strategic culture and behaviour debate (i.e., its function and usage) by establishing the constituting components of strategic culture and its processes of (re)construction. How strategic culture is (re)constructed matters as it would expose what it does and explain why it does it. That is, without knowing how it is (re)constructed, it is hard to understand what it does.

In sum, this article has argued that strategic culture is not exclusively about its impact on strategic decisions. Strategic culture, as it is, may influence strategic decisions, but where does it come from? What is its constitution, and how is it composed? The answers to these questions provided by the pioneers of the discipline mostly point to the sources from which strategic culture is derived, such as history, geography, and national identity. However, there is no clear answer to the question of how these sources, for instance, history, turn into a shared set of ideas, beliefs, and preferences that guide strategic decisions. In this regard, it is argued that without answering this question of construction and reconstruction, studying strategic culture may

remain incomplete because focusing exclusively on the impact of strategic culture on states' behaviour is not studying strategic culture as an object of its own but its shadows as reflected in policy outcomes. Thus, it is necessary to critically engage and go beyond the so-called "three generations of strategic culture" studies.

Bibliography

- Adamsky, D. 2022. "Strategic Culture". *Strategy in the Contemporary World*, eds. J. Baylis, J. Wirtz & Johnson, J. (Oxford: Oxford University Press).
- Bloomfield, A. & Nossal, K. 2007. "Towards an Explicative Understanding of Strategic Culture: The Cases of Australia and Canada". *Contemporary Security Policy* 28:10.
- Bloomfield, A. 2012. "Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate", *Contemporary Security Policy* 33: 3.
- Clausewitz, C. 1899. *On War*. Princeton: Princeton University Press.
- Desch, M.C. 1999. "Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies". *International Security* 23: 1.
- Farwa, U. 2018. "Belt and Road Initiative and China's Strategic Culture". *Strategic Studies* 38: 3.
- German, T. 2020. "Harnessing protest potential: Russian strategic culture and the coloured revolutions". *Contemporary Security Policy* 41: 4.
- Gotz, E. & Staun, J. 2022. "Why Russia attacked Ukraine: Strategic culture and radicalized narratives". *Contemporary Security Policy* 43: 3.
- Gourevitch, P. 2002. "Domestic Politics and International Relations". *Handbook of International Relations*, eds. Carlsnaes et al. London: SAGE.
- Gray, C. S. 1981. "National Style in Strategy: The American Example". *International Security* 6: 2.
- Gray, C. S. 1999. "Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes

- Back". *Review of International Studies* 25: 1.
- Gray, C. S. 2007. "Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture". *Comparative Strategy* 26: 1.
- Herd, G. P. 2022. *Understanding Russian Strategic Behavior: Imperial Strategic Culture and Putin's Operational Code*. New York: Routledge.
- Johnston, A. I. 1995. "Thinking about Strategic Culture". *International Security* 19: 4.
- Katzenstein, P. J. 1990. "Analysing Change in International Politics: The New Institutionalism and the Interpretative Approach". *Discussion Paper* 90: 10.
- Katzenstein, P. J. 1996. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Colombia University Press.
- Klein, B. 1988. Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics, *Review of International Studies*, 14: 2.
- Klein, B. 1990. "How the West Was One: Representational Politics of NATO". *International Studies Quarterly* 34: 3.
- Klein, B. 1994. *Strategic studies and world order: the global politics of deterrence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lapid, Y. 1996. "Culture's Ship: Returns and Departures in International Relations Theory". *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, eds. Lapid, Y & Kratochwil F. Boulder: Lynne Rienner.
- Libel, T. 2018. "Rethinking strategic culture: A computational (social science) discursive-institutionalist approach". *Journal of Strategic Studies* 43: 5.
- Lock, E. 2010. "Refining strategic culture: Return of the second generation". *Review of International Studies* 36: 3.
- Lock, E. 2017. "Strategic culture theory: What, why, and how". Oxford Research Encyclopedia of Politics.
- Macmillan, A. 1995. "Strategic culture and national ways in warfare: The British case". *The RUSI Journal* 140: 5.
- McNeilly, M. 2015. *Sun Tzu and the Art of Modern Warfare*. Oxford: Oxford Union Press.

- Meyer, C. 2005. "Convergence Towards a European Strategic Culture". *European Journal of International Relations* 11: 4.
- Neumann, I. B. & Heikka, H. 2005. "Grand Strategy, Strategic Culture, Practice: The Social Roots of Nordic Defence". *Cooperation and Conflict* 40: 1.
- Rumer, E. & Sokolsky, R. 2020. "Etched in stone: Russian strategic culture and the future of transatlantic security". *Carnegie Endowment for International Peace*.
- Scobell, A. 2014. "China's Real Strategic Culture: A Great Wall of the Imagination". *Contemporary Security Policy* 35: 2.
- Shaheen, S. 2023. "The Russia-Ukraine War Through the Lens of Strategic Culture: Implications for South Asia". *Journal of International Affairs* 75: 2.
- Snyder, J. 1977. *The Soviet Strategic Culture: Implications for limited nuclear operations*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Sondhaus, L. 2006. *Strategic Culture and Ways of War*. New York: Routledge.
- Tashev, B. 2020. "A Strategic Culture Framework for Practitioners". *Patterns of Influence: Strategic Culture Case Studies and Conclusions*, ed. Slater, M. R. Quantico, Marine Corps University Press.
- Tzu, S. 2002. *The Art of War*. New York: Penguin.
- Weldes, J. 1996. "Constructing National Interests". *European Journal of International Relations* 2: 3.
- Wendt, A. 1995. "Constructing International Politics". *International Security* 20: 1.
- Zaman, R. U. 2009. "Strategic Culture: A Cultural Understanding of War". *Comparative Strategy* 28: 1.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of **"Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":**

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / No support was received from any institution or organization for this article.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır. / There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / GenAI was not used in this article.

TÜRK DÜNYASINDA ORTAK PAZAR VE GÜMRÜK BİRLİĞİ: ULUSLARARASI ÖRGÜTLER PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME*

Dr. Öğr. Üyesi Tuğçenur EKİNCİ FURTANA**

Özet

Bu çalışma, Türk Dünyasında ortak pazar ve gümrük birliği kurulması fikrini, uluslararası örgütler teorisi çerçevesinde ele alarak çok boyutlu bir değerlendirme sunmaktadır. Çalışmanın amacı, Türk Devletleri arasında bölgesel ekonomik entegrasyonun uygulanabilirliğini, mevcut küresel modeller ve kuramsal yaklaşımlar ışığında incelemektir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği (AB), ASEAN, MERCOSUR ve Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) gibi çeşitli bölgesel entegrasyon örnekleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesi işlevselcilik, neofonksiyonalizm ve kurumsalcı yaklaşımlar temelinde oluşturulmuş, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) özelinde ekonomik entegrasyonun kuramsal dayanakları tartışılmıştır. Bulgular, Türk Dünyasında entegrasyonun sektörel bazda, dijitalleşmeye dayalı ve aşamalı olarak gerçekleştirilmesinin daha uygulanabilir olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, altyapı eksiklikleri, ekonomik kapasite farklılıkları, siyasi istikrarsızlıklar ve dış aktörlerin jeopolitik etkileri gibi çeşitli yapısal ve dışsal zorluklar da analiz edilmiştir. Özellikle lojistik altyapının ticaretin verimliliği açısından taşıdığı önem vurgulanmış, malların sınır geçişlerinde hız ve maliyet avantajı sağlamanın entegrasyon sürecini hızlandıracağı ifade edilmiştir. Sonuç olarak, çalışma, Türk Dünyasında sürdürülebilir bir ortak pazar ve gümrük birliği için çok katmanlı, kurumlar arası eşgüdüme dayalı ve kademeli bir entegrasyon politikası önermektedir.

Keywords: Türk Dünyası, ekonomik entegrasyon, ortak pazar, gümrük birliği, TDT

* Geliş Tarihi (Submission Date): 10.05.2025, Kabul Tarihi (Acceptance Date): 09.06.2025.
Ekinci Furtuna, T. 2025. “Türk Dünyasında Ortak Pazar ve Gümrük Birliği: Uluslararası Örgütler Perspektifinden Bir Değerlendirme”. Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi (2) 3: 21-32.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, ORCID: 0000-0002-8495-9432, tugcenur.furtana@izu.edu.tr.

Common Market And Customs Union In The Turkic World: An Evaluation From The Perspective Of International Organisations

Abstract

This study presents a multidimensional analysis of establishing a common market and customs union within the framework of international organisation theories in the Turkic World. The primary objective is to assess the feasibility of regional economic integration among Turkic States by drawing on existing global models and theoretical approaches. In this context, regional integration cases such as the European Union (EU), ASEAN, MERCOSUR, and the Eurasian Economic Union (EAEU) are examined comparatively. The study employs theoretical foundations from functionalism, neofunctionalism, and institutionalism to evaluate the role of the Organisation of Turkic States (OTS) in the integration process. Findings indicate that a sector-based, gradual, and digitally adaptive integration strategy is more viable for the Turkic World. Moreover, the study identifies several structural and external challenges such as infrastructure deficiencies, disparities in economic capacity, political instability, and the geopolitical influence of external actors. Emphasis is placed on the significance of logistical infrastructure in enhancing trade efficiency; facilitating cross-border movement of goods is considered essential for accelerating integration. The study concludes that for a sustainable common market and customs union to emerge, a multi-layered integration strategy is needed to incorporate institutional coordination, digital tools, and transitional policy frameworks. The paper offers a policy roadmap grounded in theoretical insights and practical considerations to support cohesive regional economic integration in the Turkic World.

Keywords: Turkic World, economic integration, common market, customs union, Organisation of Turkic States

Giriş

Küreselleşme birlikte ekonomik ilişkilerde yaşanan dönüşüm, ülkeleri bölgesel iş birliklerine yönlendirmiştir. Ticaret engellerinin azaltılması, sermaye ve iş gücü hareketliliğinin kolaylaştırılması gibi adımlar, küresel ekonomik entegrasyonun temel dinamiklerini oluşturmuştur. Ancak 2008 küresel finansal krizinden sonra, bölgesel ekonomik bloklar küresel sistemde daha belirgin bir rol oynamaya başlamıştır (Baldwin, 2016).

Bölgesel ticaret blokları, yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda siyasi ve stratejik iş birliklerini de beraberinde getirmektedir. Avrupa Birliği (AB), ASEAN, MERCOSUR ve Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) gibi örnekler, farklı gelişmişlik seviyelerinde dahi bölgesel iş birliğinin nasıl hayata geçirilebileceğini ortaya koymuştur (Schneider, 2017). Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO, 2020) göre, bölgesel ticaret anlaşmaları küresel ticaretin yaklaşık %60'ını kapsamaktadır. Bu durum, bölgesel entegrasyonun uluslararası ticaretteki rolünü her geçen gün daha da artırmaktadır.

Ekonomik entegrasyon süreci, ülkelerin karşılıklı ekonomik bağımlılıklarını artırarak hem ticaret hacmini büyütmeyi hem de siyasi istikrarı desteklemeyi amaçlar. Béla Balassa'nın (1961) teorisine göre ekonomik entegrasyon beş temel aşamada incelenmektedir: serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik birlik ve tam politik birlik. Bu aşamalar, entegrasyon derinliğine göre artan iş birliğini ifade eder.

Gümrük birliği, üye ülkeler arasında gümrük vergilerinin kaldırıldığı ve ortak bir dış ticaret politikasının benimsendiği yapıyı tanımlar. Ortak pazar ise buna ek olarak, emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin de serbest dolaşımını içerir. Bu iki model, ülkeler arasında daha yüksek ekonomik verimlilik, yatırım çekiciliği ve üretim zinciri entegrasyonu sağlamaktadır (Mattli, 1999).

Türk Dünyası, ortak dil, tarih ve kültürel mirasa sahip ülkelerin oluşturduğu stratejik bir coğrafyadır. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve son olarak Türkmenistan gibi ülkeler, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) çatısı altında giderek daha kurumsal bir yapı oluşturmaktadır. TDT'nin ekonomik iş birliği hedefleri, Türk Dünyasında ortak pazar ve gümrük birliği gibi modellerin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamaktadır (Öztürk, 2021).

Bu bağlamda, Türk Dünyası ülkeleri arasında ekonomik entegrasyonun derinleştirilmesi; ticaretin kolaylaştırılması, altyapı entegrasyonu, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve dijital ekonomi gibi alanlarda iş birliğinin artırılması ile mümkündür. Özellikle enerji, tarım, tekstil ve dijital teknoloji gibi sektörlerde sektörel entegrasyon fırsatları oldukça yüksektir (Türkmen & Yıldırım, 2022).

1. Uluslararası Örgütler Teorisi Kapsamında Ortak Pazar ve Gümrük Birliği

1.1 İşlevselcilik ve Neofonksiyonalizm Açısından Ekonomik Bütünleşme

Ekonomik bütünleşme, sadece ekonomik değil aynı zamanda kurumsal ve siyasi dönüşüm süreçlerini de beraberinde getiren çok boyutlu bir olgudur. Bu süreci açıklamak için en sık başvurulan kuramsal yaklaşımlardan ikisi işlevselcilik ve neofonksiyonalizmdir.

İşlevselcilik yaklaşımı, David Mitrany tarafından geliştirilen bir kuramdır. Mitrany (1943), entegrasyonun siyasi değil, ekonomik ve teknik alanlarda iş birliğiyle başlaması gerektiğini savunur. Ona göre enerji, ulaşım, iletişim gibi teknik alanlardaki iş birlikleri zamanla siyasi ve toplumsal alanlara da yayılacaktır. Bu bağlamda Türk Dünyasında ekonomik entegrasyon sürecinin; ulaşım altyapısı, dijital ekonomi, gümrük sistemlerinin uyumu gibi somut iş birliği alanlarıyla başlaması yerinde olacaktır.

Neofonksiyonalizm ise Ernst B. Haas (1958) tarafından geliştirilmiş ve Avrupa bütünleşmesi örneğinden yola çıkarak entegrasyonun “taşma etkisi” (spillover) ile ilerlediğini öne sürmüştür. Bu teoriye göre, ekonomik alanlarda başlayan iş birliği zamanla kurumsal düzenlemeler ve siyasi bütünleşmeyi beraberinde getirir. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gibi çatı kurumların ekonomik alanda oluşturacağı ortak politikalar, uzun vadede siyasi uyumu da teşvik edebilir (Haas, 1958; Rosamond, 2000).

1.2 Kurumsalcı Perspektiften Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) ve Ekonomik İşbirliği

Kurumsalcı teori, uluslararası ilişkilerde örgütlerin yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda normatif ve kurumsal etki yarattığını savunur. Keohane (1984), kurumların karşılıklı bağımlılığı artırarak iş birliğini mümkün kıldığını, transaction cost’ları azalttığını ve devlet davranışlarını şekillendirdiğini belirtmiştir.

Bu çerçevede, 2009’da Nahçıvan Anlaşması ile kurulan ve zamanla dönüşüm geçirerek 2021’de Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) adını alan yapı, Türk Dünyasında kurumsal bütünleşmenin en somut adımıdır. TDT’nin ekonomik gündeminde;

- Ortak yatırım fonları,
- Gümrük prosedürlerinin uyumu,
- Ticaretin dijitalleştirilmesi,
- Lojistik koridorlar (Orta Koridor, Zengezur)

gibi önemli projeler yer almaktadır (TDT, 2023).

Kurumsalcı yaklaşıma göre, bu tür örgütsel yapılar yalnızca ülkeler arası iş birliğini kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda aktörlerin normatif davranışlarını ve beklentilerini dönüştürerek daha kalıcı entegrasyon biçimlerine kapı aralar (Hall & Taylor, 1996).

1.3 Uluslararası Ticaret ve Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Modelleri

Uluslararası ticaretin yapısı son otuz yılda büyük dönüşümler geçirmiştir. Dünya Ticaret Örgütü’nün (WTO) çerçevesinde liberal ticaret normları güçlenmiş olsa da, özellikle

2010 sonrasında ikili ve çok taraflı bölgesel ticaret anlaşmaları öne çıkmıştır (WTO, 2020).

Tablo 1. Ekonomik Entegrasyon Modelleri (Balassa, 1961)

Düzy	Tanım	Örnek
1. Serbest Ticaret Bölgesi	Üye ülkeler arasında gümrük vergileri kaldırılır, her ülke dış ticaretini bağımsız yürütür.	NAFTA (Kuzey Amerika)
2. Gümrük Birliği	Serbest ticaretin yanı sıra ortak dış ticaret politikası benimsenir.	AB-Türkiye Gümrük Birliği
3. Ortak Pazar	Gümrük birliğine ek olarak emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanır.	Avrupa Birliği
4. Ekonomik Birlik	Ortak para birimi, para ve maliye politikalarının uyumu sağlanır.	Euro Bölgesi
5. Tam Politik Birlik	Ekonomik ve siyasi kararların ortak alındığı, egemenliğin kısmen paylaşıldığı birlik.	(Avrupa Birliği ideal modeli)

Kaynak: Balassa, B. (1961). The theory of economic integration. Richard D. Irwin.

Türk Dünyasında mevcut ticari iş birlikleri genellikle serbest ticaret anlaşmaları düzeyindedir. Ancak, gümrük birliği ve ortak pazar yönünde gelişen irade, stratejik bir entegrasyonun mümkün olduğunu göstermektedir. Bu sürecin başarılı olabilmesi için ülkeler arası ekonomik homojenlik, kurumsal uyum ve siyasi irade gibi faktörlerin sağlanması kritik öneme sahiptir (Mattli, 1999; Schneider, 2017).

2. Mevcut Bölgesel Entegrasyon Modelleri ve Türk Dünyası için Örnekler

Dünyada uygulanan bölgesel entegrasyon modelleri, farklı sosyoekonomik yapılar ve siyasi bağlamlarda çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Bu modellerin her biri, Türk Dünyası için ders çıkarılabilecek örnekler sunmaktadır.

2.1 Avrupa Birliği (AB) Gümrük Birliği: Başarılar ve Dersler

Avrupa Birliği (AB), ekonomik entegrasyonun tarihsel süreçteki en kapsamlı ve sürdürülebilir modeli olarak literatürde merkezi bir yer tutmaktadır. Başlangıçta 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile yalnızca sanayi ürünleri üzerinden kurulan iş birliği, zamanla çok katmanlı ve çok yönlü bir entegrasyon sistemine dönüşmüştür. 1957’de Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) geçilmiş, 1993 yılında Maastricht Antlaşması ile siyasi birlik hedefi resmîyet kazanmıştır. Bu dönüşüm, yaklaşık 40 yılı aşkın bir sürede, her aşamada kurumsal derinleşme ve hukuki uyum çabaları ile gerçekleştirilmiştir.

AB'nin gümrük birliği yapısı, 1968 itibarıyla tam anlamıyla yürürlüğe girmiştir. Bu sayede, üye ülkeler arasında gümrük vergileri kaldırılmış ve üçüncü ülkelere karşı ortak dış ticaret politikası uygulanmaya başlanmıştır.

Ancak AB, entegrasyonu yalnızca gümrük birliği düzeyinde bırakmamış; ortak pazar, sermaye ve emek hareketliliği, ortak para birimi (Euro) ve güçlü kurumsal yapılar ile entegrasyonu derinleştirmiştir. Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Divanı gibi üst düzey kurumlar, karar alma süreçlerinde etkin rol oynamakta ve ortak hukuku uygulamaya geçirmektedir (Mattli, 1999).

Bu kapsamlı model, ekonomik entegrasyonun yalnızca ticaretin serbestleştirilmesiyle değil; hukuki altyapı, siyasi uzlaş, kurumsal kapasite ve toplumsal destek ile sürdürülebilir hâle geldiğini göstermektedir. Ayrıca entegrasyonun kademeli olarak uygulanması ve üyelerin bu sürece hazırlıklı hâle getirilmesi, AB modelinin başarısında belirleyici rol oynamıştır. Sosyal politikalar, bölgesel kalkınma fonları ve ortak tarım politikası gibi dağıtıcı mekanizmalar da iç ekonomik dengesizlikleri azaltmada önemli işleve sahiptir.

Bu model, Türk Dünyası için de son derece önemli dersler sunmaktadır. Özellikle Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gibi yenesil bölgesel örgütler için, entegrasyonun kurumsallaşma ve aşamalı ilerleme ilkelerine dayandırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. TDT, 2009 yılında Nahçıvan Anlaşması ile kurulmuş, zamanla stratejik iş birliği platformundan kurumsal bir yapıya dönüşmüştür.

2021'de resmen “Türk Devletleri Teşkilatı” adını alarak kurumsallaşma yolunda önemli bir adım atmıştır. Bugün eğitim, ulaştırma, dijital ekonomi, yeşil dönüşüm, enerji ve ticaret alanlarında tematik iş birlikleri geliştirilmektedir. TDT'nin ekonomik ajandası da güçlendirilmiş; Ortak Ekonomik Gündem Raporu (2023) ve Türk Yatırım Fonu gibi somut araçlarla ekonomik entegrasyonun altyapısı oluşturulmaya başlanmıştır.

Dolayısıyla AB deneyimi, Türk Dünyası için yalnızca bir hedef değil, aynı zamanda stratejik bir yol haritası olarak değerlendirilebilir. Kurumsallaşma, aşamalık ve çok taraflı koordinasyon, TDT'nin gelecekte ortak pazar ve gümrük birliği hedeflerine ulaşmasında temel yapı taşlarını oluşturacaktır.

2.2 Avrasya Ekonomik Birliği (AEB): Rusya Önderliğinde Bir Model mi?

Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), 2015 yılında Rusya, Kazakistan, Belarus, Ermenistan ve Kırgızistan tarafından kurulan ve eski Sovyet coğrafyasındaki ekonomik iş birliğini kurumsallaştırmayı amaçlayan bir bölgesel entegrasyon yapısıdır. AEB'nin temel hedefleri arasında üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emek gücünün serbest dolaşımını sağlamak, ortak gümrük tarifeleri uygulamak ve ekonomik politikaları uyumlaştırmak yer almaktadır. 2023 itibarıyla, AEB bünyesinde ortak emeklilik sistemi devreye alınmış; böylece üye ülkeler arasında emeklilik haklarının karşılıklı tanınması sağlanmıştır. Bu adım, özellikle iş gücü hareketliliği açısından önemli bir eşik olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası örgütler teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, AEB'nin bulunduğu entegrasyon düzeyi, gümrük birliği ile ortak pazar arasında hibrit bir konumda yer almaktadır. Gümrük birliği statüsüne sahip olmakla birlikte, üretim faktörlerinin tamserbest dolaşımı ve ortak ekonomik politikaların derinleştirilmesi konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu durum, entegrasyonun bazı alanlarda ileri giderken, diğerlerinde yüzeysel kaldığını göstermektedir (Dragneva & Wolczuk, 2017).

AEB'nin kurumsal yapısı ve işleyişi ise önemli eleştirilere konu olmaktadır. Özellikle Rusya'nın birlik içindeki baskın rolü, karar alma süreçlerinde asimetrik güç ilişkileri yaratmakta ve eşit temsil ilkesini zedelemektedir. Kazakistan gibi diğer kurucu üyeler zaman zaman bu dengesizlikten rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, AEB'nin kurumsal bağımsızlığı zayıf olup, ekonomik kararlar çoğu zaman jeopolitik ve dış politika hedefleriyle iç içe geçmiş şekilde alınmaktadır. Örneğin, Rusya'nın Batı yaptırımlarına karşı aldığı önlemler, AEB üyelerini doğrudan etkileyebilmekte ve ortak pazarda ayrışmalara yol açabilmektedir.

Bunlara ek olarak, birlik içindeki ekonomik farklılıklar, özellikle Kırgızistan ve Ermenistan gibi daha küçük ekonomilerin büyük oyuncularla eşit düzeyde entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Hukuki uyumsuzluklar, dijital altyapı eksiklikleri ve dış ticaretin merkezileşmiş yapısı, AEB'nin sürdürülebilirliğini sınırlayan diğer faktörler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak AEB örneği, Türk Dünyası açısından birçok yapısal ders içermektedir. Özellikle eşit temsile dayanmayan, siyasi ve ekonomik olarak tek bir aktörün tahakkümüne açık modellerin, uzun vadede bölgesel güvensizlik ve bağımlılık ürettiği görülmektedir. Türk Devletleri arasında kurulacak bir ortak pazar veya gümrük birliği yapısında, kurumsal şeffaflık, ortak karar alma mekanizmaları ve dengeli ekonomik katılım gibi ilkelerin merkeze alınması büyük önem taşımaktadır.

2.3 Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) Serbest Ticaret Bölgesi: Esnek Entegrasyon Örneği

ASEAN, siyasi ve kültürel çeşitliliğe rağmen ekonomik iş birliğini başarabilmiş önemli bir örnektir. 1992'de başlatılan ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması (AFTA), bölge içinde ticaretin serbestleşmesini sağlamış, ardından sektörel ve dijital entegrasyon süreçleri geliştirilmiştir (Severino, 2006).

ASEAN'ın en dikkat çekici yönlerinden biri esnek entegrasyon modelidir. Üye ülkelerin farklı kalkınma düzeyleri göz önünde bulundurularak “farklı hızlarda entegrasyon” yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yönüyle ASEAN modeli, Türk Dünyası için eş zamanlı olmayan ama birbirini tamamlayan entegrasyon adımlarının uygulanabilirliğini göstermektedir.

2.4 MERCOSUR (Güney Amerika Ortak Pazarı): Zorluklar ve Fırsatlar

MERCOSUR, Arjantin, Brezilya, Paraguay

ve Uruguay arasında 1991 yılında kurulmuştur. İlk etapta ticaret hacmini artıran bu birlik, ortak dış ticaret politikası oluşturmakta zorluk yaşamış ve siyasal istikrarsızlık nedeniyle yapısal sorunlarla karşılaşmıştır (Peña, 2005).

Bu model, siyasi istikrarın ekonomik entegrasyon için ne kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, ortak dış ticaret politikasının oluşturulmasında ekonomik farklılıkların ve korumacılık eğilimlerinin nasıl engelleyici rol oynayabileceği görülmektedir. Türk Dünyası için bu deneyim, makroekonomik koordinasyonun ve siyasi istikrarın entegrasyon sürecinde ne denli belirleyici olduğunu göstermektedir.

2.5 Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA): Yeni Nesil Birleşme Çabaları

AfCFTA, 2019 yılında yürürlüğe girmiş ve 54 Afrika ülkesini kapsayan devasa bir serbest ticaret alanı oluşturmayı hedeflemiştir. Anlaşma, yalnızca gümrük tarifelerinin kaldırılmasını değil, aynı zamanda dijitalleşme, hizmetler ticareti ve altyapı entegrasyonu gibi yenilikçi alanları da kapsamaktadır (UNECA, 2020).

AfCFTA'nın deneyimi, entegrasyon süreçlerinde dijital ekonomi, sınır ötesi e-ticaret, altyapı bağlantıları ve lojistik unsurlarının da dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türk Dünyası açısından bu model, entegrasyon stratejisine yenilikçi unsurların entegre edilmesi gerektiğini göstermektedir.

3. Türk Dünyasında Ortak Pazar ve Gümrük Birliği Kurma Olasılıkları

3.1 Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) Ekonomik Rolü

2021 yılında dönüşüm geçiren ve kurumsalkimliğini güçlendiren Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Türk Dünyası ülkeleri arasında çok yönlü iş birliğini teşvik eden bir yapı hâline gelmiştir. TDT'nin temel amaçları arasında; ticaretin serbestleştirilmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi, dijital dönüşümün sağlanması ve ulaştırma koridorlarının geliştirilmesi yer almaktadır (TDT, 2023).

TDT bünyesindeki “Türk Yatırım Fonu”, “Orta Koridor Projesi” ve “Gümrük İdareleri İş Birliği Mekanizmaları” gibi girişimler, bölgesel ekonomik entegrasyonun ilk somut adımları olarak değerlendirilebilir. Bu süreç, sadece teknik değil aynı zamanda stratejik ve normatif bir çerçeveye oturmaktadır. Kurumsal mekanizmaların işler hâle getirilmesi, Türk Dünyası'nda ortak pazar ve gümrük birliği oluşturulması yolunda kritik bir zemindir (Öztürk, 2021).

3.2 Ortak Pazarın Avantajları: Ticareti Kolaylaştırma, Üretim Zinciri Entegrasyonu, Yatırım Artışı

Ortak pazar modeli, sadece malların değil aynı zamanda hizmetlerin, sermayenin ve iş gücünün serbest dolaşımını hedefleyen ileri düzeyde bir entegrasyon türüdür. Bu modelin uygulanması, Türk Dünyası ülkeleri arasında ticaretin önündeki yapısal engelleri azaltabilir ve ekonomik etkileşimi artırabilir (Balassa, 1961).

Ortak pazarın sağlayacağı temel avantajlar şunlardır:

- Ticareti kolaylaştırma: Tarife dışı engellerin ve gümrük prosedürlerinin uyumlaştırılması, sınır geçişlerinin hızlanmasını sağlar (WTO, 2020).

- Üretim zinciri entegrasyonu: Sanayi ve tarımda ara mal, hammadde ve iş gücünün bölge içinde daha verimli dağılımı mümkün hâle gelir.

- Yatırım artışı: Pazar genişliği ve öngörülebilirlik sayesinde bölge içi ve dışı yatırımcılar için cazibe artar (UNCTAD, 2022).

Bu avantajlar, ekonomik kalkınmayı hızlandırmanın yanı sıra, bölgesel siyasi dayanışmayı da güçlendirme potansiyeli taşımaktadır.

3.3. Gümrük Birliğinin Potansiyel Etkileri: Gümrük Tarifelerinin Kaldırılması, Dış Ticarete Rekabet Gücü

Gümrük birliği, üye ülkelerin kendi aralarındaki gümrük vergilerini kaldırması ve ortak bir dış ticaret politikası benimsemeleri anlamına gelir. Bu modelin Türk Dünyası'nda uygulanabilirliği hem ikili ticaret hacimlerinin artması hem de bölgesel rekabet avantajı sağlanması açısından önemlidir. Olası etkiler:

- Gümrük tarifelerinin kaldırılması: Bölge içi ticaret maliyetleri azalır, sınır ötesi işlemler kolaylaşır.

- Ortak dış ticaret politikası: Ortak pazarlık gücü artar, üçüncü ülkelere karşı daha güçlü ekonomik pozisyon alınabilir.

- Rekabet gücünün artması: Birlikten doğan ölçek ekonomileri sayesinde firmalar hem maliyet hem kalite avantajı elde edebilir (Schneider, 2017).

Ancak bu sürecin başarılı olabilmesi için ülkeler arası vergi rejimi uyumu, dijital gümrüksistemleri, lojistik altyapı entegrasyonu gibi alanlarda somut adımlar atılması gerekir.

4. Olası Zorluklar ve Çözüm Önerileri

Her ekonomik entegrasyon süreci beraberinde belirli yapısal ve politik zorlukları da getirir. Türk Dünyasında ortak pazar ve gümrük birliği kurma hedefi, önemli fırsatlar sunmakla birlikte çok yönlü sorunlarla karşı karşıyadır. Bu bölümde, sürecin önündeki başlıca engeller ve çözüm önerileri değerlendirilmektedir.

4.1 Ekonomik Heterojenlik: Farklı Kalkınma Seviyeleri ve Ekonomik Kapasite Sorunları

Türk Dünyası ülkeleri arasında kişi başına düşen gelir, sanayileşme düzeyi, dış ticaret hacmi ve teknoloji altyapısı bakımından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye ve Kazakistan bölgenin daha gelişmiş ekonomileri arasında yer alırken, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi ülkeler daha sınırlı üretim ve ihracat kapasitesine sahiptir (World Bank, 2023).

Bu durum, entegrasyon sürecinde asimetrik fayda dağılımı riski yaratmaktadır. Bu tür yapısal dengesizlikleri azaltmak için:

- Bölgesel kalkınma fonları oluşturulmalı,
- Daha az gelişmiş ülkelere teknik ve mali destek sağlanmalıdır (UNDP, 2021).

4.2 Gümrük Politikalarının Uyumsuzluğu: Mevcut Ticaret Anlaşmaları ile Uyum Sorunu

Türk Dünyası ülkeleri, hâlihazırda farklı ikili ve bölgesel ticaret anlaşmalarına tabidir. Örneğin:

- Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği ilişkisi,
- Kazakistan ve Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği üyeliği,
- Azerbaycan'ın bağımsız dış ticaret politikası.

Bu farklılıklar, ortak bir dış ticaret politikası oluşturulmasının önünde ciddi engeller teşkil etmektedir (Dragneva & Wolczuk, 2017). Çözüm olarak:

- Geçiş dönemli ve çok katmanlı bir gümrük entegrasyonu modeli oluşturulabilir.
- Ortak alanlarda dijital gümrük protokolleri geliştirilebilir.

4.3 Siyasi İrade ve Jeopolitik Dengeler: Rusya, Çin ve AB'nin Etkisi

Türk Dünyası ülkeleri, jeopolitik olarak önemli aktörlerin nüfuz sahasında yer almaktadır. Rusya, Çin ve Avrupa Birliği gibi küresel güçler, bölgesel entegrasyon çabalarını kendi jeopolitik çıkarları bağlamında değerlendirmektedir (Laruelle, 2021).

Bu durum, entegrasyon sürecinde dış baskılara ve içsel kararsızlıklara neden olabilir. Olası çözüm yolları:

- Çok taraflı diplomatik çerçeveler (örneğin Ekonomik İş Birliği Teşkilatı – ECO) içinde güvence arayışları,

- Ortak ekonomik çıkarların önceliklendirildiği teknik temelli bir entegrasyon yaklaşımı.

4.4 Altyapı ve Lojistik Sorunları: Orta Koridor ve Ulaştırma Ağlarının Eksiklikleri

Ekonomik entegrasyonun en kritik destekleyicilerinden biri fiziksel bağlantılılıktır. Orta Koridor olarak bilinen Çin-Türkiye-Avrupa eksenindeki ulaşım hattı hâlen yetersiz lojistik altyapı, sınır geçiş prosedürleri ve taşımacılık maliyetleri nedeniyle tam potansiyeline ulaşamamaktadır (ADB, 2022). Çözüm önerileri:

- TDT bünyesinde ulaşım altyapı ajansı kurulması,
- Kamu-özel sektör ortaklığı (PPP) ile sınır geçiş altyapılarının modernizasyonu,
- Demiryolu ve karayolu bağlantı projelerinin eşgüdümlü yürütülmesi.

4.5 Hukuki ve Kurumsal Uyum: Ortak Mevzuat ve Ticaret Hukukunun Zorlukları

Üye ülkelerin farklı ticaret mevzuatlarına, yatırım rejimlerine ve kurumsal yapılarına sahip olması, özellikle yatırım ve hizmet ticareti alanlarında sorunlara neden olmaktadır. Ortak pazar hedefi için bu alanlarda regülasyon uyumu zorunludur (Keohane, 1984).

Çözüm önerileri:

- Ortak ticaret ve yatırım sözleşme şablonları,
- Uyuşmazlıkların çözümü için bölgesel tahkim mekanizmaları,
- Gümrük ve ticaret mevzuatında kademeli uyumlaştırma takvimi.

Sonuç ve Politika Önerileri

Bu çalışma, Türk Dünyasında ortak pazar ve gümrük birliği kurma fikrini, uluslararası örgütler teorileri bağlamında inceleyerek mevcut bölgesel entegrasyon modelleriyle karşılaştırmalı bir analiz sunmuştur. Yapılan değerlendirmeler, bu tür bir entegrasyonun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik, siyasi ve kültürel açılardan da önemli kazanımlar sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Ortak pazar ve gümrük birliği sayesinde ticaretin kolaylaşması, üretim zincirlerinin entegrasyonu, yatırım ortamının iyileşmesi ve bölgesel kalkınmanın hızlanması mümkün olacaktır. Ancak bu fırsatların hayata geçirilebilmesi, belirli zorlukların aşılmasına bağlıdır.

Türk Dünyası ülkeleri arasında ekonomik kapasite, mevzuat, siyasi sistemler ve altyapı açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu heterojen yapı, entegrasyon sürecini yavaşlatabilecek yapısal engellerin başında gelmektedir. Ayrıca, hâlihazırda yürürlükte olan farklı ticaret anlaşmaları ve üye ülkelerin çeşitli küresel aktörlerle geliştirdikleri dış ekonomik ilişkiler, ortak bir gümrük politikası oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Rusya, Çin ve Avrupa Birliği gibi aktörlerin bölgede artan etkisi, jeopolitik dengeler açısından dikkatle yönetilmesi gereken bir durumu ortaya koymaktadır. Bunun yanında, ulaşım ve lojistik altyapısındaki eksiklikler ile hukuki ve kurumsal uyum eksikliği de entegrasyonun önünde ciddi engeller oluşturmaktadır.

Tüm bu unsurlar dikkate alındığında, Türk Dünyasında ortak pazar ve gümrük birliği oluşturulması için kademeli, esnek

ve sektörel odaklı bir entegrasyon modeli benimsenmelidir. Başlangıçta serbest ticaret ve dijital gümrük iş birlikleri gibi teknik alanlarda adım atılması, sürecin daha sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Enerji, tarım ve teknoloji gibi tamamlayıcılığı yüksek sektörlerde başlatılacak pilot projeler, entegrasyonun somut çıktılar üretmesini kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda, dijital ekonomi araçları ve blok zincir teknolojileri gibi yenilikçi uygulamalar, ticaretin şeffaflığını ve verimliliğini artırabilir.

Bölgesel entegrasyon sürecinde daha az gelişmiş ülkelerin desteklenmesi amacıyla ortak kalkınma fonları oluşturulması ve küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik finansman ve eğitim programlarının devreye alınması da büyük önem taşımaktadır. Nihayetinde, kalıcı bir ekonomik bütünleşme ancak kurumsal yapının güçlendirilmesi, ortak normların oluşturulması ve ticaret hukukunun uyumlaştırılması ile mümkün olacaktır. Bu bağlamda, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde kalıcı bir ekonomik koordinasyon mekanizmasının kurulması, entegrasyon sürecinin kurumsallaşması açısından önemli bir adım olacaktır.

Sonuç olarak, Türk Dünyasında ortak pazar ve gümrük birliği oluşturulması fikri, ideolojik bir birlikteliğin ötesinde, ekonomik rasyonaliteye dayanan, uygulanabilir ve dönüştürücü bir vizyon olarak değerlendirilebilir. Bu sürecin başarıya ulaşması, siyasi kararlılığın, ekonomik aklın ve kurumsal kapasitenin uyum içinde işlemesine bağlıdır.

Kaynakça

- ADB (Asian Development Bank). 2022. *Central Asia Regional Economic Cooperation: Transport Strategy*. <https://www.adb.org>
- Balassa, B. 1961. *The theory of economic integration*. Richard D. Irwin.
- Baldwin, R. 2016. *The great convergence: Information technology and the new globalisation*. Harvard University Press.
- Dragneva, R., & Wolczuk, K. 2017. *The Eurasian Economic Union: Deals, rules, and the exercise of power*. Chatham House.
- Haas, E. B. 1958. *The uniting of Europe: Political, social, and economic forces 1950–1957*. Stanford University Press.
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. 1996. “Political science and the three new institutionalisms”. *Political Studies* 44 (5): 936-957.
- Keohane, R. O. 1984. *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
- Laruelle, M. 2021. *Russia’s Central Asia policy: Strategic ambiguity and soft power*. Wilson Centre.
- Mattli, W. 1999. *The logic of regional integration: Europe and beyond*. Cambridge University Press.
- Mitrany, D. 1943. *A working peace system*. Quadrangle Books.
- Öztürk, F. 2021. “Türk Devletleri Teşkilatı ve yeni bölgesel iş birliği vizyonu”. *Avrasya Stratejik Araştırmalar Dergisi* 4 (2): 15-29.
- Peña, F. G. 2005. MERCOSUR: “Achievements and challenges in regional integration”. *Revista de Economía del Rosario* 8 (1): 11-37.
- Rosamond, B. 2000. *Theories of European integration*. Palgrave.
- Schneider, C. J. 2017. “The political economy of regional integration”. *Annual Review of Political Science* 20: 229-248.
- Severino, R. C. 2006. *Southeast Asia in search of an ASEAN community*. ISEAS–Yusof Ishak Institute.
- TDT (Türk Devletleri Teşkilatı). 2023. *Ortak ekonomik gündem raporu*. <https://www.turkkon.org>
- Türkmen, A., & Yıldırım, M. 2022. “Türk Dünyasında ekonomik entegrasyon potansiyeli ve sektörel fırsatlar”. *Türk Coğrafyası*

- Araştırmaları Dergisi* 9 (1): 77-92.
- UNCTAD. 2022. *World Investment Report 2022: International tax reforms and sustainable investment*. United Nations.
- UNDP. 2021. *Inequality-adjusted human development index*. <https://hdr.undp.org>
- UNECA (United Nations Economic Commission for Africa). 2020. *AfCFTA and the future of African trade*. <https://www.uneca.org>
- World Bank. 2023. *World Development Indicators*. <https://data.worldbank.org>
- World Trade Organisation (WTO). 2020. *Regional Trade Agreements: Facts and Figures*. https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm

- “İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları”** çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of **“Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”**: **İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate:** Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval. **Finansman/Funding:** Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / No support was received from any institution or organization for this article. **Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment:** Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır. / There is no statement of support or gratitude. **Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests:** Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article. **Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI:** Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / GenAI was not used in this article.

DİJİTAL PARA BİRİMLERİ VE MERKEZ BANKASI DİJİTAL PARALARI (CBDC’LER): KÜRESEL FİNANS SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ*

Abdulkadir IŞIK**

Özet

Küresel finans sisteminde son yıllarda dijital dönüşüm hız kazanmış ve bu süreç, paranın tanımı ve işlevi üzerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC’ler), devlet güvencesiyle dijital formda ihraç edilen, yasal geçerliliği bulunan yeni nesil para birimleri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, dijital para kavramının tarihsel gelişimini, kripto para birimlerinden ayrılan yönlerini ve CBDC’lerin küresel finans sistemi üzerindeki etkilerini teorik ve ampirik çerçevede incelemektedir. Çalışma kapsamında Çin, Avrupa Birliği, ABD ve Türkiye örnekleri üzerinden CBDC uygulamaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca para politikası etkinliği, finansal kapsayıcılık, regülasyon, veri gizliliği ve uluslararası rekabet gibi boyutlar çok yönlü değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, CBDC’lerin yalnızca teknolojik bir yenilik değil; aynı zamanda parasal egemenlik, ekonomik denge ve toplumsal dönüşüm açısından stratejik bir araç olduğu ortaya konulmuştur.

Keywords: Dijital Para, Merkez Bankası Dijital Parası, CBDC, Finansal Kapsayıcılık, Regülasyon, Dijital Dönüşüm, Ekonomik Egemenlik

* Geliş Tarihi (Submission Date): 22.03.2025, Kabul Tarihi (Acceptance Date): 07.06.2025.
Işık, A. 2025. “Dijital Para Birimleri ve Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC’ler): Küresel Finans Sisteminin Dönüşümü”. *Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi* (2) 3: 35-53.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, ORCID: 0009-0002-7817-8928, aisik12@hotmail.com.

Digital Currencies And Central Bank Digital Currencies (Cbdc): Global Financial System Transformation

Abstract

In recent years, the global financial system has experienced rapid digital transformation, fundamentally reshaping the definition and functions of money. Central Bank Digital Currencies (CBDCs) have emerged as a new generation of legal tender issued in digital form with full state backing. This study explores the historical evolution of digital currencies, distinguishing CBDCs from cryptocurrencies, and analyzes their potential impacts on the global financial architecture. The research employs a comparative framework focusing on CBDC implementations in China, the European Union, the United States, and Turkey. Key themes include monetary policy effectiveness, financial inclusion, regulatory structures, data privacy, and international competition. Findings suggest that CBDCs are not merely technological innovations but also strategic tools in preserving monetary sovereignty, ensuring macroeconomic stability, and fostering social transformation in the digital age.

Keywords: Digital Currency, Central Bank Digital Currency, CBDC, Financial Inclusion, Regulation, Digital Transformation, Monetary Sovereignty

Giriş

Küresel ekonomi son yirmi yılda dijitalleşmenin etkisiyle hızlı ve radikal bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşüm, özellikle para ve finans kavramlarının yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Geleneksel olarak fiziksel varlıklar biçiminde tasarlanan ve devlet güvencesiyle işlem gören para, artık dijital formda, merkezsiz veya merkezileştirilmiş yapılar içinde işlem görmektedir. Bu süreç, sadece teknolojik değil, aynı zamanda ekonomik egemenlik, güvenlik, para politikası ve finansal kapsayıcılık gibi çok katmanlı boyutlara sahiptir (Adrian & Mancini-Griffoli, 2021).

2008 küresel finansal krizinden sonra dünya genelinde finansal sistemlere olan güvenin sarsılması, yeni para biçimlerine ve alternatif finansal sistemlere yönelik arayışları hızlandırmıştır. Bu bağlamda, Satoshi Nakamoto tarafından geliştirilen Bitcoin, finansal sistemlerde merkeziyetsizlik, şeffaflık ve güvenlik gibi vaatleriyle kripto para çağına kapı aralamıştır (Yermack, 2018). Blokzincir teknolojisi ile desteklenen kripto paralar, özellikle bireyler arasında aracıya ihtiyaç duymadan değer transferine olanak tanınması sayesinde geniş bir yatırımcı kitlesi tarafından benimsenmiştir. Ancak bu yeni para biçimleri, finansal sistemin denetimi açısından büyük soru işaretleri yaratmıştır (FATF, 2022).

Kripto paraların yüksek oynaklığa sahip olması, yasa dışı faaliyetlerde kullanıma potansiyeli ve devlet kontrolü dışında işlem görmesi; merkez bankalarını, bu gelişmelere karşı kendi dijital para birimlerini tasarlamaya yöneltmiştir. Bu bağlamda Merkez Bankası

Dijital Paraları (CBDC'ler), hem kamu otoriteleri hem de finansal sektör için regülasyon ile inovasyonu birleştiren bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. CBDC'ler, devlet destekli, merkez bankası garantili ve yasal geçerliliğe sahip dijital para biçimleri olup, dijital ekonomiye geçiş sürecinin merkezinde yer almaktadır (Auer, Cornelli & Frost, 2022).

Kayıt dışı faaliyetlerin azaltılması ve ekonomik görünürlüğün artırılması CBDC kullanımını teşvik eden başlıca faktörlerden biridir.

Ayrıca CBDC'ler, uluslararası ödemelerde de yeni bir paradigma sunmaktadır. Mevcut sınır ötesi ödeme sistemleri (örneğin SWIFT) hem zaman açısından yavaştır hem de işlem maliyetleri yüksektir. Oysa CBDC tabanlı sistemler, anlık ödeme kapasitesi, düşük maliyet ve yüksek izlenebilirlik sayesinde uluslararası ticaretin verimliliğini artırabilir (Bank for International Settlements, 2023). Bu durum aynı zamanda doların rezerv para statüsünün sorgulanmasına da neden olmaktadır. Örneğin, Çin'in Dijital Yuan projesi ile küresel ticarete daha fazla yuan bazlı ödeme gerçekleştirme hedefi, ABD dolarına alternatif bir rezerv yapı arayışının göstergesidir (Eichengreen, 2022).

Türkiye özelinde de benzer kaygılarla geliştirilen Dijital Türk Lirası projesi, hem kayıt dışı ekonomiyle mücadele hem de dijital altyapının güçlendirilmesi gibi ulusal hedeflerle şekillendirilmiştir (TCMB, 2023). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) liderliğinde yürütülen bu proje, teknolojik inovasyonun yanı sıra kamu-özel sektör işbirliğini de içeren geniş kapsamlı bir vizyona sahiptir.

Bu çalışmanın temel amacı, dijital para birimlerinin tarihsel gelişimini ve CBDC'lerin küresel finans sistemi üzerindeki mevcut ve potansiyel etkilerini çok yönlü biçimde analiz etmektir. Dijital para kavramının tanımı ve evriminden başlayarak, CBDC'lerin sınıflandırılması, teknik yapıları, kullanım senaryoları, regülasyonlar ve ülke örnekleri üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır. Aynı zamanda, bu dijital dönüşümün sosyoekonomik, etik ve politik sonuçlarına da değinilecektir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca bir teknoloji analizi değil; aynı zamanda küresel para sisteminin dönüşümüne dair teorik ve uygulamalı bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

1. Dijital Para Kavramı ve Gelişimi

Dijitalleşme çağında, paranın biçimi ve işlevi köklü bir dönüşüm geçirmektedir. Geleneksel para sistemleri, fiziksel araçlarla sınırlı bir değer aktarımı sağlar ve merkez bankalarının tekeli altında yürütülürken; dijital paralar, bu sistemin ötesine geçerek çok daha dinamik, teknolojik ve merkeziyetsiz bir yapıya yönelmektedir (Adrian & Mancini-Griffoli, 2021). Dijital para kavramı, geniş bir spektruma yayılan, hem kamu hem özel sektör tarafından ihraç edilen ve farklı işlevlere sahip çeşitli dijital varlıkları içeren bir üst kavram hâline gelmiştir.

1.1. Dijital Para Türlerinin Sınıflandırılması

Literatürde dijital paralar genellikle üç ana başlık altında sınıflandırılmaktadır:

- **Kripto Paralar (Cryptocurrencies):** Genellikle merkezi olmayan bir yapıya sahip olan, blockchain teknolojisi ile çalışan ve piyasa arz-talep dengesine göre değer kazanan dijital varlıklardır. Bitcoin, Ethereum, Litecoin gibi örnekler bu kategoriye girer (Yermack, 2018).

- **Sabit Kıymetli Dijital Paralar (Stablecoins):** Değeri genellikle bir itibari para birimine (örneğin ABD doları) ya da varlığa (örneğin altın) sabitlenmiş, özel sektör tarafından çıkarılan dijital varlıklardır. Tether (USDT), USD Coin (USDC) gibi örnekleri bulunur (Zetsche, Buckley, Arner & Barberis, 2020).

- **Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC'ler):** Devlet destekli ve merkez bankaları tarafından doğrudan ihraç edilen dijital paralar olup, yasal ödeme aracı statüsüne sahiptirler (Auer, Cornelli & Frost, 2022).

Bu sınıflandırma, dijital para birimlerinin yalnızca teknik altyapısını değil; aynı zamanda regülasyon düzeylerini, ihraç eden aktörleri ve kullanım senaryolarını da ayırtmaya olanak sağlar.

1.2. Elektronik Paradan Kripto Paraya: Tarihsel Gelişim Süreci

Mevcut sistemler dijital erişim sağlasa da, bireylerin finansal özerklik taleplerine yanıt verememekteydi.

2008 yılında yayımlanan Bitcoin whitepaper'ı ile dijital para tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu sistemde merkezi bir otoriteye ihtiyaç duyulmaksızın, kriptografik algoritmalarla çalışan ve işlem geçmişinin bloklar zincirinde (blockchain)

Kripto paraların arkasındaki blokzinciri teknolojisi, işlemlerin değiştirilmesi mümkün olmayan bir şekilde şeffaf biçimde kaydedilmesini sağlar. Bu özellik, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yolsuzlukla mücadele, sınır ötesi ödemelerde hız ve güvenlik gibi nedenlerle dikkat çekmiştir (World Bank, 2023). Ancak merkeziyetsiz yapılar aynı zamanda finansal düzenleyicilerin denetim alanı dışında kaldığı için kara para aklama, terörizmin finansmanı ve piyasa manipülasyonları gibi riskleri de beraberinde getirmiştir (FATF, 2022).

1.3. Parasal Egemenlik Bağlamında Devletin Tepkisi: CBDC'ler

Kripto paraların yaygınlaşması, merkez bankalarının para politikası üzerindeki kontrolünü tehdit eder hâle gelmiştir. Özellikle Facebook'un 2019'da duyurduğu Libra projesi (daha sonra Diem), küresel düzeyde özel sektör tarafından yürütülen para projelerinin, devletlerin parasal egemenliğine

doğrudan müdahale riski oluşturduğunu gözler önüne sermiştir (Zetsche et al., 2020). Bu gelişmeler, merkez bankalarının kendi dijital paralarını (CBDC) geliştirme çalışmalarını hızlandırmalarına neden olmuştur.

CBDC'ler ile amaçlanan yalnızca teknolojik bir yenilik değildir; aynı zamanda parasal egemenliğin dijital çağda sürdürülmesi, finansal kapsayıcılığın artırılması, işlem maliyetlerinin düşürülmesi ve ekonomik sistemlerin şeffaflaştırılmasıdır (Eichengreen, 2022).

Ayrıca, pandemi süreci gibi olağanüstü dönemlerde doğrudan ve hedefli desteklerin dijital yollarla dağıtılabilmesi, CBDC'nin para politikası açısından stratejik bir araç olduğunu ortaya koymuştur (IMF, 2022).

Dijital para birimlerini değerlendirmede önemli kavramsal ayrımlar şunlardır:

Tablo 1. CBDC'lerin sistemik olarak konumlandığı pozisyonlar

Özellik	Kripto Para	Stablecoin	CBDC
İhraç Eden Kurum	Merkeziyetsiz	Özel Şirketler	Merkez Bankaları
Yasal Statü	Yasal olmayan/sınırlı	Tartışmalı	Yasal ödeme aracı
Değer Belirleyici	Piyasa arz-talep	Dolar sabitleme vb.	İtibari para karşılığı
Volatilite	Yüksek	Orta	Düşük (devlet kontrolü)
Düzenleme Düzeyi	Düşük	Orta	Yüksek

2. Merkez Bankası Dijital Paraları (Cbdc'ler): Tanım ve Kapsam

Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC'ler), teknolojik gelişmelerin hız kazandığı dijital çağda, merkez bankalarının parasal egemenliklerini koruma ve finansal sistemlere uyum sağlama çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Özünde, CBDC; bir ülkenin merkez bankası tarafından dijital formda ihraç edilen, resmi ve yasal geçerliliği olan bir para birimidir (Auer, Cornelli & Frost, 2022). Kripto paralardan farklı olarak, CBDC'ler devlet güvencesi altında çalışır ve hem bireyler hem de kurumlar tarafından yasal işlemlerde kullanılabilir.

2.1. Kavramsal Tanım ve Temel Özellikler

CBDC, merkez bankasının doğrudan sorumluluğunda olan dijital bir yükümlülük olup, ulusal para biriminin dijital formudur. Geleneksel itibari para (fiat money) ile aynı hukuki statüye sahip olmakla birlikte, teknolojik açıdan dijital platformlarda işlem görür. Bank for International Settlements (2023), CBDC'yi, “merkez bankası tarafından ihraç edilen, dijital biçimde var olan ve doğrudan kamuya ya da finansal kurumlara sunulan” bir parasal araç olarak tanımlamaktadır.

CBDC'lerin temel özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- **Yasal Geçerlilik:** CBDC'ler, diğer itibari paralar gibi vergi ödemeleri ve borçların ifasında kullanılabilir.

- **Merkez Bankası Garantisi:** Kripto paralardan farklı olarak, arkasında devlet güvencesi ve kamu otoritesi bulunmaktadır (Adrian & Mancini-Griffoli, 2021).

- **Şeffaflık ve İzlenebilirlik:** Blokzinciri veya merkezi veri tabanları üzerinden yürütülen işlemler, sistemsal şeffaflık sağlar.

- **Doğrudan Kullanım:** Bireyler ve firmalar doğrudan CBDC cüzdanlarına sahip olabilir; böylece ticari bankalara ihtiyaç duyulmadan ödemeler yapılabilir (European Central Bank, 2023).

2.2. CBDC Türleri: Perakende ve Toptan Uygulamalar

CBDC'ler genellikle işlevsel kullanımına göre iki ana gruba ayrılmaktadır:

2.2.1. Perakende (Retail) CBDC

Perakende CBDC, bireylerin günlük işlemlerinde kullanabilecekleri dijital ödeme aracıdır. Nakitsiz ödemeler, bireyler arası para transferleri, devlet yardımları gibi işlemlerde doğrudan kullanılabilir. Özellikle finansal sistem dışında kalan nüfusun dijital ortama entegrasyonu açısından önemlidir (Kosse, Mattei & Tamegai, 2022).

2.2.2. Toptan (Wholesale) CBDC

Bu model ise yalnızca finansal kurumlar arasında kullanılır. Merkez bankası ile ticari bankalar arasındaki büyük ölçekli işlemlerin daha hızlı, şeffaf ve güvenli şekilde gerçekleştirilmesini sağlar. Toptan CBDC'ler, menkul kıymet takasları ve ödeme sistemleri için ideal bir araçtır (BIS, 2023).

Tablo 2. Perakende ve Toptan CBDC'nin Farkları

Özellik	Perakende CBDC	Toptan CBDC
Kullanıcı Profili	Bireyler ve işletmeler	Finansal kuruluşlar
Kullanım Amacı	Günlük işlemler, bireysel ödemeler	Bankalar arası takas ve büyük ödemeler
Teknolojik Altyapı	Mobil cüzdan, QR, offline destek	Blockchain, DLT, tokenizasyon
Düzenleme Gereksinimi	KYC, veri gizliliği odaklı	Finansal piyasa altyapı standartları

2.3. CBDC'lerin Ekonomik Rasyonalitesi

CBDC'lerin uygulanması sadece teknolojik değil, aynı zamanda ekonomik ve politik bir ihtiyaç olarak da değerlendirilmektedir. Başlıca ekonomik gerekçeler şunlardır:

- **Finansal Kapsayıcılık:** Banka hesabı olmayan bireyler CBDC'ler aracılığıyla dijital ödeme sistemlerine katılabilir (World Bank, 2023).
- **Para Politikası Etkinliği:** Merkez bankaları doğrudan bireylere dijital transfer yaparak talep yönlü politikaları daha etkin kılabilir (Eichengreen, 2022).
- **Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele:** CBDC'ler dijital iz bırakma özellikleri sayesinde gölge ekonominin kontrolünü kolaylaştırır (FATF, 2022).
- **İşlem Maliyetlerinin Azalması:** Özellikle sınır ötesi işlemlerde transfer süreleri ve komisyonlar minimuma indirilebilir (IMF, 2022).

2.4. Teknolojik Altyapı: Merkezi ve Dağıtık Sistemler

CBDC sistemlerinin temelinde iki teknolojik altyapı tercih edilmektedir:

- **Merkezi Sistem:** Tüm işlemler merkez bankası sunucularında yürütülür. Güvenlik yükü merkezdedir; kontrol ve müdahale kapasitesi yüksektir.
- **Dağıtık Defter Teknolojisi (DLT):** Blockchain tabanlı sistemlerde işlem kayıtları ağdaki birçok düğümde eş zamanlı tutulur. Daha şeffaf ve güvenlidir; ancak daha karmaşık altyapı gerektirir (Auer et al., 2022).

Seçilecek altyapı, CBDC'nin öncelikleri ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin; Çin, güvenlik ve kontrol gerekçesiyle merkezi sistemleri tercih ederken; AB, veri mahremiyetini ön planda tutarak DLT altyapısını benimsemektedir (ECB, 2023).

2.5. CBDC ile Kripto Paralar Arasındaki Farklar

CBDC’lerin kripto paralardan farkı sadece teknik değil; aynı zamanda işlevsel ve hukuki açıdan da köklüdür:

Tablo 3. CBDC ve Kripto Paraların İşlevsel ve Hukuki Açıdan Karşılaştırılması

Kriter	CBDC	Kripto Para (Bitcoin, Ethereum vb.)
İhraç Yetkisi	Merkez Bankası	Geliştirici topluluklar, özel gruplar
Hukuki Statü	Yasal ödeme aracı	Belirsiz veya yasadışı kabul edilebilir
Değer Dayanağı	Fiat para birimi	Piyasa dinamikleri (arz-talep)
Volatilité	Düşük (devlet kontrolü)	Yüksek (spekülatif hareketler)
Şeffaflık ve İzlenebilirlik	Kontrollü ve denetimli	Değişken, çoğu zaman anonim

CBDC’ler, kripto paralardan farklı olarak sistematik riskleri azaltmayı, makroekonomik istikrarı sağlamayı ve merkez bankasının para politikası etkinliğini sürdürmesini amaçlamaktadır.

3. CBDC’lerin Küresel Finans Sistemine Olası Etkileri

Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC’ler), yalnızca bir ödeme aracı değil; aynı zamanda küresel finans sisteminin yapısını dönüştürebilecek stratejik bir araç olarak görülmektedir. Paranın dijitalleşmesi, para politikası uygulamalarından bankacılık sistemine, finansal kapsayıcılıktan sınır ötesi ödemelere kadar çok sayıda makro ve mikro düzeyde etkiler doğurmaktadır (Adrian & Mancini-Griffoli, 2021). Bu etkiler, hem fırsat hem de risk barındırmakta; finansal

sistemin yeniden tasarlanmasını gündeme getirmektedir.

3.1. Para Politikası Etkinliği

CBDC’lerin en önemli etkilerinden biri merkez bankalarının para politikası araçlarını doğrudan ve daha etkin bir biçimde uygulayabilme potansiyelidir. Geleneksel sistemde, para politikası genellikle faiz oranları ve rezerv gereklilikleri gibi dolaylı araçlarla yürütülürken, CBDC sayesinde bireylere doğrudan likidite aktarımı mümkün olabilmektedir (Auer et al., 2022).

Örneğin, negatif faiz oranı uygulamaları CBDC sistemlerinde daha etkin olabilir; çünkü bireylerin paralarını nakde çevirerek sistemden çıkma imkânı azalır. Ayrıca ekonomik durgunluk dönemlerinde,

doğrudan dijital para transferi ile tüketici talebi teşvik edilebilir (IMF, 2022). Örnek olarak Çin’in, dijital yuan pilot uygulamalarında vatandaşlara doğrudan dijital para yüklemesi yaparak tüketim harcamalarını teşvik etmiş ve para politikası araçlarını doğrudan test etmesi gösterilebilir (Eichengreen, 2022).

3.2. Bankacılık Sektörü Üzerindeki Yapısal Etkiler

CBDC’lerin finansal aracılık sistemi üzerinde dönüştürücü etkiler yaratması beklenmektedir. Eğer bireyler doğrudan merkez bankasında dijital hesap açabilirse, ticari bankalarda tutulan mevduatlar azalabilir. Bu durum, kredi yaratma kapasitesini azaltabilir ve ticari bankaları likidite açısından zorlayabilir (Kosse, Mattei & Tamegai, 2022).

Bu olası “mevduat ikamesi” riski, özellikle kriz zamanlarında bireylerin CBDC’ye yönelmesiyle daha da belirginleşebilir. Bu nedenle birçok ülke “iki katmanlı CBDC modeli” önererek merkez bankalarının altyapıyı sağladığı, ticari bankaların ise müşteri ilişkilerini sürdürdüğü bir yapı üzerinde çalışmaktadır (Bank for International Settlements, 2023).*

3.3. Finansal Kapsayıcılık ve Sosyal Entegrasyon

CBDC’ler, banka hesabı olmayan bireyler için dijital finansal hizmetlere erişim imkânı sunarak finansal kapsayıcılığı önemli ölçüde artırabilir. Mobil cihazlar aracılığıyla kullanılabilen dijital cüzdanlar sayesinde kırsal bölgelerde yaşayan ya da geleneksel bankacılık sistemine dahil olmayan bireyler finansal sisteme entegre edilebilir (World Bank, 2023).

* Avrupa Merkez Bankası, dijital euro uygulamasında bu tür bir iki katmanlı model benimsemektedir (European Central Bank, 2023).

Dünya Bankası’nın 2021 tarihli raporuna göre, Sahra Altı Afrika’da yetişkin nüfusun %45’i banka hesabına sahip değil. Nijerya’nın eNaira uygulaması, bu oranı azaltmak ve dijital finansal katılımı artırmak amacıyla tasarlanmıştır (World Bank, 2023).

3.4. Sınır Ötesi Ödemeler ve Rezerv Para Sistemine Etkiler

Geleneksel sınır ötesi ödeme sistemleri (örneğin SWIFT) yavaş, pahalı ve çoğu zaman araçlara bağlıdır. CBDC tabanlı sistemler bu sorunları ortadan kaldırabilir; uluslararası ödemeleri anlık, düşük maliyetli ve şeffaf hale getirebilir (FATF, 2022).

Çin, dijital yuanı Kuşak ve Yol Girişimi kapsamındaki ülkelerde kullanım için yaygınlaştırarak ABD dolarının uluslararası ticaretteki hegemonyasına alternatif oluşturmayı hedeflemektedir (Eichengreen, 2022).

Bu gelişmeler, rezerv para yapısını da yeniden şekillendirebilir. Bugün ABD doları, küresel rezerv para olarak baskın konumda iken; CBDC’lerin yaygınlaşması, dijital yuan veya dijital euro gibi alternatiflerin öne çıkmasına yol açabilir (BIS, 2023).

3.5. Sistemik Riskler ve Siber Güvenlik Tehditleri

CBDC sistemlerinin tamamen dijital ortama dayanması, onları siber saldırılara ve teknik arızalara karşı hassas hale getirmektedir. Hizmet aksatma saldırıları (DDoS), veri hırsızlığı, sahte işlem ekleme gibi riskler sistem güvenliği açısından ciddi tehditlerdir (FATF, 2022).

Merkez bankalarının, blockchain temelli güvenlik önlemleri, çift doğrulama sistemleri, offline işlem senaryoları ve yapay zeka destekli anomali tespiti gibi teknolojilere yatırım yapması gerekmektedir (IMF, 2022).

3.6. Uluslararası Politik ve Jeoekonomik Etkiler

CBDC'ler yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik bir araç haline gelmektedir. Çin'in dijital yuan projesi, Batı merkezli finansal düzene alternatif sunma amacı taşıırken; Avrupa Birliği, dijital euro ile veri gizliliğini koruyan bir model geliştirerek küresel standartlara yön vermeyi hedeflemektedir (European Central Bank, 2023).

G20 düzeyinde geliştirilen CBDC iş birliği protokolleri, dijital paraların sınır ötesi işlemlerde uyumlu şekilde çalışabilmesi için birlikte çalışabilirlik (interoperability) standartlarını gündeme getirmiştir (BIS, 2023).

4. Regülasyonlar, Güvenlik ve Veri Gizliliği

Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC'ler), yalnızca teknik bir yenilik değil; aynı zamanda kapsamlı hukuki, güvenlik ve etik dönüşüm ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Dijital para sistemlerinin küresel ölçekte uygulanabilmesi, sağlam regülasyon temellerine, yüksek güvenlik protokollerine ve veri mahremiyetini gözetan yapılandırmalara bağlıdır (FATF, 2022; ECB, 2023). CBDC'lerin başarılı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için çok katmanlı bir yönetim çerçevesi ve teknolojik-teknik kapasite gereklidir.

Türkiye'de dijital paraların uygulanmasına ilişkin yasal zemin henüz tam olarak oluşturulmamış olsa da, bazı mevcut düzenlemeler CBDC sistemleri açısından yol gösterici niteliktedir. Özellikle:

6493 Sayılı Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun, elektronik ödeme hizmetlerine dair ilk kapsamlı yasal zemini oluşturmuştur.

Bankacılık Kanunu (5411) ve TCMB Kanunu (1211) kapsamında TCMB'nin para politikası araçları ve dijital para geliştirme inisiyatifi hukuken mümkündür.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK - 6698), CBDC'lerde işlenecek kullanıcı verilerinin korunmasına dair yasal çerçeveyi tanımlar. Özellikle açık rıza, veri işleme amaçları, veri sahibi hakları ve veri güvenliği CBDC tasarımlarında dikkate alınması gereken başlıklardır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin dijital para geliştirme sürecinde hem teknik hem de yasal güncellemelere paralel olarak yeni bir "Dijital Türk Lirası Kanunu" hazırlanması önerilmektedir.

4.1. Hukuki Çerçeve ve Regülasyon Gerekçesi

CBDC'lerin yasal statü kazanması, ulusal para mevzuatlarının güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Çoğu ülkenin merkez bankası yasaları yalnızca fiziksel para biriminin ihraç edilmesini öngördüğünden, CBDC'lerin yasal ödeme aracı olabilmesi için hukuki reformlar kaçınılmazdır (Adrian & Mancini-Griffoli, 2021).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, "Dijital Türk Lirası İşbirliği Platformu" kapsamında CBDC'nin hukuki statüsünü belirlemek üzere 2023 yılında mevzuat çalışmalarını başlatmıştır (TCMB, 2023).

Ayrıca CBDC uygulamalarında uluslararası regülasyon uyumu da kritik önemdedir. Uluslararası kuruluşların rehberlik ettiği regülasyon çerçeveleri şunları içermektedir:

BIS (Bank for International Settlements): CBDC mimarileri için güvenlik ve birlikte çalışabilirlik standartları geliştirir (BIS, 2023).

FATF (Financial Action Task Force): Kara para aklama (AML) ve terörizmin finansmanı (CFT) risklerine karşı "Müşterini Tanı (KYC)" ilkelerini önermektedir (FATF, 2022).

IMF & Dünya Bankası: Özellikle gelişmekte olan ülkeler için CBDC uygulama kılavuzları ve teknik destek sağlar (IMF, 2022).

4.2. Siber Güvenlik Riskleri ve Önleyici Yaklaşımlar

CBDC sistemleri tamamen dijital ortamlarda faaliyet gösterdiğinden, siber güvenlik bu yapıların en kırılgan alanlarından biridir. Sistemsel açıklar, kişisel verilerin sızması, hizmet aksatma (DDoS) saldırıları veya işlem manipülasyonları gibi tehditler doğrudan finansal istikrarsızlık yaratabilir (BIS, 2023).

4.2.1. Temel tehdit türleri

DDoS (Hizmet Engelleme) Saldırıları: CBDC platformunun işlevsiz kalmasına yol açabilir.

Kimlik Hırsızlığı: Dijital cüzdan bilgilerinin ele geçirilmesiyle bireylerin finansal güvenliği tehdit altına girer.

Sahte İşlem Enjeksiyonu: Sistem içine yetkisiz işlem verilerinin sokulmasıyla manipülasyon yapılabilir (Auer et al., 2022).

Önerilen güvenlik önlemleri ise şunlardır:

- Çok Katmanlı Kimlik Doğrulama (MFA)
- Yüksek seviyeli kriptografi (quantum-resistant encryption)
- Yapay zekâ destekli anomali tespiti
- Offline işlem destek sistemleri (özellikle kırsal bölgeler için)

Avrupa Merkez Bankası, Dijital Euro prototipinde offline işlem modları ve yerel cihaz doğrulama sistemleri geliştirmektedir (European Central Bank, 2023).

4.3. Veri Gizliliği, Mahremiyet ve Etik İkilemler

CBDC sistemleri, işlemlerin dijital ortamda kayıt altına alınmasını zorunlu kıldığından, bireylerin finansal mahremiyeti konusunda endişeleri beraberinde getirir. Özellikle kullanıcıların harcama alışkanlıklarının, davranışsal kalıplarının ve kişisel tercihlerinin merkez bankası tarafından izlenebilir olması, ciddi etik tartışmalara yol açmaktadır (Eichengreen, 2022).

4.3.1. Gizlilik-Merkezileşme İkilemi:

Tam Anonimlik: Nakit paraya yakın ancak yasa dışı faaliyetlere açık yapı.

Tam İzlenebilirlik: Devlet gözetimi riskini artırır.

Bu sebeple, birçok merkez bankası “kademeli gizlilik (tiered privacy)” modeline yönelmektedir. Bu modelde, düşük tutarlı işlemler anonim olarak yürütülürken, yüksek meblağlı ya da şüpheli işlemler izlenebilir hâle getirilir (IMF, 2022).

4.4. Kişisel Verilerin Korunması ve Ulusal Mevzuat Uyumlu

CBDC projeleri, ulusal ve uluslararası kişisel veri koruma düzenlemeleri ile uyumlu olmalıdır. Türkiye’de Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK), Avrupa Birliği’nde ise Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) bu alandaki en temel yasal düzenlemelerdir.

KVKK (Türkiye): Açık rıza, veri işleme amacı, güvenli saklama koşulları zorunludur. GDPR (AB): Unutulma hakkı, veri taşınabilirliği, açık şeffaflık ilkeleri CBDC sistemine entegre edilmelidir (European Central Bank, 2023).

Bu çerçevede geliştirilen CBDC yazılımları, hem işlem güvenliğini hem de kullanıcı mahremiyetini dengeleyecek şekilde tasarlanmalıdır.

4.5. Etik Tartışmalar ve Sosyal Kabul Zorlukları

CBDC sistemleri teknik olarak uygulanabilir olsa da, sosyal kabul düzeyi projenin başarısını doğrudan etkiler. Dijital okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu bölgelerde erişim

eşitsizlikleri doğabilir. Ayrıca “gözetim devleti” tartışmaları, bireylerin özgürlük alanlarının daralması riskini gündeme getirmektedir (Yermack, 2018).

4.5.1. Sosyal risk başlıkları:

Finansal dışlanma: Teknolojik erişimi olmayan bireylerin sistem dışı kalması.

Davranışsal veri analizi: Harcama verileri üzerinden birey profillemeye uygulamaları.

Otomatik ceza ve vergi kesintileri: Devlet müdahalesinin yoğunlaşması ve toplumsal tepki.

Bu endişelerin azaltılması için şeffaf bilgilendirme, kamuoyu danışmaları ve etik çerçeve belgeleri hazırlanması önerilmektedir (IMF, 2022).

5. Ülke Örnekleri: Çin, AB, ABD ve Türkiye

Merkez bankası dijital paralarının (CBDC’ler) küresel düzeyde farklı ülkelerde farklı motivasyonlarla ele alındığı görülmektedir. Teknolojik gelişmişlik düzeyi, finansal sistemin derinliği, düzenleyici çerçeve ve jeopolitik öncelikler; CBDC projelerinin tasarımında belirleyici rol oynamaktadır (Auer, Cornelli & Frost, 2022). Aşağıda, bu alanda öne çıkan dört ülkenin örnek uygulamaları incelenmiştir: Çin, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Türkiye.

5.1. Çin: Dijital Yuan (e-CNY)

Çin, CBDC geliştirme sürecinde küresel

öncülerden biri olarak dikkat çekmektedir. Çin Merkez Bankası (People’s Bank of China - PBoC), 2014 yılından bu yana Dijital Yuan (e-CNY) adıyla yürüttüğü proje kapsamında kapsamlı pilot uygulamalar gerçekleştirmiştir (Eichengreen, 2022). Stratejik amaçlar ise şunlardır:

- Nakit kullanımını azaltmak ve dijital ödemeleri teşvik etmek
- WeChat Pay ve Alipay gibi özel dijital ödeme devlerinin tekelleşmesini sınırlamak
- ABD dolarına olan bağımlılığı azaltmak ve uluslararası ticarete yuanın kullanımını artırmak (Bank for International Settlements, 2023)

Teknik Altyapı şu şekildedir: Çin, çift katmanlı bir sistem benimsemiştir: Merkez bankası, dijital yuanı ticari bankalara tahsis eder; bu bankalar ise bireylere dağıtım yapar. Bu model, hem merkezileşmiş kontrol hem de özel sektörün sistemdeki etkinliğini dengeler (Auer et al., 2022).

Uygulama Durumu:

- 2024 itibarıyla 26 şehirde pilot uygulamalar tamamlanmıştır.
- Toplamda 300 milyondan fazla kullanıcı sisteme entegre olmuş ve 2 trilyon yuan değerinde işlem gerçekleştirilmiştir.
- Şanghay ve Shenzhen gibi büyük şehirlerde kamu maaşları dijital yuan ile ödenmektedir (IMF, 2022).

5.2. Avrupa Birliği: Dijital Euro

Avrupa Merkez Bankası (ECB), Dijital Euro projesi kapsamında 2020 yılında araştırma ve

fizibilite çalışmalarına başlamış, 2023 yılında ise pilot test aşamasına geçmiştir (European Central Bank, 2023). Stratejik amaçlar ise şunlardır:

- Euro’nun dijital çağda rekabet gücünü artırmak
- Avrupa genelinde güvenli ve birlikte çalışabilir bir dijital ödeme altyapısı oluşturmak
- Kişisel verilerin korunmasına öncelik vererek Avrupalı vatandaşlara güvenilir bir dijital para alternatifi sunmak

Teknolojik Vizyon şu şekildedir: Dijital Euro, hem perakende hem toptan kullanımı hedefleyen hibrit bir mimariye sahiptir. ECB, offline anonim ödeme teknolojileriyle kullanıcı mahremiyetini artırmayı amaçlamaktadır (ECB, 2023).

Regülasyon ve Uyumluluk: Dijital Euro’nun GDPR (General Data Protection Regulation) ile tam uyumlu olması hedeflenmektedir. ECB, ulusal merkez bankaları ile birlikte çok paydaşlı bir düzenleyici çerçeve geliştirmiştir (FATF, 2022).

5.3. Amerika Birleşik Devletleri: Dijital Dolar

ABD, teknolojik kapasitesi yüksek olmasına rağmen, CBDC geliştirme sürecine diğer gelişmiş ekonomilere kıyasla daha temkinli yaklaşmaktadır. Federal Reserve (Fed), henüz doğrudan bir dijital dolar prototipi sunmamıştır; ancak araştırma ve kamuoyu istişareleri sürmektedir (Adrian & Mancini-Griffoli, 2021).

Gelişme süreci 2020 yılında MIT ile birlikte Project Hamilton başlatılmıştır. “FedNow” adında anlık ödeme sistemi devreye alınmış ancak CBDC olarak konumlandırılmamıştır. Dijital dolar konusunda Kongre ve Fed arasında yetki paylaşımı tartışmaları devam etmektedir (Eichengreen, 2022).

Hakkındaki toplumsal ve politik tartışmalar şu şekildedir:

- Bireysel özgürlük – devlet gözetimi ikilemi toplumsal bir endişe konusudur.
- Ticari bankalar, CBDC’nin geleneksel mevduat sistemlerini tehdit ettiğini savunmaktadır.
- Fed, CBDC kararı için Kongre’nin yasal yetki vermesini şart koşmaktadır (IMF, 2022).
- ABD’nin dijital dolar stratejisi, ekonomik olduğu kadar ideolojik çerçevede de şekillenmektedir: özgürlük, mahremiyet ve piyasa temelli rekabet ön plandadır.

5.4. Türkiye: Dijital Türk Lirası

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Dijital Türk Lirası Projesi kapsamında 2021 yılında dijital para

araştırmalarına resmen başlamıştır. Türkiye’nin yaklaşımı, hem dijital dönüşüm hem de kayıt dışı ekonomiyle mücadele çerçevesinde değerlendirilmektedir (TCMB, 2023).

Proje ortakları şu şekildedir:

- TÜBİTAK BİLGEM
- ASELSAN
- HAVELSAN
- İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ)

2022 sonunda ilk pilot uygulamalar gerçekleştirilmiştir. 2023 itibarıyla kamu kurumlarında sınırlı kullanıcı gruplarıyla ödeme testleri yapılmıştır. İkinci fazda e-devlet, sosyal yardımlar ve kamu maaş sistemleriyle entegrasyon hedeflenmektedir (IMF, 2022).

Türkiye, hibrit bir mimari benimsemeyi planlamaktadır: hem merkezi kontrol hem de dağıtık defter teknolojisi (DLT) bileşenleri birlikte kullanılacaktır. Mobil cüzdan ve offline işlem desteği gibi çözümlerle finansal kapsayıcılık artırılmak istenmektedir (Kosse, Mattei & Tamegai, 2022).

Tablo 4. Ükelere Göre Proje Karşılaştırması

Ülke / Bölge	Proje Adı	Durum	Teknoloji Yapısı	Öncelikli Hedefler
Çin	Dijital Yuan	Geniş pilot	Merkezi + çift katman	Dijitalleşme, uluslararasılaşması
AB	Dijital Euro	Pilot	DLT + Offline	Gizlilik, Avrupa ödemelerinde bağımsızlık
ABD	Dijital Dolar	Araştırma	Prototip	Mahremiyet, politik meşruiyet
Türkiye	Dijital TL	Pilot başladı	Hibrit model	Finansal kapsayıcılık, kayıt dışı ekonomi

6. Grafikler, Tablolar Ve Uygulama Senaryoları

Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC’ler), soyut kavramlar olmanın ötesinde, somut kullanım senaryoları ve teknik modeller ile desteklendiğinde anlaşılabilir hâle gelmektedir. Grafiksel anlatımlar, mimari yapılar ve tablolar aracılığıyla CBDC’lerin işleyiş biçimleri, sistem tasarımları ve ülkeler arası farklılıkları görselleştirmek; akademik ve teknik değerlendirmeyi güçlendirmektedir (Auer, Cornelli & Frost, 2022; BIS, 2023).

Bu bölümde CBDC sistemlerinin dijital mimarisi, kullanım senaryoları ve karşılaştırmalı ülke örnekleri grafikler ve tablolar ile detaylandırılmıştır.

6.1. CBDC Sistem Mimarisi: Merkezi vs. Dağıtık Model

CBDC’lerin teknik altyapısı genellikle iki ana model üzerinden yapılandırılmaktadır: Merkezi Sistem (centralized architecture) ve Dağıtık Defter Teknolojisi (DLT-based architecture). Aşağıdaki şemada her iki yapının temel farkları sunulmaktadır:

Tablo 5. CBDC Sistem Mimarisi – Merkezi ve Dağıtık Yapı Karşılaştırması

Özellik	Merkezi Sistem	Dağıtık Sistem (DLT)
Veri Depolama	Merkez bankası sunucuları	Blockchain veya node ağları
İşlem Hızı	Yüksek	Orta
Güvenlik Kontrolü	Merkezileşmiş güvenlik	Konsensüs mekanizması
Şeffaflık	Sınırlı (devlet içi erişim)	Yüksek (izlenebilir kayıt yapısı)
Müdahale Esnekliği	Yüksek	Sınırlı

Kaynak: Uyarlanmıştır (Auer et al., 2022; BIS, 2023)

6.2. Kullanım Senaryoları: Perakende, Kamu ve Uluslararası Ödemeler

CBDC’lerin farklı senaryolarda nasıl konumlandığı, kullanım amacına göre değişmektedir. Bu senaryolar; perakende harcamalar, kamu hizmetleri ödemeleri, sınır ötesi işlemler ve finansal kapsayıcılık gibi temalarda çeşitlenmektedir.

Tablo 6. CBDC Kullanım Senaryoları ve Amaçları

Senaryo	Açıklama	Uygulayan Ülke Örneği	Hedef
Perakende Ödemeler	Günlük alışverişlerde dijital cüzdanla ödeme	Çin (e-CNY), AB (Euro)	Hızlı, düşük maliyetli işlem
Kamu Maaşları ve Yardımlar	Memur maaşı, sosyal yardımların dijital para ile ödenmesi	Türkiye, Çin	Şeffaf kamu harcaması
Sınır Ötesi Ödemeler	Uluslararası ticaret ve döviz transferleri	Çin, AB	SWIFT'e alternatif sistem
Vergi Ödemeleri	Vergi tahsilatının dijital para ile gerçekleştirilmesi	Hindistan, Türkiye	Kayıt dışı ekonomiyi azaltma
Finansal Kapsayıcılık	Bankasız bireylerin sisteme entegrasyonu	Nijerya, Kenya	Erişim ve eşitlik

Kaynak: Uyarlanmıştır (IMF, 2022; World Bank, 2023)

6.3. Ülkeler Arası CBDC Karşılaştırması

CBDC uygulamaları ülkelere göre farklı teknolojik, hukuki ve ekonomik önceliklerle şekillenmektedir. Aşağıda dört büyük ekonomi olan Çin, AB, ABD ve Türkiye'nin CBDC stratejileri karşılaştırılmıştır.

Tablo 7. Çin, AB, ABD ve Türkiye'nin CBDC Yaklaşımları

Ülke	Proje Adı	Teknoloji Altyapısı	Pilot Düzeyi	Temel Hedefler
Çin	Dijital Yuan	Merkezi + çift katmanlı yapı	Geniş çaplı pilot	Uluslararası kullanım, hız
AB	Dijital Euro	DLT + offline ödeme	Başlangıç seviyesi	Gizlilik, AB içi entegrasyon
ABD	Dijital Dolar	Prototip (Hamilton)	Araştırma aşaması	Özgürlük, meşruiyet, rekabetçilik
Türkiye	Dijital TL	Hibrit (merkezi + DLT)	Pilot başladı	Finansal kapsayıcılık, kayıt dışı

Kaynak: ECB (2023); TCMB (2023); BIS (2023); Eichengreen (2022)

6.4. CBDC'nin Sınır Ötesi Ödemelerde Kullanımı

CBDC'ler sınır ötesi ödeme sistemlerini radikal şekilde dönüştürebilir. Geleneksel bankacılıkta günler süren transfer işlemleri, CBDC entegrasyonu ile saniyeler içerisinde tamamlanabilir. Aşağıda bu süreci gösteren sadeleştirilmiş bir akış şeması yer almaktadır:

6.5. Türkiye'de Dijital Türk Lirası için Uygulama Senaryoları

TCMB'nin dijital para vizyonu, iç pazarda şeffaflık, erişilebilirlik ve vergi uyumu hedeflerine odaklanmaktadır.

7. Tartışma ve Teorik Değerlendirme

Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC'ler), hem mevcut para sisteminin evriminde yeni bir sayfa açmakta hem de finansal mimarinin teorik temellerini yeniden tartışmaya açmaktadır. Dijital para sistemleriyle birlikte devletlerin para politikası uygulamaları, ticari bankaların işlevleri, finansal kapsayıcılık ve veri gizliliği gibi başlıklar yeniden yorumlanmaktadır (Adrian & Mancini-Griffoli, 2021; Auer, Cornelli & Frost, 2022). Bu bölümde CBDC'lerin teorik çerçevede nasıl konumlandığı ve pratikteki uygulamalara nasıl yön verdiği çeşitli boyutlarıyla analiz edilmektedir.

Bu gelişme, bireylerin ekonomik hareketlerinin devlet kontrolüne daha fazla açık hâle gelmesine neden olarak mahremiyetin sınırlarını zorlamaktadır.

7.1. Dijital Paranın Ekonomik Sistem İçindeki Rolü

Klasik iktisat teorileri, parayı değer ölçüsü, değişim aracı ve tasarruf aracı olarak tanımlar. Ancak CBDC'lerin gelişimiyle birlikte paraya programlanabilirlik, koşullu harcama, anlık vergi tahsilatı gibi yeni fonksiyonlar da eklenmiştir. Bu, parayı yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda teknolojik ve yönetsel bir araç haline getirmiştir (Yermack, 2018).

CBDC'ler ayrıca parasal egemenlik tartışmalarını da yeniden gündeme getirmiştir. Geleneksel sistemde merkez bankaları dolaylı olarak piyasaları yönlendirirken, dijital paralarla birlikte doğrudan etkileşim kapasitesine sahip olmuşlardır. Bu, devletin para üzerindeki kontrolünü artırmakla birlikte, finansal özgürlükler üzerinde potansiyel baskılar doğurabileceği endişesini de beraberinde getirmektedir (Eichengreen, 2022).

7.2. Bankacılık Sisteminin Dönüşümünde CBDC'lerin Etkisi

CBDC'lerin bireyler tarafından doğrudan merkez bankası hesaplarında tutulabilmesi, ticari bankaların aracılık rolünü zayıflatma riski taşımaktadır. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ticari bankaların mevduat tabanını kaybetmesine yol açabilir. Dolayısıyla, pek çok ülke iki katmanlı sistem (merkez bankası + ticari banka dağıtım) modelini benimseyerek bu riski azaltmayı amaçlamaktadır (Kosse, Mattei & Tamegai, 2022).

Ayrıca CBDC’ler, kriz dönemlerinde banka panikleri yerine “dijital panik” riskini gündeme getirebilir. Bu bağlamda dijital bank run olasılığı, likidite yönetimi ve güven endeksleri açısından CBDC sistemlerinde daha hassas düzenlemeler gerektirmektedir (IMF, 2022).

7.3. Finansal Kapsayıcılık ve Toplumsal Etkiler

CBDC’ler, finansal sisteme erişimi olmayan bireyler için dijital çözümler sunarak finansal kapsayıcılığı artırabilir. Ancak teknolojik okuryazarlık eksikliği ve dijital altyapı yetersizlikleri bu kapsayıcılığın potansiyelini sınırlayabilir. Özellikle kırsal bölgelerde, internet bağlantısı olmayan alanlarda

offline ödeme çözümlerinin geliştirilmesi gerekmektedir (World Bank, 2023).

Ayrıca, kamu yardımları ve sosyal destek programları gibi devlet hizmetlerinin CBDC aracılığıyla dağıtılması, hem kayıt dışılığı azaltmakta hem de yardımların hedef kitleye doğrudan ulaşmasını kolaylaştırmaktadır (TCMB, 2023).

7.4. Teorik Dönüşümün SWOT Analizi

CBDC’lerin ekonomik sistem içindeki konumunun SWOT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) analizi, teorik tartışmaların sistematik bir şekilde ele alınmasını sağlar.

Tablo 8. CBDC’lerin Teorik SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Para politikası etkinliğinin artması	Ticari bankaların işlevsizleşme riski
Finansal kapsayıcılığın artışı	Dijital okuryazarlık eksikliği
Kayıt dışı ekonominin azalması	Teknolojiye bağımlılık ve siber güvenlik sorunları
Kamu harcamalarında şeffaflık	Mahremiyet ihlali ve devlet gözetimi endişesi
Fırsatlar	Tehditler
Dijital vergilendirme ve anlık vergi tahsilatı	Dijital bank run olasılığı
Uluslararası ticarete yerel parayla ödeme	Uluslararası veri güvenliği çatışmaları
Mobil cüzdan entegrasyonu ile genç nüfusa erişim	Küresel ödeme sistemlerinde dolar hegemonyasının tepkisi

Kaynak: Uyarlanmıştır (Auer et al., 2022; ECB, 2023; IMF, 2022)

7.5. Etik Değerlendirme ve Veri Mahremiyeti

CBDC sistemlerinin bireysel işlem verilerini merkezi sistemlerde kayıt altına alması, etik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bireylerin harcama alışkanlıklarının merkez bankası tarafından izlenebilir olması, finansal mahremiyetin devlet lehine aşınmasına neden olabilir (FATF, 2022). Bu nedenle birçok ülke, gizliliği koruyan ve yalnızca belirli koşullarda müdahaleye izin veren sistemler üzerinde çalışmaktadır (European Central Bank, 2023).

7.6. Kavramsal Sonuç: Dijital Para Sisteminin Evrimi

CBDC’ler, klasik paranın evriminde yeni bir sayfayı temsil etmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca ekonomik işlevler açısından değil; aynı zamanda devlet-toplum ilişkisi, finansal özgürlükler, dijital egemenlik ve veri yönetimi bağlamında da köklü bir yeniden yapılanmayı ifade etmektedir. Teorik olarak CBDC; parayı sadece alışverişin değil, aynı zamanda kamusal düzenin ve teknolojik altyapının temel taşı haline getirmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Dijital dönüşüm çağında merkez bankalarının rolü, yalnızca para arzını düzenlemekten ibaret olmaktan çıkmış; finansal sistemin teknolojiyle yeniden inşasında aktif bir aktör olma yönüne evrilmiştir. Bu bağlamda Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC’ler), yalnızca dijital ödeme araçları olarak değil, aynı zamanda parasal egemenlik, finansal kapsayıcılık, ekonomik denge ve teknolojik

altyapının bütünleşmesi açısından stratejik öneme sahiptir.

Bu çalışmada dijital para kavramının tarihsel gelişimi, CBDC’lerin yapısal ve teknik özellikleri, çeşitli ülke örnekleri, regülasyonlar, veri güvenliği, uygulama senaryoları ve teorik çerçevede ortaya koyduğu dönüşümler detaylı biçimde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, CBDC’lerin fırsatlar sunduğu kadar, dikkatli ve çok boyutlu planlanmadığı takdirde sistemik riskler doğurabileceğini de göstermektedir.

CBDC’ler Yeni Nesil Parasal Araçlardır: Geleneksel para tanımının ötesine geçen dijital paralar, programlanabilirlik ve izlenebilirlik gibi ek işlevlerle birlikte merkez bankalarının araç setini genişletmiştir.

Finansal Kapsayıcılıkta Anahtar Rol Oynayabilirler: Dijital cüzdan çözümleri sayesinde banka hesabı olmayan bireylerin finansal sisteme entegre edilmesi mümkündür. Ancak bu kapsayıcılığın sağlanması, dijital okuryazarlık ve altyapı yatırımlarına bağlıdır. Ticari Bankalar İçin Stratejik Uyum Zorunludur: CBDC’lerin yaygınlaşması, ticari bankaların iş modeli üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu durum, finansal sistemde yeniden yapılanma gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Veri Gizliliği ve Etik Sorunlar Belirleyici Olacaktır: CBDC’lerin yaygınlaşması, devletin bireylerin finansal davranışlarına erişimini artırabilir. Bu da hem teknik hem hukuki düzlemde güçlü mahremiyet çözümlerine ihtiyaç doğurmaktadır.

Uluslararası Rekabette Yeni Bir Dönem Başlamıştır: Çin, Avrupa Birliği ve diğer birçok ülke CBDC'lerini küresel ödeme sistemlerine entegre ederek ABD dolarının hegemonyasına karşı yeni alternatifler yaratma çabasıdadır.

Politika Önerileri

Kademeli ve Kontrollü Uygulama Modeli Geliştirilmeli

CBDC'lerin uygulanmasında tek aşamalı geçişler yerine, sınırlı kullanıcı gruplarıyla başlatılan pilot uygulamalar tercih edilmelidir. Böylece teknik zayıflıklar, kullanıcı geri bildirimleri doğrultusunda giderilebilir. Türkiye'nin Dijital Türk Lirası için izlediği çok aşamalı pilot uygulama yaklaşımı, bu bağlamda isabetli bir stratejidir (TCMB, 2023).

İki Katmanlı Mimari Teşvik Edilmeli

CBDC'lerin doğrudan bireyler tarafından merkez bankasında tutulması, ticari bankaları devre dışı bırakabilir. Bu riski azaltmak adına, merkez bankaları teknik altyapıyı sağlarken, dağıtım ve müşteri ilişkileri ticari bankalara bırakılmalıdır. Bu sayede finansal aracılık korunur ve sistemde güven kaybı yaşanmaz (BIS, 2023).

Veri Gizliliği Yasal ve Teknik Çerçeveye Kavuşturulmalı

CBDC sistemleri mutlaka Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ve AB Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) gibi düzenlemelere tam uyumlu olacak şekilde tasarlanmalıdır. Kullanıcı verilerinin anonimleştirilmesi, sadece yargı kararıyla erişime açık olması gibi kurallar açıkçatımlanmalıdır (European Central Bank, 2023).

Finansal Okuryazarlık ve Dijital Eğitim Programları Yaygınlaştırılmalı

CBDC'lerin etkin kullanımı, bireylerin dijital okuryazarlık düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle kırsal bölgelerde, mobil ödeme sistemlerine erişim için internet altyapısı ve cihaz desteği gibi temel koşullar sağlanmalıdır. E-devlet hizmetleriyle entegre eğitim kampanyaları düzenlenmelidir (World Bank, 2023).

Uluslararası İşbirliği ve Standart Geliştirme Süreçleri Desteklenmeli

CBDC'lerin sınır ötesi uyumluluğu için uluslararası kuruluşlar (IMF, BIS, FATF) tarafından geliştirilen çerçeveler dikkate alınmalı, ortak teknik protokoller ve güvenlik standartları benimsenmelidir. Bu, hem uluslararası ödemelerde güvenliği artırır hem de dijital para savaşlarının önüne geçer (IMF, 2022).

CBDC'ler, önümüzdeki yıllarda küresel ekonomik yapının yeniden şekillenmesinde belirleyici rol oynayacaktır. Parasalegemenliğin dijitalleşmesi, geleneksel merkez bankacılığı kavramlarının yeniden tanımlanmasına neden olabilir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bu süreç, sadece teknolojiye uyum değil; aynı zamanda ekonomik bağımsızlık, vergi uyumu ve kapsayıcı kalkınma açısından da fırsatlar sunmaktadır.

Ancak bu fırsatların tehditlere dönüşmemesi için şeffaflık, hesap verebilirlik ve demokratik denetim ilkeleriyle uyumlu, bütüncül bir dijital para politikası izlenmelidir.

Kaynakça

- Adrian, T., & Mancini-Griffoli, T. 2021. *The rise of digital money*. International Monetary Fund.
- Auer, R., Cornelli, G., & Frost, J. 2022. *Central bank digital currencies: Motives, economic implications and the research frontier* (BIS Working Papers No. 976). Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/publ/work976.htm>
- Bank for International Settlements. 2023. *Project mBridge: Connecting economies through CBDCs*. BIS Innovation Hub. <https://www.bis.org/publ/othp67.htm>
- Eichengreen, B. 2022. *CBDCs and the global financial order*. National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w30595>
- European Central Bank. 2023. *Progress on the investigation phase of a digital euro*. <https://www.ecb.europa.eu>
- FATF. 2022. *Guidance for a risk-based approach to virtual assets and VASPs*. Financial Action Task Force. <https://www.fatf-gafi.org>
- IMF. 2022. *Central Bank Digital Currency Survey Results*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org>
- Kosse, A., Mattei, I., & Tamegai, Y. 2022. *Financial inclusion and CBDCs: A roadmap for policymakers*. BIS Quarterly Review. https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2203q.htm
- TCMB. 2023. *Dijital Türk Lirası İşbirliği Platformu ve Pilot Uygulama Raporu*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. <https://www.tcmb.gov.tr>
- World Bank. 2023. *Global Findex Database 2021: Financial inclusion and digital payments*. <https://globalfindex.worldbank.org/>
- Yermack, D. 2018. "Digital currencies, decentralized ledgers, and the future of central banking". *Handbook of blockchain, digital finance, and inclusion* 2: 31-43.
- Zetsche, D. A., Buckley, R. P., Arner, D. W., & Barberis, J. N. 2020. "Decentralized finance (DeFi)". *Journal of Financial Regulation and Compliance* 28 (4): 455-468.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / No support was received from any institution or organization for this article.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır. / There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / GenAI was not used in this article.

ULUSLARARASI TİCARETTE COĞRAFİ SİYASETİN ETKİLERİ: TİCARET SAVAŞLARI VE SİYASİ GERİLİMLER*

Ferhat DOLAŞ**

Özet

Bu çalışmanın amacı dünyada yaşanan askeri ve ticari savaşların, siyasi gerilimlerin uluslararası ticarete olan etkisini araştırmaktır. Ticaret insanlık tarihi boyunca ekonomik ve sosyal yapının temel yapı taşı olmuştur. İlkçağdan bu yana insanlar arasında mal ve hizmet alışverişi(trampa para, mal para, tartı para, kâğıt para, madeni para) gibi para türleriyle gerçekleştirip medeniyetlerin gelişiminde büyük kritik bir rol oynamıştır. Eski çağlarda ilk ticaret takas yolu ile sistemiyle başlamıştır. Bu dönemde insanlar ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri, başka mallarla değiştiriyordu. İnsanoğlu takas sisteminin sınırlarını aşmak için, para birimlerini geliştirdi. Bu ticaretin daha etkin ve verimli olmasını sağladı. Ülke sınırlarının genişlemesi, nüfusun artması, kaynak arayışları gibi birçok nedenden ötürü ülkeler arasında savaşlar siyasi gerilimler meydana geldi. Özellikle son 5 yıla bakacak olursak önce pandeminin sonrasında jeopolitik gerginliklerin etkisiyle küresel ekonomide dengelerin değişmeye başladığı bir süreçten geçiyor. Yaşanan değişim ve savaşların ticarete etkileri meydana geldi. Savaşların etkisi ülke sınırları içerisinde kalmayıp, küresel ekonomiyi de etkilemiştir. Bu etkileşimin sonucunda ticaret akışlarında kesintilere, tedarik zincirinde aksamalara ve uluslararası yatırımların azalmasına yol açmıştır.

Keywords: Uluslararası Ekonomi, Ticaret, Savaşlar, Ticari Savaşlar, Siyasi Gerilimler

* Geliş Tarihi (Submission Date): 10.01.2025, Kabul Tarihi (Acceptance Date): 27.03.2025.
Dolaş, F. 2025. “Uluslararası Ticarete Coğrafi Siyasetin Etkileri: Ticaret Savaşları ve Siyasi Gerilimler”. Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi (2) 3: 55-70.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dah. ORCID: 0009005371665 6X, ferhatdolas77@gmail.com

Effects Of Geographical Politics On International Trade: Trade Wars And The Effect Of Political Tensions

Abstract

The purpose of this study is to investigate the effects of military and commercial wars and political tensions experienced in the world on international trade. Trade has been the basic building block of economic and social structure throughout human history. Since ancient times, people have exchanged goods and services between people with types of money such as barter money, commodity money, weighted money, paper money, coins, and has played a critical role in the development of civilizations. In ancient times, the first trade began with the barter system. During this period, people were exchanging the goods and services they needed with other goods. Humanity developed currencies to overcome the limits of the barter system. This made trade more effective and efficient. Due to many reasons such as the expansion of country borders, population growth, and resource searches, wars and political tensions occurred between countries. The effects of these wars on trade occurred. The effects of wars did not remain within the country's borders but also affected the global economy. As a result of this interaction, it led to interruptions in trade flows, disruptions in the supply chain, and a decrease in international investments.

Keywords: International Economy, Trade, Wars, Trade Wars, Political Tensions

Giriş

Bilinen insanlık tarihine bakıldığında zaman insanların topluluk halinde yaşamaya başladıkları ve tarihsel koşulların süresine ilerleyişine bağlı olarak da özel mülkiyet kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Özel mülkiyetin ortaya çıkması bir takım sonuçları meydana getirdi. Bu sonuçlardan bir tanesi dünyayı olumsuz yönde etkileyecek olan savaşları meydana getirdi. Yaşanan bu savaşlar birçok yıkıma sebep oldu. Savaş denildiğinde ilk aklımıza gelen ülkeler veya siyasi gruplar arasında gerçekleşen silahlı mücadelelerdir. Bu anlama bakarak tarihsel gelişim sürecini gözlemlediğimiz de görüyoruz ki savaşların büyük çoğunluğu fiziki savaşlar olarak gerçekleşmiştir, ancak büyük fiziki savaşlar, teknolojik ve ekonomik gelişimlerle birlikte dönüşüme uğramaya kılıçlı, silahlı savaşlar yerini daha çok ekonomik, kültürel, nükleer savaş soğuk savaş savaşlara bırakmaya başladığını söylemek mümkün hale gelmiştir. Oluşan bu yeni savaş biçimleri daha çok ekonomik enstrümanlar üzerinden yapılarak kendine tarih sahnesinde yer edinmeye başlamıştır, ekonomik savaş biçiminin en önemlisi ülkelerin kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda uyguladıkları korumacı gösterilebilir.

Savaşlar ticaret üzerinde birçok doğrudan ve dolaylı etkiye sahiptir. Bu etkiler genellikle ekonomik, lojistik ve siyasi faktörlerle şekillenir. Savaşların ticarete etkilerini ana başlıklar halinde incelenmek istenilirse öncelikler olumsuz etkileyen faktörlerin en başında tedarik zinciri kesintileri yaşanır. Meydana savaşlarda üretim ve lojistik süreçlerini aksatarak ham madde, enerji ve

gıda arzında kesintilere yol açar. Özellikle uluslararası tedarik zincirine bağlı sektörler büyük zarar görür. Günümüz dünyasında tedarik zincirinin aksaklıklarına bakacak olursak eğer; hızla değişen tüketici taleplerinin yanı sıra siyasi ve ticaret dalgalanmaları da yıllardır tedarik zinciri altyapısını etkiliyor, ardından da pandemiye vurdu. Birçok şirket risk ve güvenlik açığı hakkında sert bir hatırlatma aldı, operasyonlarını geleneksel, doğrusal tedarik zinciri modellerinden tedarik zinciri hizmetlerine ve kaynaklarına ilişkin daha dayanıklı, talep üzerine ağlara dönüştürerek risk ve aksaklıkları yönetiyor. Savaşların diğer bir olumsuz etkisi de lojistik ve Ulaşım sorunlarını meydana getirir. Limanlar, yollar, havaalanları ve demiryolları savaş sırasında zarar görebilir veya askeri amaçlar için kullanılabilir. Bu durum, ticaretin yavaşlamasına ve maliyetlerin artmasına sebep olur. Savaş ortamı belirsizlik yaratarak özel sektör yatırımlarını olumsuz etkiler. Şirketler risklerden kaçınarak yatırımlarını erteleyebilir veya başka ülkelere kaydırabilir. Ayrıca enerji kaynakları savaş bölgelerinde buluyorsa (Orta Doğu'daki petrol sahaları gibi), fiyatlar hızla yükselebilir ve küresel ticaret dengesini bozabilir. Savaşların en önemli etkisi savaşan taraflar veya onları destekleyen ülkelere ekonomik yaptırımlar uygulanabilir (Rusya-Ukrayna Savaşı vb.). Buda ticareti doğrudan etkileyerek belirli pazarların daralmasına sebebiyet verir.

Savaşların ve siyasi kargaşaların kısa vadede dünya ticaretine genellikle olumsuz bir yönde etki eder; ancak savaş sonrası yeniden inşa süreci ve teknolojik gelişmeler uzun vadede bazı ekonomik fırsatları da yaratabilir. Bu fırsatlar nedir diye bakacak olursak;

Savaş zamanlarında silah, mühimmat ve savunma sanayi ürünlerine olan talepler artar. Bu sektörlerle yatırım yapan ülkeler için ekonomik fırsatlar doğurabilir. Örneğin, Ukrayna ve Suriye’de yaşanan savaş sonrası yeniden inşa sürecinde Türkiye’nin aktif rol oynaması). Savaş sonrasında yıkılan altyapının yeniden inşa edilmesi için inşaat, mühendislik ve teknoloji sektörlerinde büyük yatırımlar yapılır. Örneğin 2. Dünya savaşı sonrası Avrupa’nın yeniden inşası, birçok ülke için büyük ticari fırsatlar sunmuştu. Savaş nedeniyle ticaret rotaları ve ortakları değişebilir. Yeni pazarlar ve lojistik çözümler geliştirilir. Örneğin, Ukrayna savaşı sonrası Türkiye, Orta Asya ve Çin arasında yeni ticaret yolları geliştirildi. Savaşlar, askeri ve sivil teknolojilerin hızlı gelişmesine yol açabilir. Bu teknolojiler barış döneminde ticari kullanıma sunulurken küresel ticareti canlandırabilir.

1. Uluslararası Ticarete Coğrafi Siyasetin(Jeopolitik) Etkileri

Uluslararası ticarete coğrafi siyasetin etkileri oldukça büyük ve çok yönlüdür. Devletlerin konumu, doğal kaynakları, ulaşım ağları ve siyasi ilişkileri ticaret yollarına erişimini doğrudan etkileyebilir. Jeopolitik, uluslararası ilişkilerde coğrafi etmenlerin güç ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi olarak nitelendirilir. Jeopolitik kuramcılar, doğal sınırlara ulaşma, önemli deniz yollarından yararlanma ve stratejik önem taşıyan kara parçalarını denetim altında tutma gibi kaygıların, ulusal politikaların belirlenmesindeki önemini göstermeye çalışmışlardır. Coğrafi kaygılar, yalnızca uluslararası siyasette kilit rol oynamaya çalışan güçlü devletlerin politik hesaplarında

değil, ulusal çıkarlarını korumak için uygun coğrafi sınırlara ulaşmayı amaçlayan küçük ve orta büyüklükteki devletlerin etki alanlarının belirlenmesinde de başlıca rolü oynamıştır. Kuşkusuz jeopolitik, dış politika kararlarında tek belirleyici değildir. Ancak bir ülkenin diğer ülkelerle kıyaslandığında ortaya çıkan değerleri, güç unsurlarıyla birleştiğinde, olası sonuçları olumlu ya da olumsuz etkileme özelliğine sahiptir.(Karaoğlu, 2018). Coğrafi mesafe, ortak sınır, vize muafiyeti, bölgesel ekonomik birliklere üyelik gibi mekanizmaların ülkelerin dış ticareti üzerinde etkileri mevcuttur. Dolayısıyla coğrafi yakınlık ve sınır komşuluğu gibi kavramlar dış ticarete etkili birer unsurdur. Yapılan ticaretin tarafı olan ülkelerdeki gelişmelerin bir diğerini etkilemesi de bu açıdan çok doğaldır. Bir ülkedeki siyasi istikrarsızlık, ekonomik istikrarsızlığa neden olarak ekonomik gelişmeyi yavaşlatmakta ve bu da beraberinde ekonomik istikrarsızlık getirmektedir. (Öztürk, 2003). Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, bu istikrarsızlıkların krize ve hatta savaşa dönüşmesi de dış ticareti doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.

Ekonomik yatırımlar da gerek iç gerekse de dış kaynaklı olsun, siyasetten, uluslararası konjonktürden ve siyasi istikrardan bağımsız değildir. Yabancı yatırımların ülkeye girişinde aranan temel kriterler arasında siyasi güven ve istikrar vardır. Yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından başka bir ülkeye taşınmasıdır. Yabancı yatırımlar, önceleri daha çok gelişmiş ülkelere yoğunlaşırken 1980’lerin sonlarından itibaren gelişmekte olan ülkeler de dikkat çekmeye başlamıştır. Yabancı sermaye hareketliliği üzerine geçtiğimiz yıllarda birçok araştırma

yapılmıştır, büyümeden istihdama, teknolojik bilgidenden verimliliğe kadar ekonomik, sosyal, siyasi, birçok unsurun yabancı yatırımlardan bir şekilde etkilendiğini ortaya koymuştur. (Karagöz, 2007). yani siyasi ve ekonomik istikrarsızlar kriz ve savaş halleri sadece mevcut süregelen dış ticarete etki yapmamakta, ileride doğabilecek ticari imkânları da etkilemektedir.

2. Ticaret Savaşları

Globalleşen dünyada iletişim, ulaşım gibi unsurların yaygınlaşması ve kolay bulunması iktisadi anlamda ticareti küresel boyutlara taşıdığı hepimiz tarafından bilinmektedir. Ülkelerin uluslararası ticaret yoluyla birbirleri ile entegre olmaları ekonomik büyümeye katkı sağlamış, dış ticaret hadleri büyümüş ve istihdam seviyeleri artmıştır. Ancak bu durum bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Dış ticaret açığının ortaya çıkması/büyümesi, ülke içindeki çalışanların yerine nispi anlamda ucuz olan yabancı çalışanların istihdam edilmesi ve bu husustan doğan rekabet sonucu yurt içinde çalışan vatandaşların olumsuz etkilenmesi sorunlar arasında sayılabilmektedir. Bununla birlikte, yurt içindeki üreticilerin dämpinge (ihracatçı firmanın malını dış piyasada, iç piyasada sattığından daha düşük fiyatla satması)maruz kalması, ulusal güvenlik gibi sorunlarla da karşılaşılabilir. Yüzyıllardır ülkeler, bu sorunlara çözüm için dış ticarete korumacı bir tavra sığınmışlardır. Söz konusu tavrın boyutu ve şekli, yer yer farklılaşsa bile günümüzde de mevcut durumunu muhafaza etmektedir. Her ülkenin kendi ekonomisini korumak için bu yola başvurusu ile çift taraflı olarak korumacılık önlemleri ortaya çıkmaktadır. Bunu ülkeler birbirlerine

misilleme olarak gerçekleştirdiklerinde ise ticaret savaşları meydana gelmektedir. Dünya Ticaret Örgütü, ülkelerin korumacı tavırlarına kısmen izin vermiştir. İktisat literatürlerinde, gümrük vergilerinin misillemeye dönüşmemesi durumunda ticari kazanç olabileceği düşüncesi yer almaktadır.

Teorik olarak “Ticaret Savaşı” kavramı ilk defa Harry Johnson (1953) tarafından yazılan “Optimum Tarifeler ve Misilleme” isimli çalışması ile birlikte analiz edilmeye başlanmıştır. Bu savaş, büyük ülkelerin kazançlı çıkıp küçük ülkelerin kaybettiği bir savaştır ve hükümetlerin politik olarak birbirlerine bağımlı olması halinin iki-ülkeli tarife oyununda nasıl iş birliği yapmaya direndiklerini gösteren denge/dengesizlik durumudur. Johnson dengesi, tüm seçmenlerin bir lobi grubuna ait olduğu ve tüm endüstrilerin politik olarak düzenlendiği durumu da dikkate almaktadır. Bu durumda, tüm bireyler politik taleplerini politikacılara iletebilmekte ve böylece siyasi süreçte eşit olarak temsil edilebilmektedirler. Rakip çıkar grupları, gelir transferi çabasına girdikleri için birbirlerini etkisiz hale getirirken, geriye sadece ticaret politikasını motive eden ve herkese fayda sağlayan ticaret hadleri kalmaktadır. Ticaret savaşı, ithal rekabetçi sektörlerin çıkarlarını korurken, Johnson dengesinden daha yüksek ithalat vergileri ve daha yüksek ihracat vergileri yaratmaktadır. İhracat sektörünün çıkarlarının düzenlendiği ve ithal rekabetçi sektörlerin çıkarlarının olmadığı durumlarda, ticaret vergileri her iki ülkede Johnson dengesinden daha düşüktür, bir veya iki ülkede sübvansiyona bile dönüşebilmektedir. Son olarak, her iki ülkede de lobilerin

organize edildiği sanayilerde ithalat tarifeleri daha düşük ve ihracat vergileri Johnson dengesinden daha yüksektir. (Liman, (2022).

Hamilton ve Walley (1983), iki ülke arasında sadece iki malın ticaretinin yapıldığını varsaydıkları çalışmaları sonucunda “Nash Tarifesinin” gerçek tarifelerden daha yüksek olduğunu ve ticaret partnerleri arasında refah kaybına yol açtığını ifade etmişlerdir. Oyun Teorisi’ndeki Nash dengesinden yola çıkılarak kurgulanan optimal tarife kavramı genel olarak, tarife ve misilleme oyununda her bir ülkenin bir tarife ile ticaretini iyileştirmesidir, sıfır tarife Nash değildir, çünkü her bir ülke tarife yükselterek ticaretten daha çok kazanç sağlayabilir. Olumlu tarifelerle sağlanan bir Nash dengesi, her iki ülkenin de serbest ticaretten daha uzak olması anlamına gelebilmektedir. Nash tarifesini konu alan temel çalışmalar:

Markusen ve Wigle (1989), Hamilton ve Walley (1993), Perroni ve Whalley (2000), Ossa (2011- 2012) çalışmalarıdır. Kennan ve Riezman (1988), ekonomiler arasındaki karşılıklı değişimde “Johnson örneğine” sıkça rastlanıldığını ifade etmektedirler. Ticaret savaşları teorileri ve ticaret müzakereleri üzerine Bagwell ve Staiger (1999) ve Ossa (2011) tarafından yapılan çalışmalar makro düzeyde pek çok benzerlik taşımaktadır. Ticaret anlaşmaları ve müzakereleri ülkelerin dışsalılıklardan faydalanmalarına imkân sağlamaktadır. İki çalışma arasındaki en temel fark ilkinde dışsallığın ticaret hadlerini içermesi ikincisinde artan ölçek ekonomilerini yarattığını ifade etmesidir. Conybeare (1987)’ye göre “Ticaret Savaşı” kavramını şu şekilde tanımlamak mümkündür, devletlerin

etkileşim halinde olduğu, pazarlık yaptığı, ticareti yapılan mal ve hizmetlerle doğrudan ilgili sektörlerin ekonomik hedeflerine öncelik veren misillemeler yaptığı ve mal ile hizmetlerin serbest dolaşımına kısıtlama getirdikleri yoğun bir çatışma halidir. Ona göre üç tür ticaret savaşı mevcuttur: (i) mahkumlar çıkmazı, (ii) küçük ve büyük ülke arasındaki savaş ve (iii) uluslararası ticaret savaşıdır; buna örnek olarak Büyük Buhranın sebeplerinden biri Smoot-Hawley Tarifesi (1930) gösterilmektedir. Serbest ticaret, tüketicilerin en iyi mal ve hizmetlere en düşük fiyatlardan erişimine imkân sağlamaktadır. Grossman ve Helpman (1995) göre ticaret savaşı; hükümetlerin tek taraflı davrandığı, karşı ülkedeki siyasi ve ekonomik birimlere yönelik eylemleridir. Hem çıkar grupları ve politikacıların arasındaki etkileşimi hem de içeride ve dışarıda hükümetler arası stratejik etkileşimi dikkate aldıkları bir ticaret savaşı incelemesi gerçekleştirmişlerdir. Amaçları yerel politikacılar üzerindeki mevcut baskıların yabancı meslektaşları ile olan ilişkilerine ve bir ülkedeki politik iklimin diğerler ülkelerde ne gibi politik sonuçlar doğurabileceğini ve bunun ticaret üzerindeki etkisi üzerinde durmuşlardır. (Sönmez, 2022)

Tarih boyunca yaşanmış tüm savaşlar büyük yıkımlara sebep olmuş ve bu yıkımlardan en fazla az gelişmiş ülkeler ve yoksul toplumlar etkilenmiştir. Fiili savaşların sonuçlarının benzer şekilde ekonomik savaşların sonuçlarından da yine az gelişmiş ülkeler ile yoksul toplumların olumsuz bir şekilde etkileneceğini söylemek yanlış olmayacaktır. (Ertürk, 2017: 89-90)

Günümüzde ticaret savaşları bakımından en önemli örnek olarak ABD-Çin ticaret savaşları

verilebilir. Tarihi çok eskilere dayanan ABD-Çin ticaret ilişkisi, günümüzde bu iki ülkeyi hem rakip olmaya hem ticaret partneri olma ilişkisine dönüştürmüştür. Eski tarihlerde ABD’nin ithalat için pazar arayışı Çin ile bugün olan ilişkilerin temeli sayılabilmektedir. Uzun yıllardır ihracata dayalı büyüme politikası izleyen Çin ekonomisi bu sayede büyük yol kat etmiştir. Ancak, söz konusu ilerleme bugün dünyadaki ekonomik pastadan aldığı payı arttırmış olması ABD ekonomisi ve hegemonyası için olumsuzluk içermiştir. Zira üretim ve sermaye zamanla Asya’ya doğru kaymaktadır. Özellikle 2008 küresel krizi ile birlikte Çin’in hem siyasi hem ekonomik anlamda güçlendiği açıkça gözlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, krizden sonra sermayenin yönünün değişmeye başladığı net şekilde gözlenmiştir. Bu bağlamda, 2018 yılının başlarında ABD’nin kendi ulusal güvenliğini sağlamak için bazı ithalat kalemlerine ek gümrük vergisi koyma kararı, ABD-Çin ticaret savaşlarının başlamasına ortam hazırlamıştır. 2018 yılının ilk yarısında ABD tarafından, bu korumacılık önlemlerinden ABD’nin ithalatındaki en büyük paya sahip olduğu için Çin’in etkilendiği ilan edilmiştir. Uygulanan korumacılık politikalarına karşı Çin de benzer şekilde ABD ithalatına tarifeler uygulamıştır. Gerçekleştirilen korumacı önlemler karşılıklı misilleme ile ticaret savaşına dönüşmüştür. (Batbaylı ve Özarslan, 2021).

Ticaret savaşlarının her iki ülke içinde olumsuz yanlarının olması kaçınılmazdır. Zira başta ithalatın ticaret savaşları başlamadan önceki durumuna göre daha pahalı olması, böylece daha düşük talebin ortaya çıkması ve dolayısıyla küresel anlamda üretimin daha düşük gerçekleşmesi ile sonuçlanabilmektedir.

Ticaret savaşları ülkeler arasındaki ticareti engeller, küresel ticaret hacmini düşürerek ekonomik büyümeyi yavaşlatır. Örneğin, ABD-ÇİN ticaret savaşı sırasında IMF, küresel büyüme tahminlerini aşağı yönlü revize etmişti. Bu savaşlarda özellikle küreselleşmiş tedarik zincirleri büyük zarar görür. Şirketler, yeni tedarikçiler bulmak zorunda kalır ve üretim maliyeleri artar, şirketler artan maliyetleri müşterilere yansıttığı zamanda enflasyona sebebiyet verir. Ayrıca ticaret savaşları belirsizlik yarattığı içim şirketler yatırım kararlarını erteleyebilir bu da ihracata bağımlı sektörlerde iş kayıplarına sebebiyet verir. Ticaret savaşlarında ülkeler, yeni ticaret ortakları arayarak bölgesel anlaşmalar yapmaya yönelebilir. Örnek verecek olursak eğer; ÇİN ve AB, ABD ile gerilimler arttığında ASYA-PASİFİK bölgesinde yeni ticaret anlaşmalarına yöneldi. Sonuç olarak ticaret savaşları sadece iki ülke arasında değil, küresel ekonomiyi etkileyen geniş çaplı bir sorundur. En büyük kayıpları genellikle tüketiciler, ihracatçılar ve küresel piyasalar yaşar.

2.1. ABD-Çin Ticaret Savaşı

Amerika Birleşik Devletleri ve Çin arasında devam eden bir ekonomik anlaşmazlıklardır. Anlaşmazlık, 2018 yılında, Amerika Birleşik devletleri başkanı Donald Trump’un, ABD’nin “haksız ticaret uygulamaları” dediği şeylerde değişiklik yapmaya zorlamak amacıyla Çin’e tarifeler ve diğer ticaret kısıtlamalar koymasıyla başladı. (Swanson, 2018). Bu uygulamaların gerekçeleri arasında artan ticaret açığı, fikri mülkiyet hırsızlığı ve Amerikan teknolojisinin Çin’e zorla aktarılması yer alıyor. (Trump, 2020).

1980'lerden bu yana Trump, ülkenin ticaret ortakları tarafından “parçalandığını” söyleyerek ABD’nin ticaret açığını azaltmak ve yerli üretimi teşvik etmek için tarifeleri savunmaktaydı ve bu tarifelerin uygulamak başkanlık kampanyasının ana planlarından biri haline geldi. Bazı iktisatçılar ve politikacılar ABD’nin devam eden ticaret açığının sorunlu olduğunu iddia etseler de, pek çok iktisatçı bunun bir sorun olmadığını ve az sayıda tarifenin bir çözüm olduğunu savunmaktadır. (Relations. 2020).

Amerika Birleşik Devletleri’nde ticaret savaşı, çiftçiler ve üreticiler için mücadeleler ve tüketiciler için daha yüksek fiyatlar getirdi. Diğer ülkelerde de ekonomik zarara yol açmış olsa da, bazı ülkeler boşlukları doldurmak için artan üretimden faydalanmaya çalışmaktadır. Ayrıca borsada istikrarsızlığa yol açtı. Çin ve ABD de dâhil olmak üzere birçok ülkenin hükûmetleri, ABD-ÇİN ilişkilerinde bozulmanın ve tarifelerin neden olduğu zararın bir kısmını ele almak için adımlar attı. (China–US trade war, 2019).

Ticaret savaşı, ABD’li işletmeler ve tarım örgütleri de dâhil olmak üzere uluslararası alanda eleştirildi, ancak çoğu çiftçi Trump’ı desteklemeye devam etti. ABD’li politikacılar arasında görüşler karışık ve çoğu Çin’e baskı yapılması gerektiğine katılıyor. (Trump’s China tariff hike draws mixed reception from lawmakers”. 2019).

Bu ticaret savaşının sonucunda küresel tedarik zincirlerinde aksaklıklar meydana geldi. ABD ve ÇİN ekonomileri olumsuz etkilendi, ancak Çin’in ihracatı azalmadı. Teknoloji savaşları derinleşti(özellikle yarı iletkenlikler ve yapay

zekâ alanında). Günümüzde bu savaş tam olarak sona ermiş değil. ABD, Çin’e karşı kısıtlamalar getirmeye devam ederken, Çin de misilleme yaparak kendi teknolojisini geliştirmeye odaklanıyor.

2.1.2. Ticaret Savaşlarının Geleceği

Son 50 yılda dünyada gümrük tarifeleri azaldıkça küresel ticaret artmaya devam etmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, korumacı önlemlerin artmaya devam etmesi, dış ticaret ve ekonomide daralmalara neden olur. Ticaret savaşlarının devam etmesi halinde gümrük tarifelerini arttıran ülke sayısının da artacağı tahmin edilmektedir. Böylece dünya tarifelerindeki artışlar, 1990 yılı öncesi oranlara ulaştığında dünya genelinde dış ticarete büyük kayıplar meydana gelebilir. Yaşanacak küresel kayıplar ise şimdiden makroekonomik değişkenler üzerinde etkisini göstermektedir. OECD’nin 2018 yılı raporunda, 1990 sonrası serbest ticaretten en çok faydalanan ülkelerin Çin, Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin olduğu belirtilmiştir. Buna göre serbest ticaretten dönülmesi durumunda ilk aşamada en çok bu ülkelerin etkileneceği beklenmektedir. Sonuç olarak, ticari çekişmelerin devam etmesi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik göstergeleri üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir. Özellikle gelişmekte olan küçük ülkelerin ticaretleri önündeki bariyerlerin artması, bu ülkelerde ciddi refah kaybına yol açacaktır. Aslında bu savaşın özünü filler çarpışırken ezilen çimler oluşturmaktadır (Evans, 2019).

ABD ile Çin arasında devam eden ticaret savaşları neticesinde üretimin yön değiştirmesi

beklenmektedir. Özellikle iki ülkede ara girdi veya hammadde ithalatının sağlanamaması, ulusal üretim ve firma bazında önemli kayıplara neden olacaktır. Şekil 19’da %25 oranında artan tarifelerin küresel üretim zinciri üzerindeki etkileri gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre, Çin’in bulunduğu Doğu Asya’da kayıplar yaklaşık 160 milyar doları bulabilecektir. Kuzey Amerika ise ABD ve Çin’in tarife artışlarını USMCA (NAFTA) Anlaşması sayesinde neredeyse kayıpsız bir değerle (yaklaşık 10 milyar dolar kayıp) telafi edebilecektir. Bu ticari çekişmelerden en çok faydalanacak bölge AB bölgesidir. Kuzey Amerika ve Doğu Asya’daki olumsuz ticari dengeler nedeniyle AB’nin yaklaşık 90 milyar dolarlık bir ticareti kendisine çekmesi beklenmektedir. Benzer şekilde iki bölge arasında yaşanan çekişmeler diğer Asya bölgesi ve Güney Amerika’da üretimin ve ticaretin artmasına neden olacaktır. Kısacası uzun dönemde iki ülkenin karşılıklı restleşmesi büyük firmaların ara girdi ve nihai mal ticaretinde sorunlar yaşamalarına neden olurken; üretimin ve ticaretin AB, Güney Amerika ve diğer Asya bölgelerine kaymasına neden olması beklenmektedir. Ayrıca, ek gümrük tarife uygulanan ara ürünlerin yanı sıra nihai araçlar ve otomobil parçaları da bu duruma dâhil edilirse senaryonun daha da kötüleşeceği beklenmektedir. IMF’nin yaptığı çalışmaya göre, ABD-Çin arasında meydana gelen restleşmenin ortaya çıkaracağı güven sorunu, birçok ülkenin üretim-ticaret politikalarında daralmaya neden olacağı için dünya ekonomisinde küçülme daha fazla olacaktır. Son olarak, eğer bu savaşa bütün dünya pazarı tepki gösterirse yaşanabilecek en kötü senaryonun meydana geleceği tahmin edilmektedir. Öyle ki dünya ekonomisinde

daralma %8’e kadar çıkacaktır. 2023’e kadar her durumda küçülme devam edecek ve uzun dönemde dünya ekonomisinin toparlanma eğilimine gireceği tahmin edilmektedir. Çin ve ABD ekonomileri dünya GSYH’sının yaklaşık %41’ini oluşturmaktadır. Bu iki ülkenin ekonomik büyüklüğü düşünüldüğünde, iki ülke arasında meydana gelecek ticari anlaşmazlıkların sadece Çin ve ABD ekonomisini değil gelecekte diğer ülkeleri de etkilemesi beklenmektedir (UNCTAD, 2019). Fakat ticaret savaşlarını 2020 yılında Dünya Sağlık Örgütü’nün pandemi ilan ettiği Covid-19 salgını kökten etkilemiştir. Artık ticaret savaşları değil salgın ön plana çıkmıştır. Küresel ekonominin ve ticaret savaşlarının geleceğine yönelik bütün tahminler anlamını yitirmiştir. 2020 yılı küresel ekonomide %5’lere varan kayıplarla geçeceği tahmin edilmektedir. Ticaret savaşlarının geleceği ise ülkelerin salgın sonrası uygulayacakları politikalara bağlıdır. Eğer 2008 Krizi sonrası olduğu gibi korumacılık artmaya devam ederse ticaret savaşlarının etkisi şiddetlenecektir.

3. Siyasi Gerilimlerin Ticarete Etkisi

Siyasi gerilimler, ulusal ve uluslararası ticareti çeşitli şekillerde etkileyebilir. Bu etkiler kısa vadeli dalgalanmalardan uzun vadeli yapısal değişikliklere kadar geniş bir yelpazede görülebilir. İşte önemli etkiler:

3.1. Piyasalarda Belirsizlik ve Dalgalanma

Siyasi krizler, savaşlar ve diplomatik gerilimler, yatırımcı güvenini sarsarak piyasalarda belirsizliğe yol açar. Bu durum borsalarda

düşüşlere ve yatırım kararlarında gecikmelere neden olur.

3.2. Ticaret Kısıtlamaları ve Yaptırımlar

3.2.1. Gümrük Vergileri Ülkeler, siyasi gerilimler nedeniyle karşılıklı olarak ithalat vergilerini artırabilir. Bunun sonucunda Ülke insanları, dış malları gümrük vergisi nedeniyle daha da fiyatlandığı için dünya piyasasından daha pahalı olarak tüketir.

3.2.2. Yaptırımlar Ekonomik ve ticari yaptırımlar, belirli sektörlerin çökmesine neden olabilir(örneğin Rusya'ya uygulanan yaptırımlar). Ekonomik yaptırımlar çeşitli siyasi, askeri ve sosyal konular için uygulanabilir. Ekonomik yaptırımlar yerel ve uluslararası amaçlara ulaşmak için kullanılabilir. Ekonomik yaptırımlar, çeşitli ticaret engelleri, gümrük vergileri ve finansal işlemlerle ilgili kısıtlamaları içerebilir. Bu bir tür ambargoya benzerdir. Ancak ambargo genellikle doğrudan uçuşa yasak bölge veya deniz ablukası ile daha ciddi bir yaptırım anlamına gelmektedir. Ekonomik yaptırımların kullanımı, 20. yüzyılda, özellikle 1919'da Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla çok daha yaygın hale geldi. (wikipedia)

3.2.3. İthalat/İhracat Yasakları Bazı malların veya hizmetlerin belirli ülkelere satışına engel konulabilir.

3.3. Enerji ve Hammadde Krizi

Siyasi istikrarsızlık, enerji fiyatlarını doğrudan etkileyebilir. Örneğin, Orta Doğu'daki krizler petrol ve doğal gaz fiyatlarını artırabilir. Çin ve ABD arasındaki ticaret savaşları gibi

olaylar, kritik hammaddelerin tedarikini zorlaştırarak üretim maliyetlerini artırabilir.

3.4. Tedarik Zinciri Aksaklıkları

Savaşlar, ambargolar ve siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle lojistik süreçler sektöre uğrayabilir. Alternatif tedarik rotaları oluşturma ihtiyacı, maliyetleri artırabilir ve teslimat süreçlerini uzatabilir.

3.5. Yatırım ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkiler

Belirsizlik nedeniyle yabancı yatırımcılar güvenli bölgelere yönelir, riskli ülkelere sermaye kaçıışı yaşanır. Siyasi kriz yaşayan ülkeler, uzun vadede ekonomik durgunluk riskiyle karşı karşıya kalabilir.

3.6. Dijital ve Teknolojik Rekabetin Artması

Özellikle ABD-Çin rekabetinde olduğu gibi, teknoloji alanındaki yaptırımlar(Huawei gibi şirketlere uygulanan kısıtlamalar) yeni ekonomik blokların oluşmasına yol açabilir.

Ülkelerin ekonomik sosyal bağlarının kopmasına, mevcut ilişkilerinin azalmasına ve yıpranmasına neden olan sebeplerin krize dönüşmesinde, ülkeleri, süreçleri yöneten liderlerin payı büyüktür. Ülkeler arasında krizler dikkatle incelendiğinde, siyasi istikrarsızlığın ekonomik istikrarsızlığı beraberinde getirdiği görülmektedir. Ekonomik olarak büyümek için, siyaseten istikrarlı bir tutum sergilemek krizlerin büyümemesi için kaçınılmazdır. Siyasi istikrar ve güçlü konum ülkelerin geleceği ve sosyo-

ekonomik kalkınma için hayati derecede önemlidir. (Kışman, 2017).

Krizlerin savaşa dönüşmesi ise ülkeler arası ilişkilerin yıpranmasına ve ticari ilişkilerin ciddi şekilde zarar görmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak siyasi gerilimler, ticareti hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkileyebilir. Şirketler ve ülkeler, bu tür belirsizliklere karşı daha dayanıklı olmak için çeşitlendirme, alternatif tedarik zinciri kurma ve bölgesel iş birliklerini güçlendirme gibi stratejiler geliştirmelidir.

4. Ticaret ve Kur Savaşlarının Türkiye Ekonomisi ve Ticareti Üzerine Etkileri

2012 yılında Japonya tarafından başlatılan kur savaşları, Rusya, ABD ve Çin ile genişlemiştir. AB ise içinde içerisinde bulunduğu borç krizi nedeniyle kur savaşlarına karşı önlem almış fakat tam olarak bu savaşın içerisinde yer aldığı söylenemez. AB'nin genişletici para politikası daha çok borç krizi içerisindeki ülkelere finansal destek niteliğindeydi. Euro kısmen diğer para birimlerine karşı değer kaybetse de ABD ile Çin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin parasal genişlemeye yönelmeleri euronun tekrar değer kazanmasına neden olmuştur.(Ertürk, 2017: 99-104)

Batı ve doğu arasında başlayan kur savaşları Türkiye'yi de etkilemiştir. 2008 Krizi'nin ardından küresel parasal genişleme nedeniyle TL'nin dolar karşısındaki değeri genel olarak güçlü kalmıştı. Düşük kurlar bir yandan ithalatı cazip hale getirirken diğer yandan yerli üretim ve ihracatı yeterince

destekleyememiştir. Bu durum 2015 yıllarına kadar sürmüştür. 2015 yılı itibariyle bir yandan ABD'nin faiz artırma politikaları, diğer yandan küresel politik krizlerin ortaya çıkması, Orta Doğu'da savaşın şiddetlenmesi, iç piyasadaki dengesizlikler ve Türkiye'nin batı ile ilişkilerinin sektöre uğramaya başlaması gibi nedenlerden dolayı yabancı sermaye ülkeden çıkışını hızlandırmış ve böylece TL, dolar karşısında değer kaybetmeye başlamıştır. Kur şokuyla beraber ithalatın pahalı hale gelmesi yerli üretim maliyetlerini artırmış ve enflasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kur savaşları ile birlikte TL aşırı değerlenmiş ve bu durum ithalatı cazip hale getirirken sermaye bolluğunun yarattığı ivme yerli üretime (ihracata) yeterince yansıyamamıştır. Çünkü aşırı değerli yerli para politikası, iç üretimi olumsuz etkilediği gibi, ucuz girdiler ihracata ve yerli üretime yansıyamamıştır. Bu durum temel sektörlerde ithalat artışına sebep olmuştur.(Sönmez, 2015)

Özellikle 2018 yılı içerisindeki politik gelişmeler ABD-Türkiye ilişkilerini germiş, kurlar %20'den fazla yükselmiş ve ekonomik büyüme yavaşlamıştır. 2018 yılı temmuz ayından sonra, politik sorunların yükselmesi, ticaret savaşlarının başlamış olması, sermaye çıkışlarının artması gibi nedenlerden dolayı dolar kurunun aşırı değer kazanması Türkiye'de ekonomik dengeleri bozmuştur. TCMB ise kurların bu yükselişini önlemek ve mal piyasasının dengelenebilmesi için politika faiz oranlarını %24'e kadar çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu durumun neticesinde, 2019 yılında Türkiye ekonomisi %0.9 büyümüştür. Kısacası, ABD'nin dünyada başlattığı ticaret savaşları gelecek yıllarda uzun bir dönem

boyunca devam ederse, ortaya çıkacak ticaret sapmalarından Türkiye'nin de derinden etkileneceği beklenmektedir.

4.1. 2020 Yılı İtibari İle Ticaret Savaşlarının Türkiye'ye Yansımaları

2018'de başlayan ticaret savaşları devam etmektedir. Bu döneme kadar Türkiye'nin dış ticareti ve özellikle toplam ihracatının ticaret savaşlarından çok fazla etkilenmediği ve çabuk toparlandığı görülmüştür. Çin, AB ve ABD pazarlarında kısmen kayıplar yaşanmasına karşın diğer bölgelerle yapılan ticaret sayesinde kayıplar telafi edilmiştir. 2016-2017 dönemleri arasında toplam ticaretteki büyüme artarken, 2017'nin üçüncü çeyreğinden sonra ticaretteki büyüme giderek azalmıştır. 2018'in ilk 2 döneminde ise ticaret savaşları, kur şokları, seçim atmosferi gibi nedenlerden dolayı ticaretteki büyüme azalmış ve ikinci çeyrekte toplam ticaretteki büyüme negatif olmuştur. 2018'in son iki çeyreğinde ise büyüme tekrar artmaya başlamış ve yeniden büyüme trendi yakalanmıştır. 2019 yılında ise ticaretteki büyümenin azalmasına karşın toplam ticaret artmaya devam etmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde 2016-2019 arası dönemde ihracat artış eğilimindedir. Fakat devam eden ticaret savaşları, iç piyasadaki sorunlar ve küresel belirsizlikler nedeniyle ihracattaki artış hızı, 2018 yılının üçüncü çeyreğinden sonra önceki dönemlere göre azalmıştır. İthalat ise 2018'e kadar hızlı bir şekilde artarken bu tarihten sonra hem kurlarda meydana gelen yüksek artışlar, hem de ticaret savaşlarının etkisi ile azalmaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye ile ABD arasında yaşanan siyasi gerilim nedeniyle Türkiye ve ABD arasında ihracat ve ithalat

üzerinden karşılıklı tarife savaşları daha da yoğunlaşmıştır. Türkiye ve diğer ülkeler ticaret savaşlarını tarife politikalarının yanı sıra tarife dışı önlemlerle de sürdürmektedir. 2017-2018 arası ABD, AB, Çin ve Türkiye'de tarife dışı önlemler artarken 2019 yılında ABD'de artmaya devam etmiş fakat Türkiye ve AB'de azalmıştır. (WTO, 2020).

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış ticareti, küresel ticaret savaşlarından etkilenmesine karşın kayıplar yüksek değildir. İhracatta daha çok Çin, AB ve ABD pazarlarında kayıplar yaşanırken, bu kayıplar telafi edilmiş ve ihracattaki büyüme trendi son dört yılda yukarı yönlü olmuştur. Türkiye'nin ithalat kayıplarındaki en büyük sebeplerden biri, Türkiye'nin 2017 ve sonrası dönemlerde yaşamış olduğu kur şoklarıdır. Yükselen kurlar nedeniyle ithalatın pahalı hale gelmesi ithalat caydırıcılığına neden olmuştur. Ticaret savaşları ve ABD-Türkiye arasında yaşanan siyasi gerilimde etkisi ile 2019 yılında ABD'den yapılan ithalat azalmıştır. Ticaret savaşları doğrudan Türkiye'nin dış ticaretine büyük bir etki yapmamıştır. Ancak, ticari çekişmeler neticesinde artan küresel belirsizlikler bir yandan Türkiye'de kurların artmasına katkı vermiş, sermaye çıkışlarını hızlandırmış ve ticaret savaşları nedeniyle diğer ülkelerin ekonomik kayıpları Türkiye'nin ihracatının artış hızını yavaşlatmıştır. Türkiye bu savaşlar nedeniyle bölge bazlı pazar payı kayıpları yaşamıştır. Fakat bu kayıplar ABD ve Çin ile karşılaştırıldığında ticaret savaşlarının Türkiye'yi çok fazla etkilemediği sonucuna varılabilir.

5. Siyasi Gerilimlerin Ekonomik Sonuçları

• **Ticaret Savaşları** ABD-Çin ticaret savaşları, siyasi gerilimlerin uluslararası ticarete nasıl zarar verebileceğinin en belirgin örneklerinden biridir. Tarife artışları ve kısıtlamalar, küresel tedarik zincirlerini olumsuz etkilemiş ve dünya ekonomisinde belirsizliği artırmıştır.

• **Yaptırımlar ve Ambargolar** Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlar, hem Rus ekonomisini hem de Avrupa Birliği ülkelerini etkilemiştir. Enerji kaynaklarına bağımlılık, yaptırımların etkisini daha da karmaşık hale getirmiştir.

• **Döviz Kurları ve Finansal Piyasalar** Siyasi belirsizlikler, döviz kurlarında dalgalanmalara neden olabilir. Örneğin, Brexit süreci, İngiliz sterlininin değer kaybetmesine yol açmış ve uluslararası yatırımcıların risk algısını artırmıştır.

• **Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme** Siyasi istikrarsızlık, yabancı yatırımları olumsuz etkileyebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, siyasi krizler, ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir ve işsizlik oranlarını artırabilir.

Sonuç

Uluslararası ticaret, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin temel unsurlarından biridir. Ancak ticaret sadece ekonomik faktörlerle sınırlı kalmaz; coğrafi siyaset de bu ilişkileri büyük ölçüde etkileyen bir unsur olarak öne çıkar. Coğrafi siyaset, devletlerin jeopolitik konumları, enerji kaynakları, ulaşım hatları ve stratejik çıkarları doğrultusunda ticaret politikalarını şekillendiren bir

disiplindir. Bu makalede, uluslararası ticarette coğrafi siyasetin etkileri ele alıp ve çeşitli örnekler üzerinden değerlendirmeler yaptık. Coğrafi siyaset, uluslararası ticaretin yönü, hacmi ve niteliğini belirleyen kritik bir faktördür. Devletlerin sahip olduğu jeostratejik konum, ticaret yollarına olan yakınlığı, enerji kaynakları ve doğal kaynakları ticaret politikalarını şekillendiren temel unsurlardır. Uluslararası ticaret, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik faktörlerin etkisi altındadır. Coğrafi siyaset, enerji kaynaklarının kontrolünden ticaret yollarının güvenliğine, ticaret bloklarından ambargolara kadar geniş bir yelpazede etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle, ülkelerin ticari stratejilerini belirlerken jeopolitik faktörleri dikkate almaları kritik önem taşımaktadır. Ticaretin sürekliliğini ve güvenliğini sağlamak için uluslararası işbirlikleri, diplomasi ve stratejik planlamalar ön planda olmalıdır. Savaşlara gelince; Savaşlar, tarih boyunca ekonomik faaliyetleri derinden etkilemiş ve ticaretin gidişatını değiştiren önemli olaylar olmuştur. Ticaret, savaşların doğrudan hedefi olmasa da, savaşların yol açtığı ekonomik belirsizlik, arz ve talep dengesizlikleri, lojistik zorluklar ve küresel pazarlardaki dalgalanmalar nedeniyle ciddi şekilde etkilenmektedir. Savaşların olumsuz taraflarının yanında bir de olumlu sonuçları bulunmaktadır. Olumlu etkiler şunlardır:

• Savaşlar, üretim merkezlerine zarar verebilir ve ticaret yollarını kesintiye uğratabilir. Özellikle küresel tedarik zincirleri, savaşların etkisiyle büyük aksamalara uğrayabilir. Örneğin, 20. yüzyıldaki dünya savaşları, birçok ülkenin ihracat ve ithalat faaliyetlerini kısıtlamıştır.

- Savaşlar, petrol, doğalgaz, tarım ürünleri ve endüstriyel hammaddeler gibi kritik kaynakların arzında ciddi dalgalanmalara yol açabilir. Özellikle enerji arzında yaşanan kesintiler, üretim maliyetlerini artırarak küresel ticareti olumsuz etkiler.
- Savaş dönemlerinde ülkeler, askeri harcamalara öncelik verirken, özel sektör yatırımları azalabilir. Bu durum, üretim ve ticaret hacminde düşüşe yol açarak ekonomik durgunluğa neden olabilir.
- Savaşan taraflar, düşman ülkelere ekonomik zarar vermek amacıyla ambargolar ve yaptırımlar uygulayabilir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku ve Doğu Bloku arasındaki ticari kısıtlamalar, birçok ülkenin ekonomik büyümesini sınırlandırmıştır.

Savaşlar, savunma sanayinin büyümesine ve bazı sektörlerin genişlemesine yol açabilir. Bu durum olumsuz etkilere bir örnektir. Silah, mühimmat, askeri lojistik ve güvenlik ekipmanlarına olan talep artarak bazı ekonomilere kazanç sağlayabilir. Savaşlar nedeniyle ticaret yolları kesintiye uğradığında, ülkeler alternatif tedarikçiler ve pazarlar arayarak yeni ekonomik iş birlikleri geliştirebilir. Örneğin, bir ülkenin savaş nedeniyle petrol ithalatını durdurması, başka bir ülkenin petrol ihracatına yönelmesine sebep olabilir. Savaş dönemlerinde, yeni teknolojilerin geliştirilmesi hızlanır. Askeri teknolojilerin sivil kullanıma uyarlanması, uzun vadede ticari sektörler için katkı sağlayabilir. Örneğin, internetin gelişimi, başlangıçta askeri bir teknoloji olarak ortaya çıkmış ancak daha sonra küresel ticaretin temel araçlarından biri haline gelmiştir.

Savaşların genel olarak ticareti bakacak

olursak eğer; Savaşlar, ticaret üzerinde hem olumsuz hem de olumlu etkiler yaratabilmektedir. Küresel tedarik zincirlerinin bozulması, hammadde krizleri ve ekonomik daralmalar savaşların en büyük olumsuz etkileri arasında yer alırken, bazı sektörlerin büyümesi ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi gibi olumlu etkiler de görülebilmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında, savaşların ticareti daha çok olumsuz etkilediği ve ekonomik istikrarsızlığa yol açtığı söylenebilir. Bu nedenle, barışın korunması ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi, küresel ticaretin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Makalede bahsedilen diğer bir hususta siyasi gerilimlerin ticarete olan etkisidir. Küresel ve bölgesel siyasi gerilimler, ticaret hacmini, yatırım ortamını ve ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Siyasi gerilimlerin ticarete olan etkilerini ele alacak olursak ekonomik sonuçları ve olası çözümleri birlikte incelememiz gerekmektedir. Ülkeler arasındaki siyasi anlaşmazlıklar, ekonomik yaptırımlara ve ticaret ambargolarına yol açabilir. Örneğin, ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşları, birçok sektörde tedarik zincirlerini olumsuz etkilemiş, şirketlerin maliyetlerini artırmıştır. Siyasi istikrarsızlık, yatırımcıların yeni yatırımlar yapmasını engelleyebilir. Özellikle savaş riski taşıyan bölgelerde, doğrudan yabancı yatırımlar azalır, işletmeler yeni pazarlara açılmaktan çekinir. Siyasi gerilimler, küresel tedarik zincirlerini bozarak üretim süreçlerini aksatabilir. Örneğin, Rusya-Ukrayna savaşı enerji ve gıda sektörlerinde büyük dalgalanmalara neden olmuş, Avrupa'daki enerji fiyatlarını artırmıştır. Siyasi belirsizlikler,

döviz kurlarında dalgalanmalara yol açabilir. Örneğin, Brexit süreci boyunca İngiliz sterlini önemli ölçüde değer kaybetmiş, Avrupa Birliği ile İngiltere arasındaki ticari ilişkiler yeniden şekillenmiştir. Siyasi gerilimler sektörle bazda da olumsuz etkileri vardır. Enerji sektöründe özellikle enerji ticaretini etkisi altına almaktadır. Örneğin, Orta Doğu'daki siyasi istikrarsızlık, petrol fiyatlarının yükselmesine neden olabilmektedir. Tarım ve gıda sektöründe de tarım ürünlerinin ihracatını zorlaştırır. Bunun da en güzel örneği, Ukrayna-Rusya gerilimi nedeniyle buğday ve Ayçiçek yağı ihracatında büyük düşüşler yaşanmıştır. Ayrıca siyasi gerilimler teknoloji ve savunma sanayiinde ülkeler arası iş birliklerini etkiler. Örneğin, ABD'nin Huawei'ye uyguladığı yaptırımlar, küresel teknoloji sektöründe büyük yankı uyandırmıştır.

Siyasi gerilimlerin azaltılması ve sürdürülebilir ticaretin sağlanması için ülkeler arası diplomatik girişimler artırılmalıdır. Ticaret anlaşmaları ve uluslararası organizasyonlar bu süreçte kritik rol oynayabilir. Ülkeler, siyasi riskleri azaltmak için alternatif tedarik zincirleri oluşturmalı ve bölgesel iş birliklerini güçlendirmelidir. Ayrıca Geleneksel enerji kaynaklarına bağımlılığı azaltarak yenilenebilir enerji ve dijital ticaret alanlarına yönelmek, siyasi gerilimlerin ekonomik etkilerini hafifletebilir.

Sonuç olarak; Siyasi gerilimler, ticareti doğrudan etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Yaptırımlar, döviz dalgalanmaları, tedarik zinciri kesintileri ve yatırım riskleri, küresel ve yerel ekonomiyi sarsabilir. Ancak, diplomatik çözümler, alternatif tedarik zincirleri ve sürdürülebilir

ekonomi politikaları sayesinde bu olumsuz etkiler azaltılabilir. Uzun vadede, uluslararası iş birliği ve ekonomik dayanışma, küresel ticaretin istikrarını korumanın en önemli yollarından biri olacaktır.

Kaynakça

- Al Jazeera. 2019. China-US trade war: Sino-American ties being torn down brick by brick. (2019, Eylül 4). Erişim adresi: <https://www.aljazeera.com> 2020.
- Batbaylı, Ş., ve Özarslan, Doğan, B. 2021. “Ticaret Savaşlarının Ekonomik Yansımaları Üzerine Amprik Bir Analiz: ABD-Çin Örneği”. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (1): 17-36.
- Ertürk, N. 2017. “Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri”. *Fiscaeconomia*, 1 (2): 88-112.
- Higgins, S. 2019. “Trump’s China tariff hike draws mixed reception from lawmakers”. *Washington Examiner*. (19 Kasım 2019).
- Karagöz, K. 2007. “Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişlerini belirleyen faktörler”. *Yaşar Üniversitesi E- Dergisi* 2 (8): 929-948.
- Karaoğlu, O. 2018. “Küresel sistemde jeopolitiğin dönüşü”. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/kuresel-sistemde-jeopolitigin-donusu/1326024>
- Kişman, Z. A. 2017. “Soğuk Savaş Sonuna Kadar Ortadoğu ve Türkiye’nin Ortadoğu Politikaları”. *International Journal of Business, Economics and Management Perspectives* 8 (4).
- Liman, Y. S. 2022. “Ticaret Savaşlarının Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”. *MCBÜ 30. Yıl Özel Sayısı 20*: 1246-125.
- Öztürk, H. 2004. Siyasi istikrarsızlık ve ekonomi üzerindeki etkileri, Türkiye uygulaması (1950-2003). Relations. 2020. The U.S. trade deficit: How much does it matter.

Sönmez, M. 2015. “Sanayinin Sorunları ve Analizleri(III)”. Mühendis ve Makine 56 (6619): 22-28

Swanson, A. 2018. “Trump’s trade war with China is officially underway”. *The New York Times*. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com>

Trump, D. (2020). Findings of the investigation into China’s acts, policies, and practices related to technology transfer, intellectual property, and innovation under Section 301 of the Trade Act of 1974. (Wayback Machine’de arşivlendi).Council on Foreign Wikipedia. Ekonomik yaptırımlar. *Wikipedia, Özgür Ansiklopedi*. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekonomik_yapt%C4%B1r%C4%B1mlar

WTO 2020. https://www.wto.org/english/res_e/status_e/status_e.htm. 03.02.2020.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of **“Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”**:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / No support was received from any institution or organization for this article.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır. / There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / GenAI was not used in this article.

TÜRK HALKBİLİMİ ALANINDA DERGİCİLİĞİN TARİHÇESİ*

Dr. Büşra Yılmaz**

Özet

19. yüzyılda Avrupa’daki romantik milliyetçilik etkisiyle filizlenen halkbilimi çalışmaları, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde kurumsallaşarak bilimsel bir zemine oturmuştur. Cumhuriyet döneminde Ziya Gökalp’in düşünsel katkıları ve Halkevleri ile Köy Enstitüleri gibi kurumların öncülüğünde halk kültürü derleme ve yayma faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu süreçte, halkbilimi dergileri hem bilimsel hem de toplumsal amaçlara hizmet eden araçlar olarak önemli bir işlev üstlenmiştir.

Bu çalışma, Türk halkbilimi disiplininin oluşum ve gelişim sürecinde dergicilik faaliyetlerinin oynadığı merkezi rolü tarihsel bir perspektif içerisinde ele almaktadır. Makalede, dergiler iki temel başlık altında sınıflandırılmıştır: Metotsal ve kuramsal yaklaşımlara dayalı “akademik yayınlar” ile halk kültürünü yerelden belgeleyen “amatör derlemeci yayınlar”. Akademik yayınlar, halkbiliminin disiplinler arası boyutunu geliştirerek modern sosyal bilimlerle ilişkisini güçlendirirken; amatör yayınlar, halktan gelen katkılarla yerel belleğin oluşumuna katkı sağlamıştır. Dijitalleşme çağında, her iki yayın türü de kültürel mirasın korunması, paylaşılması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından kritik bir rol oynamaya devam etmektedir.

Keywords: Halkbilimi, Dergicilik, Akademik Yayın, Derleme Çalışmaları, Amatör Çalışmalar

* Geliş Tarihi (Submission Date): 18.02.2025, Kabul Tarihi (Acceptance Date): 12.04.2025.

Yılmaz, B. 2025. “Türk Halkbilimi Alanında Dergiciliğin Tarihçesi”. Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi (2) 3: 71-88.

** Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0009-0000-5187-9316, bsryilmaz26@anadolu.edu.tr

Abstract

Emerging under the influence of 19th-century European romantic nationalism, folklore research in the Ottoman Empire gained momentum and methodological grounding with the transition to the Republic. During the Republican period, figures such as Ziya Gökalp and institutions like the People's Houses and Village Institutes significantly advanced the collection and dissemination of folk culture. In this context, folklore journals became key platforms serving both academic and cultural purposes.

This study examines the pivotal role of periodical publishing in the historical development and institutionalization of Turkish folklore studies. The article classifies these publications under two main categories: “academic journals” that employ methodological and theoretical frameworks, and “amateur compilatory journals” that document local cultural heritage through grassroots efforts. While academic journals have contributed to the interdisciplinary development of folklore studies and their integration with modern social sciences, amateur publications have played a vital role in preserving and transmitting community-based cultural memory. In the digital age, both types of periodicals continue to be essential tools for safeguarding and disseminating intangible cultural heritage.

Keywords: Folklore, Journal Publishing, Academic Publication, Compilation Studies, Amateur Studies

Giriş

Türk Halkbilimi, Türk milletinin kültürel belleğini, tarihsel deneyimlerini ve toplumsal kimliğini anlamak için önemli bir araştırma alanıdır. Bu disiplin; halk hikayelerinden masallara, efsanelerden atasözlerine kadar uzanan geniş bir yelpazeyi incelemektedir. Türk halk kültürü, nesilden nesle aktarılan sözlü ve yazılı unsurlar aracılığıyla şekillenmiş ve zamanla zengin bir mirasa dönüşmüştür. Türk Halkbilimi ve Halk Edebiyatı çalışmaları, bu mirası anlamak ve geleceğe aktarmak amacıyla çeşitli dönemlerde farklı şekillerde ele alınmıştır.

Türk Halkbilimi çalışmalarının kökenleri, 19. yüzyılda Avrupa'daki romantik milliyetçilik akımlarının etkisiyle filizlenmiştir (Oğuz, 2008: 15). Bu dönemde, milliyetçi düşünürler halk kültürünü milli kimliğin temel unsuru olarak görmüş ve halk edebiyatına dair derlemeler gerçekleştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise bu tür çalışmalar daha sınırlı kalmış, ancak Tanzimat ve özellikle Meşrutiyet dönemlerinde daha sistematik bir hal almıştır (Yıldırım, 1998: 64-66). Halk kültürüyle ilgili fikirlerin yayılması, halkın geçmişine dair bir farkındalık yaratmış ve bu alandaki ilk derleme çabalarını teşvik etmiştir. Mehmet Fuad Köprülü gibi öncü isimler, halk edebiyatı araştırmalarının bilimsel temellerini atan önemli çalışmalara imza atmıştır.

Cumhuriyet dönemi ise Türk Halkbilimi çalışmalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Pehlivan, 2015: 272). Bu dönemde, Ziya Gökalp gibi düşünürlerin öncülüğünde halk kültürü, milli kimliğin inşasında kilit bir unsur olarak kabul edilmiştir. Gökalp, halk

kültürünü ve edebiyatını “hars” kavramıyla ilişkilendirerek modern bir Türk kimliğinin oluşumunda bu unsurların önemini vurgulamış ve halkbilimine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır (Oğuz, 2008: 25-26; Tan, 2013: 238). Halkbilimi çalışmaları, özellikle Atatürk'ün kültürel reformlarıyla paralel olarak hız kazanmıştır. Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar, halk kültürünün derlenmesi, kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına öncülük etmiştir.

Bu noktada filizlenmeye başlayan halkbilim dergiciliği, halk kültürüne ilişkin bilgilerin paylaşılmasında ve bilimsel bir disiplinin oluşumunda üstlendiği kritik rolle karşımıza çıkmaktadır. Türk halkbiliminde dergiciliğin kökleri, yerel halk kültürüne duyulan ilgi ve bu ilginin sistematik biçimde belgelenmesi ihtiyacına dayanan zengin bir gelişim sürecine sahiptir. Bu süreç hem amatör çabalarla hem de kurumsal girişimlerle halk kültürünü belgelemek, korumak ve yaygınlaştırmak amacıyla başlatılmıştır. Türk halkbiliminde dergicilik faaliyetleri, halk hikâyelerinden geleneksel oyunlara, halk müziğinden gündelik yaşam pratiklerine kadar geniş bir yelpazede bilgi birikimi oluşturmayı hedeflemiş, zamanla bu alanı profesyonel ve akademik bir disiplin seviyesine taşımıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, özellikle Halkevleri'nin etkinlikleri ve öğretmenlerin gayretleri bu alandaki yayıncılığın temellerini atmıştır. Bu noktada karşımıza Halk Bilgisi Mecmuası çıkmaktadır. Halk Bilgisi Mecmuası, Türk halkbilimi çalışmalarının ilk dergisi olarak 1927 yılında Türk Halk Bilgisi Derneği tarafından çıkartılmıştır. Yalnızca bir sayı yayınlanmasına rağmen dergi, folklor

çalışmalarının dergi organı üzerinden uzun soluklu olarak yayılmasına öncülük etmiş, derleme hareketlerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır (Gülçayır Teke, 2019: 73). Bu atılımdan sonra özellikle halkevleri ve çeşitli folklor dernekleri, halk kültürünü derleme ve yayımlama amacıyla başta “Halk Bilgisi Haberleri” olmak üzere pek çok dergi çıkarmış, bu dergiler aracılığıyla yerel hikâyeler, masallar, gelenekler ve halk oyunları kaydedilmiştir (Alıç, 2016: 14-16). Bu dönemdeki dergiler, genellikle halk kültürünün belgelenmesi ve halka ulaşması işlevini yerine getirirken, akademik standartlar henüz belirginleşmemiştir. Halkbiliminin gelişiminde bu dönemin başta Halk Bilgisi Mecmuası ve Halk Bilgisi Haberleri dergileri olmak üzere birçok amatör yayın, alanın toplumsal bir bilinç oluşturmada önemli bir basamak olmuştur.

Halk edebiyatının ele alınışı, başlangıçta yalnızca amatör derleme ve tasnif çalışmalarıyla sınırlı kalmışsa da, zamanla bu eserlerin toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamda yorumlanmasına yönelik yeni yöntemler geliştirilmiştir. Türk Halkbilimi’nin disiplinleşme süreci, halk kültürüne ilişkin bilgilerin düzenli bir şekilde toplanmasını ve analiz edilmesini gerektirmiştir. Bu noktada karşımıza çıkan ilk dergi ise Türk Folklor Araştırmaları’dır (Hınçer, 1949: 1). Türk Folklor Araştırmaları Dergisi (1949), halkbilimi çalışmalarının metot kazanarak bilimsel bir çerçeveye oturmaya başladığı ilk dergi olarak dikkat çekmektedir (Gülçayır Teke, 2019: 81; Önder, 1983: 3).

Günümüzde modern halkbilimi, bir yandan geleneksel unsurları korurken, diğer

yandan bu unsurları çağdaş sosyal bilimler perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Böylece halk hikayeleri, masallar ve efsaneler, yalnızca estetik değerleri açısından değil, aynı zamanda bir toplumun tarihsel süreçlerini, değerlerini ve inançlarını anlamada birer araç olarak görülmüştür. Halkbilimi içerisinde bu gelişiminin izlenmesinin en önemli paydaşlarından birisi de dergilerdir. Bu bağlamda, halkbilimi dergileri, bilim insanları, akademisyenler ve kültür araştırmacıları için önemli bir okul olmuştur. Dergiler, yalnızca bilgi paylaşımını değil, aynı zamanda bu alandaki metodolojik tartışmaların ve teorik yaklaşımların gelişimini de desteklemiştir.

Bu çalışmada, dergiciliğin halkbilimindeki tarihsel gelişimi, bu alana katkıları ve mevcut durumu ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Türk yazını içerisinde çıkarılan dergiler toplamda iki farklı başlıkta değerlendirilecektir. Bu başlıklardan ilki Türk halkbilimi çalışmaları için birer okul hâline gelmiş ve sonraki dönemlerde alanın bilimsellik kazanmasıyla tamamen profesyonel bir bakış açısı kazanarak üretilmeye başlanan “Metotsal Amaçlara Sahip Akademik Yayınlar”dır. İkinci başlık ise Türk halkbilimi çalışmalarının; öğretmenler, seyyahlar ve meraklı birtakım kişilerce takip edilmesiyle kaleme alınan dergiler ile folklor için büyük bir atılımın filizlenmesini sağlayan halkevlerinin kurduğu dergileri kapsamaktadır. Bu dergiler, taşıdıkları amatör bakış açısı ve yazım tarzları dolayısıyla “Milli ve Kültürel Amaçlara Eşlik Eden Amatör Derlemeci Yayınlar” başlığı altında değerlendirilecektir.

1. Bilimsel Amaçlara Sahip Akademik Yayınlar

Bu başlık altında değerlendirilen dergiler, yalnızca derleme faaliyetlerine değil, aynı zamanda halk kültürüne ilişkin teorik ve analitik çalışmalara da zemin hazırlamıştır. 1950’lerden itibaren halkbilimi dergileri, daha sistematik ve bilimsel yaklaşımlar sergilemeye başlamıştır. Türk Folklor Araştırmaları dergisi ile ilk adımı atılan akademik yayınlar, halk kültürüne dair saha araştırmalarını, literatür taramalarını ve analitik çalışmaları bir araya getirerek akademik standartların belirlenmesine öncülük etmiştir.

Metotsal amaçlara sahip bilimsel dergiler, halkbilimiyle etnografya arasındaki disiplineli ilişkiyi güçlendirmiş, halk kültürünü ulusal ve uluslararası bağlamlarda tartışmaya açmıştır. 1970’ler ve sonrasında üniversitelerde halkbilimi bölümlerinin kurulması ve akademik yayıncılığın desteklenmesiyle dergicilik, halkbilimi çalışmalarının ana mecrası haline gelmiştir (Sönmez, 2015: 352-353). Bu dönemden itibaren birçok dergi; halk kültürünün edebiyat, dilbilim, sanat tarihi ve diğer sosyal bilimlerle ilişkisini araştıran makalelere yer vererek halkbilimi çalışmalarını geniş bir perspektife taşımıştır. Günümüzde de halkbilimi dergileri, geçmişte olduğu gibi akademik tartışmalar için kritik bir platform olmayı sürdürmektedir. Dijitalleşme ve çevrimiçi yayıncılık, bu dergilerin daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını sağlamış, halkbilimi çalışmalarının global düzeyde paylaşımını kolaylaştırmıştır. Bu dergiler, halk kültürünün modern dünyada nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ve geleneksel unsurların çağdaş sanat, medya ve popüler

kültürle nasıl ilişkilendirildiğini tartışmaya devam etmektedir.

Aşağıda yayına başlama tarihine göre listelenen metotsal amaçlara sahip akademik dergiler, disiplinin sadece bir bilgi aktarım aracı değil, aynı zamanda eleştirel düşünce ve yenilikçi araştırma yöntemleri için bir zemin olduğunun altını çizmektedir. Bu yayınlar, halkbiliminin geçmişten günümüze gelişimini ve gelecekteki potansiyel yönelimlerini şekillendirmede anahtar rol oynamaya devam etmektedir.

1.1. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi (1949)

Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, ilk olarak Ağustos 1949’da yayımlanmaya başlamış olup, 1980 yılına kadar aylık halkbilimi dergisi olarak yayın hayatına devam etmiştir. İhsan Hınçer’in başlattığı bu yayın, Bora Hınçer’in editörlüğünde 366 sayı yayımlandıktan sonra, derginin yayın hakları Metin Karadağ’a devredilerek, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi tarafından yayın organı olarak tekrar çevrimiçi yayına başlamıştır.

Dergi, halkbilimi, antropoloji, edebiyat gibi temel alanlarda özgün, bilimsel ve yöntemsel makalelere yer vermekte olup, bu alanlarla bağlantılı sosyal bilimler dallarında da araştırmalara geniş bir kapsama sahip olarak yayımlamaktadır. Türk Folklor Araştırmaları, açık erişimli bir dergi olarak, yayınladığı makalelerin kamuya kolayca erişilebilir olmasını sağlamaktadır.

Dergi, özellikle yüksek kaliteli araştırmalarla halkbilimi, antropoloji ve edebiyat alanlarında

önemli gelişmeleri okuyucularına sunmayı amaçlamaktadır.

1.2. Folklor Halkbilimi Dergisi (1964)

1964 yılından bu yana Folklor Kurumu Derneği tarafından yayımlanan Folklor Halkbilimi Dergisi, Türk folklorunu akademik bir temele oturtarak bu alandaki çalışmalarını derinleştirme ve yaygınlaştırma hedefiyle hizmet vermektedir. Dergi, araştırma, inceleme, derleme ve eğitim çalışmalarını bir araya getirerek Türk folklorunun tüm alanlarında bilgi paylaşımı ve iş birliği sağlamaktadır.

2022 yılından itibaren abonelik sistemiyle okuyucularıyla buluşan dergi, halkbilim sevdalılarını bir araya getiren önemli bir platform olmayı sürdürmektedir. Türk folklorunun derinliklerini akademik bir üslupla ele alarak gelenekten geleceğe köprü kuran Folklor Halkbilimi Dergisi, alanında önemli bir yayın organıdır. Dergi, Türk halk kültürünü araştıran ve geliştiren herkes için vazgeçilmez bir kaynak olma niteliğini yıllardır başarıyla taşımakta, Türk folklorunu bilimsel yöntemlerle inceleyen çalışmalar için zemin oluşturmaktadır.

1.3. Millî Folklor (1989)

1989 yılında Geleneksel Yayıncılık tarafından yayın hayatına başlayan Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, halk bilimi, etnoloji, antropoloji ve kültür araştırmaları alanındaki bilimsel çalışmalara ev sahipliği yapmaktadır. 1998 yılından itibaren AHCI, SCOPUS, MLA, TÜBİTAK/ULABİM/TR Dizin gibi

ulusal ve uluslararası prestijli indekslerde taranmakta olan dergi, araştırma, derleme, inceleme, çeviri ve söyleşi gibi zengin içerikleri hem basılı hem de elektronik ortamda okuyucularıyla paylaşmaktadır.

Millî Folklor, Türkiye ve Türk dünyasında yürütülen halk bilimi ve Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) çalışmalarını yerelden ulusal ve uluslararası düzeye taşıma misyonu taşır. Aynı zamanda, dünyadaki halk bilimi ve SOKÜM araştırmalarını yakından takip ederek bu alandaki kuramsal ve yöntemsel gelişmelere katkıda bulunmayı hedefler. Türkçe, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca gibi dillerde özgün araştırma makalelerine yer veren dergi, alana dair tanıtım, eleştiri yazıları ve çevirilerle akademik bilgi birikimine değer katar.

Halk bilimi, etnoloji, antropoloji ve SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi çerçevesinde yapılan çalışmalara odaklanan dergi, kültürel mirasın korunması ve bilimsel birikimin geleceğe aktarılması açısından önemli bir platform sunar. Kuramsal ve yöntemsel yenilikler barındıran makaleleriyle Millî Folklor, akademik çevrelerin yanı sıra kültürel araştırmalarla ilgilenen geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir.

Türk kültürünün zenginliklerini bilimsel bir perspektifle ele alan Millî Folklor, günümüzde de kültürel mirası sadece korumakla kalmayıp, aynı zamanda bu mirası bilimsel tartışmaların merkezine taşıyarak alanın gelişimine yön veren bir dergi olma özelliğini sürdürmektedir. Dergi hem basılı olarak yayınlanmakta hem de “DergiPark” platformu üzerinden açık erişim olarak okuyuculara sunulmaktadır.

1.4. Folklor/Edebiyat Dergisi (1994)

1994 yılından itibaren yayımlanan **Folklor/Edebiyat** dergisi, 2008'den itibaren Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi bünyesinde, uluslararası hakemli sistematikte yılda dört sayı (Şubat, Mayıs, Ağustos, Kasım) olarak yayımlanmaktadır. Dergi, folklor, antropoloji ve edebiyat alanlarında bilimsel, özgün ve nitelikli makalelere yer verir ve çift kör hakem sistemiyle değerlendirilir. Araştırmalar, kamuya ücretsiz erişim sağlanarak yayımlanır; kullanıcılar derginin tam metinlerine web sitesinden erişebilir, indirebilir ve kopyalayabilir.

Folklor/Edebiyat Dergisi, kültür kavramına çok yönlü bir yaklaşım benimseyerek, hem ulusal hem de bölgesel çerçevelerin ötesinde, kültürel süreçleri yeniden düşünmeyi hedefler. Bu bakış açısıyla, dergi teorik ve metodolojik yeniliklere açık olup, kültürel araştırmalara katkı sağlayacak nitelikli yazıları tercih etmektedir. İyi teorize edilmiş ve ampirik araştırmalara dayalı çalışmalar, dergide ön planda tutulurken, dar görüşlülükten kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, disiplinler arası yaklaşımlar ve teorik tartışmalar içeren makalelere özel bir önem verilmektedir.

1.5. Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi – TÜBAR (1995)

Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR), 1995 yılında Nazım Hikmet POLAT tarafından kurulmuş olan uluslararası hakemli bir bilimsel dergidir. Dergi, yılda iki kez yayımlanır ve Türk dünyasının kültürel, tarihsel ve sosyal sorunlarını bilimsel ölçütler

çerçevesinde uluslararası alanda tartışmaya açmayı amaçlar. TÜBAR, uluslararası alanda önemli bir platform olma amacına hizmet ederek, Türk kültürüne dair araştırmaların daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlar. Derginin yayımlandığı her sayıda, Türk dünyasının kültürel mirasına dair özgün çalışmalar ve analizler yer alır, bu da dergiyi Türkoloji alanındaki önemli bir referans kaynağı haline getirir.

TÜBAR, Türk kültür hayatının değerlerini, geleneklerini ve güncel meselelerini akademik bakış açısıyla ele alarak, bu alanlardaki araştırmaları geniş bir akademik çevreye sunmayı hedefler. Dergi, bu alanlardaki özgün ve güncel çalışmaları derinlemesine ele alır, konuyla ilgili yeni teorik yaklaşımları ve metodolojileri tartışmaya açar. Ayrıca, dergi aynı alanlardaki önemli kitap incelemelerini de yayımlayarak, bu alandaki bilimsel literatürün zenginleşmesine katkı sağlar.

1.6. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi (2008)

2008 yılında Motif Akademi Derneği tarafından kurulan Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, öncelikle halkbilimi olmak üzere çağdaş kültür bilimleri alanında güncel bilimsel bilgiyi objektif kriterlerle paylaşmayı amaçlayan bir dergidir. Dergi, uzun yıllara dayanan yayın periyodu ve alanlarında uzman akademisyenlerden oluşan Yayın ve Bilim Kurulu ile özgün, yenilikçi, kavram geliştirici ve bilimsel etikle uyumlu çalışmalara öncelik tanımaktadır.

Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, uluslararası yaklaşımları ve tartışmaları teşvik

etmek, hem maddi hem de dışavurumcu kültürün tüm biçimleriyle ilgilenmek ve güncel teorik tartışmalara katılmak amacıyla yayın hayatına devam etmektedir. 2008 yılından 2018 yılına kadar altı aylık periyotlarla yılda iki kez yayımlanan dergi, 2018 yılındaki 21. sayıdan itibaren yılda dört kez yayınlanmaya başlanmıştır.

Dergi, halkbilimi başta olmak üzere kültür bilimlerinin çeşitli dallarına dair önemli konulara yer vermektedir. Kültürel antropoloji, etnoloji, sosyoloji, etnomüzikoloji, geleneksel sanatlar, halk dansları, halk hayatı, folklor ve edebiyat ilişkisi, folklor ve kültür tarihi ilişkisi gibi disiplinler arası alanlarda bilimsel çalışmalara yer verilmektedir. Özellikle maddi kültür çalışmaları, performans çalışmaları, anlatı, kent kültürü, çevrimiçi topluluklar, inançlar, yaşam tarzları, halk sanatı ve estetik ilişkisi, gelenekler, zanaatlar, geleneksel kostümler ve mesleki kültürler gibi konularda yapılan katkılar memnuniyetle karşılanmaktadır.

1.7. Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (2012)

2012 yılında Nuh Doğan'ın öncülüğünde yayın hayatına başlayan Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Türk dili ve edebiyatı alanındaki akademik çalışmalara zemin hazırlamayı amaçlamıştır. İlk iki yıllık arşivi DergiPark platformunda yer alan dergi, 2013 yılından itibaren yeni sayı yayımlanmamış ve DergiPark üzerinden makale başvurusu almayı durdurmuştur.

Adını Türk kültürünün en önemli edebî ve kültürel miraslarından biri olan Dede

Korkut'tan alan bu dergi, yayınlandığı dönemde Türk dili, edebiyatı ve kültürü üzerine yapılan bilimsel araştırmalara katkı sunmuş, akademisyenler ve araştırmacılar için değerli bir kaynak olmuştur.

1.8. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi (2012)

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, Cengiz ALYILMAZ tarafından 2012 yılından itibaren yayımlanmaya başlayan bilimsel bir dergidir ve yılda dört sayı olarak yayınlanmaktadır. Bu dergi, mevcut dergilerin paydaşı olarak, araştırmaların daha geniş kitlelere ulaşmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, dergiye üç ayda bir (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) elektronik ortamda yayımlanacak şekilde, imkânlar dahilinde basılı versiyonlar da sunulması planlanmaktadır.

Derginin yayımlanma amacının başında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Orta Asya ve Kafkasya'daki bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin (Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan) uluslararası alandaki konumlarını pekiştirmesi bulunmaktadır. Uluslararası TEKE Dergisi, Türk Cumhuriyetleri ve Asya kıtasındaki Türk devlet ve topluluklarının, Türkiye Cumhuriyeti ile bağlarını güçlendirmeye yönelik çalışmaların önemli bir aracı olmuştur.

1.9. TÜRKÜL Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi (2013)

Yasin ŞERİFOĞLU tarafından kurulan

TÜRKÜL Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, 2013 yılında yayın hayatına başlamış olup, dil, edebiyat ve halk bilimi alanlarında yapılan araştırmalara odaklanmaktadır. 2013-2018 yılları arasındaki tüm sayıları, DergiPark platformunda erişime açılmıştır. Ancak, 2018 yılından sonra derginin yeni sayıları yayımlanmamış ve DergiPark üzerinden yeni makale başvuruları kabul edilmemektedir.

Derginin geçmişteki yayınları, dil ve edebiyatın yanı sıra halkbilimi ve bu alanda yapılan etnolojik, sosyolojik, kültürel araştırmaları da kapsamaktadır. Başta Türk dili ve edebiyatı olmak üzere, halkbilimi ile bağlantılı diğer sosyal bilimler dallarına dair makalelere yer verilmiş, halk kültürü, geleneksel sanatlar, sözlü kültür gibi konulara odaklanılmıştır. 2018 sonrası dönemle ilgili herhangi bir güncelleme ya da devam eden bir yayım süreci bulunmamaktadır.

1.10. Folklor Akademisi Dergisi (2018)

2018 yılında Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Derneği tarafından yayımlanmaya başlanan Folklor Akademisi Dergisi (FAD), yılda üç kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergi olarak sosyal ve beşerî bilimlerin alanında yeni bakış açıları geliştirmeyi ve özgün çalışmalara ev sahipliği yapmayı amaçlamaktadır. Halkbilimi temelinde şekillenen dergi, edebiyat, eğitim bilimleri, ilahiyat, iletişim, tarih, sosyoloji, antropoloji, felsefe, güzel sanatlar, müzikoloji, arkeoloji ve psikoloji gibi geniş bir yelpazede disiplinler arası çalışmaları teşvik eder.

Dergi, insanlığın ortak mirası olan kültürel

veriyi uluslar üstü bir perspektifle ele alarak, hem tarihî hem de güncel konuları akademik üslup ve bilimsel yöntemlerle kamuoyuna sunmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, makale, derleme, tanıtım yazıları ve çeviri gibi yayınlarla akademik literatüre değer katmayı sürdürmektedir.

1.11. Hars Akademisi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi (2018)

Hatem TÜRK tarafından kurulan Hars Akademisi, kültür, sanat ve mimarlık alanlarında yılda iki kez (Haziran, Aralık) yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Türkçe, İngilizce ve Almanca dillerinde yayımlanan dergi, dil, edebiyat, tarih, coğrafya, sosyoloji, güzel sanatlar ve folklorik unsurlar gibi çeşitli konularda bilimsel makaleler, kitap tanıtımları, röportajlar ve söyleşilere yer verir.

Dergi, Türk uygarlığının katkılarını ve sosyal bilimlerdeki gelişmeleri vurgular, araştırmacılara ve sanatçılara yayın olanağı sunar. Derginin logosunda yer alan Göktürk alfabesindeki Eb/B harfi, Türk toplumunun dünyayla entegrasyonunu simgeler. Hars Akademisi, akademik çalışmaları ve kültür, sanat, mimarlık alanlarında katkıları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

1.12. Kültür Araştırmaları Dergisi (2018)

Prof. Dr. Mehmet Ali YOLCU tarafından yayımlanan Kültür Araştırmaları Dergisi, 2018 yılında Türkiye merkezli olarak yayımlanmaya başlamış ve folklor, dil, tarih, edebiyat, antropoloji, dinler tarihi ve sosyoloji

gibi farklı disiplinlerden gelen araştırmalarla kültürün çok boyutlu yapısını incelemeyi amaçlamıştır. Dergide araştırma makaleleri ve derleme yazılarının yanı sıra çeviriler ve kitap incelemeleri gibi çeşitli içeriklere de yer verilmektedir. Dergi, “DergiPark” platformu üzerinden açık erişim olarak yayımlanmakta ve yılda dört kez (Mart, Haziran, Eylül ve Aralık) aylarında düzenli olarak çıkmaktadır. Dergi, kültür bilimleri alanında değerli bir kaynak olmayı ve bu alandaki bilimsel tartışmalara katkı sağlamayı amaçlamakta, kültürel araştırmaların gelişimine olanak tanımaktadır.

1.13. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi (2018)

Çağatay Sarp tarafından kurulan Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi (J-SCS), sosyal ve beşerî bilimlerin alanındaki özgün çalışmalara zemin hazırlamayı amaçlayan disiplinler arası bir uluslararası akademik dergidir. 2018 yılında kurulmuş olan dergi, sosyal ve beşerî bilimlerin alanındaki farklı disiplinlerden bağımsız bilim insanlarının katkılarıyla yayımlanmaktadır. Derginin tüm sayıları elektronik formda yayımlanmakta olup, araştırmacılara açık erişim sağlamaktadır.

Derginin başlıca amacı, nitelikli disiplinler arası araştırmaları yayımlamak ve bu çalışmaların geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, dergi, farklı disiplinlerin bir araya gelerek kültürel, toplumsal ve bilimsel sorunlara multidisipliner bir bakış açısıyla çözüm önerileri geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, dergi, araştırmacıların bilimsel düşünceleri geliştirmelerine ve alanlar arası etkileşimleri artırmalarına katkı

sağlamakla birlikte, toplumsal ve kültürel değişimlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

1.14. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi (2018)

Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi (UHAD), Doç. Dr. Süleyman FİDAN tarafından 2018 yılında bilimsel-hakemli bir dergi olarak yayın hayatına başlamıştır. Dergi, halkbilimi ve ilgili alanlarda, medya, iletişim, etnomüzikoloji, el sanatları, sosyoloji, antropoloji, etnoloji gibi disiplinler arası bir yaklaşım benimseyerek kültürel çalışmalara katkı sağlayan makaleleri Türkçe veya İngilizce olarak yayımlamaktadır.

UHAD, edebiyat, sosyoloji, antropoloji, tarih, müzikoloji, güzel sanatlar gibi folklor ile ilişkili disiplinlerde bilimsel yayınlar üretmeyi ve bu yayınları bilim dünyasına duyurmayı amaçlar. Derginin temel hedefi, Türkiye’de yapılan çalışma ve araştırmaları uluslararası platforma taşımak, çağdaş kuramsal çalışmalara alan yaratmak, kültürel değişimlerin günlük yaşam üzerindeki etkilerini gözlemlemek ve bu doğrultuda sürdürülebilir çalışmaları desteklemektir. Ayrıca, Türk dünyasının veri ve ürünlerinin yanı sıra kültür bilimleri kapsamındaki çalışmaları uluslararası platforma taşımak, yeni, çağdaş ve çözüm odaklı kuramsal yaklaşımlara yer açmak, kültürdeki değişim dinamiklerinin etkilerini gözlemlemek ve geleneksel çevre üzerindeki yaşamı desteklemek ana hedefler arasında yer almaktadır.

Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, folklor ve ilgili alanlarda sosyoloji,

antropoloji, etnoloji, medya ve iletişim, müzik bilimleri, el sanatları gibi disiplinlerde kültürel çalışmalara bilimsel katkı sağlayan çalışmaları yayımlamaktadır. Ayrıca kültür bilimi ve yönetimi, kültür ve halk sağlığı, kültür ve göç, kültür ve çevrimiçi dünya, kültür ve medya, kültür ve sanat, kültür ve turizm ile gelenekten geleceğe kültür çerçevesinde hazırlanan bilimsel kitapların inceleme ve eleştirileri de derginin yayın kapsamındadır.

1.15. YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi (2021)

2021 yılında Mustafa Aça’nın editörlüğünde TOKÜAD-Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği tarafından yayın hayatına başlayan YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi, insani bilimler, kültür bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında kültür odaklı nitelikli araştırmaları bilim dünyasına kazandırmayı amaçlayan bir platformdur. Haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan dergi, açık erişim ilkesi doğrultusunda DergiPark sistemi üzerinden okuyuculara ulaşmaktadır.

Dergi, folklor, dil, edebiyat, tarih, antropoloji, dinler tarihi ve sosyoloji gibi disiplinlerde hazırlanmış araştırma ve derleme makalelerine, çevirilere, kitap incelemelerine ve editöre mektup türündeki çalışmalara yer vermektedir. YAYIT, bu kapsamda yalnızca belirtilen temel alanlar ve alt dallarıyla örtüşen akademik çalışmaları kabul ederek, kültür bilimleri ve bağlantılı disiplinlerde odaklı bir yayın politikasını benimsemiştir. Akademik, etik ve bilimsel teamüllere uygun, şeffaf ve objektif değerlendirme süreçlerinden geçen yayınlar, YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi aracılığıyla yerel, ulusal ve uluslararası bilgi

birikimine katkıda bulunmaktadır.

1.16. SÜREK Alevilik - Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi (2023)

SÜREK Alevilik - Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 2023 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi tarafından yayımlanmaya başlanmış olan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergi, Alevilik-Bektaşilik ve kültürel araştırmalar alanında disiplinler arası özgün bilimsel çalışmaları yayımlayarak, bu alanlarda yüksek akademik standartları gözetmektedir. Yılda iki kez, Haziran ve aralık aylarında elektronik ortamda yayımlanan dergi, Alevilik-Bektaşilik araştırmalarına katkı sağlamayı ve küresel bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünceleri desteklemeyi amaçlamaktadır.

Derginin amacı, başta Alevilik ve Bektaşilik olmak üzere kültür bilimlerinin çağdaş alanlarında disiplinler arası araştırmaları teşvik ederek bilimsel bilgi birikimine katkı sağlamak ve mevcut birikimi yenileyerek derinleştirmektir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve araştırmacıların ulusal ve uluslararası düzeyde gelişimlerine yardımcı olmayı hedeflemektedir. Dergi, Alevilik-Bektaşilik kültür araştırmalarına dair akademik kaynaklar oluşturarak, bu alandaki çalışmaların görünür kılınmasına katkıda bulunmayı amaçlar.

1.17. UMay Sanat ve Sosyal Bilimler Dergisi (2023)

UMay Sanat ve Sosyal Bilimler Dergisi, Antalya Belek Üniversitesi Türkçe Öğretimi

Uygulama ve Araştırma Merkezi ve İnsani Bilimler Fakültesi tarafından 2023 yılında kurulmuştur. Dergi, dil, edebiyat, halkbilimi, eğitim bilimleri, yabancılara Türkçe öğretimi, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, gastronomi, güzel sanatlar gibi sanat ve sosyal bilimler alanlarında bilimsel makalelere, çevirilere, tanıtma/eleştiri yazılarına, düşünce yazılarına ve denemelere yer vermektedir. Dergi, “DergiPark” üzerinden açık erişim formatında, yılda iki kez (Haziran ve aralık aylarında) yayımlanmaktadır.

Dergi, iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde hakemlik süreci sonucu kabul edilen bilimsel makalelere yer verilirken, ikinci bölümde hakemlik süreci gerektirmeyen çeviriler, tanıtma/eleştiri yazıları, düşünce yazıları ve denemeler yayımlanmaktadır.

Derginin amacı, sanat ve sosyal bilimler alanlarında, özellikle dil, edebiyat, halkbilimi, eğitim bilimleri, yabancılara Türkçe öğretimi, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, gastronomi ve güzel sanatlar gibi konularda bilimsel katkı sağlamak ve bu alandaki önemli çalışmaları paylaşmaktır.

2. Milli ve Kültürel Amaçlara Eşlik Eden Amatör Derlemeci Yayınlar

Milli ve kültürel amaçlara eşlik eden amatör derlemeci yayınlar, Türk halkbiliminin ilk dönemlerinde halk kültürünün kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılması noktasında önemli bir rol oynamıştır. Bu tür yayınlar, genellikle öğretmenler, seyyahlar, halkbilimi meraklıları ve Halkevleri gibi yerel kurumlar tarafından çıkarılmıştır. Amatör bakış açısına rağmen, bu dergiler

halk edebiyatının ve halk kültürünün temel unsurlarını belgeleyerek daha sonraki akademik çalışmalar için zengin bir kaynak sağlamıştır. Halk hikâyeleri, masallar, efsaneler ve atasözleri gibi halk kültürü unsurlarını toplamak ve paylaşmak bu dergilerin temel amacı olmuştur. Bu yayınların çoğu, amatör ruhla hazırlanmakla birlikte, bulundukları yörenin kültürel belleğini oluşturmak, bu belleği kayıt altına almak ve gelecek nesillere aktarmak amacı taşır. Örneğin, yerel kültür dernekleri tarafından yayımlanan dergiler, şehirlerin veya bölgelerin halk kültürü mirasına ışık tutarak, araştırmacılar ve halkbilimciler için değerli kaynaklar sunar. Belediyeler tarafından desteklenen yayınlar da sıkça görülmekte ve bu dergilerde, özellikle o yörenin tanıtımına yönelik yazılara yer verilmektedir.

Amatör derlemeci yayınlar, Türk halkbiliminin disiplinleşme sürecinin ilk aşamalarında önemli bir köprü görevi görmüştür. Amatör bir çabayla başlatılmış olmalarına rağmen, zamanla bu derlemeler, daha metodolojik ve bilimsel çalışmalara evrilmiş ve halkbiliminin akademik bir disiplin olarak tanınmasına katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla, amatör derlemeci yayınlar, hem halkbilimi çalışmalarının hem de Türk kültürel kimliğinin inşasında vazgeçilmez bir rol üstlenmiştir (Gülçayır Teke, 2019: 89-92).

Halkbilimi dergilerinde amatör derlemeci yayınların en büyük katkısı, halk kültürünü “halkın kendisinden” öğrenme çabasıdır. Modern akademik yaklaşımlar gelişmeden önce, bu tür yayınlar, halkın günlük yaşamını, geleneklerini ve sözlü kültürünü kayıt altına alarak, kültürel belleğin oluşumuna

katkıda bulunmuştur. Halkın hikâyelerinden danslarına, el sanatlarından müziklerine kadar geniş bir yelpazeyi içeren bu dergiler, zaman içinde halkbilimi çalışmalarında bir temel oluşturmuş, akademik araştırmalar için veri sağlamıştır.

Günümüzde halkbilimi çalışmalarının dergi boyutunda profesyonel ve akademik bir bakış açısına sahip olduğunu belirtmiştik. Bu dönüşüme karşın milli ve kültürel amaçlara eşlik eden amatör derlemeci yayınlar, günümüzde de halkbilimi çalışmalarının yerel ölçekte canlı tutulmasında ve kültürel mirasın korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye’nin pek çok şehrinde çeşitli dernekler, belediyeler, üniversiteler ve yerel kültür kuruluşları tarafından amatör derlemeci dergiler yayımlanmaya devam etmektedir. Bu dergiler, genellikle yerel halk hikâyeleri, gelenekler, görenekler, yemek kültürü, el sanatları, halk oyunları ve şehrin özgün tarihi dokusuyla ilgili içeriklere yer verir.

Yerel halkın katkılarıyla ortaya çıkan bu yayınlar, aynı zamanda halkbilimi ile toplum arasında bir bağ kurar. Halktan kişilerin katkı sağladığı yazılar, o bölgedeki kültürel çeşitliliği gözler önüne serer ve kültürün toplumsal bir değer olarak benimsenmesine olanak tanır. Bunun yanında, üniversitelerin halkbilimi ve edebiyat bölümleriyle iş birliği yapılarak bu yayınların içeriği daha zengin ve bilimsel hale getirilebilmektedir.

Bugün bu tür yayınların daha erişilebilir hale gelmesinde dijitalleşmenin de büyük payı vardır. Birçok dernek ve kurum, dergilerini yalnızca basılı olarak değil, aynı zamanda çevrim içi platformlarda yayımlayarak, daha

geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmayı hedefler. Dijital ortamda arşivlenen bu yayınlar, Türkiye’nin halk kültürüne dair zenginliğini hem ulusal hem de uluslararası düzeyde görünür kılmaktadır. Bu durum, amatör derlemeci yayınların önemini artırmakta ve onları geçmişten geleceğe uzanan bir köprü olarak konumlandırmaktadır.

Aşağıda alfabetik sıraya göre listelenen milli ve kültürel amaçlara eşlik eden amatör derlemeci dergiler, halk kültürünün yerel düzeyde derlenmesi ve belgelenmesi sürecinde önemli bir araç olmuştur. Söz konusu yayınların yayın tarihi baz alınan bir sıralanmaya tabii tutulmamasının sebebi ise incelemesi yapılan dergilerin birçoğunun basım tarihinin tam olarak bilinmemesinden kaynaklıdır. Amatör yayınlar, hem halkla doğrudan etkileşim sağlarken hem de toplumsal belleği canlandırarak, halkbiliminin gelişimini etkilemiş ve şekillendirmiştir. Bu yayınlar, geçmişte olduğu gibi bugün de halk kültürünün korunmasında, gelecekteki yönelimlere ışık tutarak önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

2.1. Aksu (Giresun ve Çevresi Halkevlerinin Dergisi)

Aksu, Giresun ve çevresindeki Halkevlerinin ortaklaşa yayımladığı bir dergidir. Kültür, sanat, edebiyat ve toplumsal konularda yazılarla halkı aydınlatmayı amaçlamıştır. Ayrıca, Giresun’un kültürel kimliğini ortaya koyarak yerel değerlerin korunmasına katkıda bulunmuştur.

2.2. Altı Ok (Edirne Halkevi Dergisi)

Edirne Halkevi'nin yayımladığı 6 Ok dergisi, Cumhuriyetin ilk yıllarında halk kültürünü yaymayı amaçlayan önemli bir yayındır. Eğitim, kültür ve sanat konularında içerikler sunarak yerel halkı bilinçlendirmeyi hedeflemiş, halkın gelişimine katkı sağlamıştır.

2.3. Altıncı Şehir (1997-1998)

1997-1998 yıllarında yayımlanan dergi, Sivas'ın zengin kültürel ve sosyal dokusunu yansıtarak, Sivashılar için bir kültürel köprü ve aidiyet noktası olmayı amaçlamıştır. Sivas Kültürel ve Sosyal Yardımlaşma Derneği tarafından çıkarılan dergi, adını A. Turan Alkan'ın "Altıncı Şehir" kitabından alarak Sivas'ın Anadolu'daki özel yerini vurgulamıştır.

Derginin yayın kurulunda Beşir Ayvazoğlu, Yavuz Bülent Bakiler ve Doğan Kaya gibi isimlerin yer alması, içeriğinkültürel derinliğini ve edebi zenginliğini güçlendirmiştir. Dergi, hemşerilik bağlarını güçlendirme amacıyla Sivashıları dergiye katkıda bulunmaya davet etmiş; kültürel paylaşımlar yoluyla toplumsal dayanışmayı artırmıştır. Sivas'ın yerel değerlerini yüceltirken, aynı zamanda Anadolu'nun farklı şehirlerine de yer vererek, geniş bir kültürel coğrafyanın sesi olmayı başarmıştır.

2.4. Anadolu Folkloru (1985)

1985-1994 yılları arasında yayımlanan Anadolu Folkloru dergisi, Türk milletinin ulusal kültür temelini oluşturan halk bilgisi ve sanatlarının tüm konularına kapılarını

açmıştır. Dergi, kültürün toplum bireylerini birbirine bağlayan ve ulusal güçlerin temelini oluşturan büyük bir kuvvet olduğunun bilinciyle çalışmalarını sürdürmüştür.

Bir Anadolu Folklor Vakfı kültür hizmeti olan bu yayın, halk oyunlarından el sanatlarına, halk edebiyatından geleneksel törelere kadar folklorun tüm alanlarını kapsayarak yurt ve ulus kültürüne katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Milli duygularla şekillenen dergi, Anadolu'nun zengin kültürel mirasını yaşatmak, geliştirmek ve gelecek kuşaklara aktarmak için amatör bir ruhla ama büyük bir gönül bağıyla hazırlanmıştır.

2.5. Anafarta (Çanakkale Halkevi Dergisi)

Anafarta dergisi, Çanakkale Halkevi tarafından yayımlanmış olup, Çanakkale'nin tarihsel ve kültürel değerlerini yaşatmaya yönelik içerikler sunmuştur. Bu dergi, Çanakkale'nin kültürel mirasına sahip çıkmak için önemli bir platform olmuştur.

2.6. Barbaros

Barbaros dergisi, Halkevleri tarafından yayımlanan ve halkın kültürel gelişimine katkıda bulunmayı amaçlayan önemli bir yayın organıdır. Sosyal, kültürel ve sanatsal konularda halkı bilgilendirmiştir.

2.7. Bingöl

Bingöl dergisi, Bingöl ilinde yayımlanan, bölgenin kültürel ve sosyal yapısını yansıtan önemli bir yayındır. Yerel geleneklerin korunmasına ve halk bilincinin artırılmasına hizmet etmiştir.

2.8. Burdur (Burdur Halkevi Dergisi)

Burdur Halkevi Dergisi, Burdur halkının kültürel değerlerini yansıtan, yerel toplumu bilinçlendirmeyi amaçlayan önemli bir yayındır. Eğitim, kültür ve sanatla ilgili yazılar içermektedir.

2.9. Çağrı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi (1957-1984)

1957 yılının Ekim ayında Konya'da yayımlanmaya başlayan Çağrı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Fevzi Halıcı yönetiminde Türk edebiyatı ve kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Aylık bir yayın olarak fikir ve sanat dünyasında etkili bir yer edinen dergi, Aralık 1984'te yayımlanan 323. sayısı ile yayın hayatını sonlandırmıştır. Çağrı, edebiyatın farklı türlerinde kalem oynatan yazarların eserlerine yer vererek dönemin entelektüel birikimini yansıtan bir platform olmuştur.

2.10. Çele (1963-1969)

Çele, 1963 yılının Mart ayında Bolu'da yayımlanmaya başlayan ve Bolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin aylık yayın organı olarak faaliyet gösteren bir dergidir. 72 sayı süren yayın serüveni, 1969 yılının Nisan ayında sonlanmıştır. Çele, Bolu'nun kültürel ve sosyal hayatını tanıtmayı hedefleyen önemli bir yerel yayın olarak öne çıkmıştır.

2.11. Folklor (1969-2004)

Türk Folklor Kurumu tarafından 1969 yılının Ağustos ayında yayımlanmaya başlayan Folklor dergisi, 2004 yılına kadar süren uzun yayın hayatında Türk kültürüne dair birçok

akademik ve sanatsal çalışmayı okurlarıyla buluşturmuştur. İlk sayısından itibaren, folklorun bilimsel temellere oturtulması ve toplumla buluşturulmasını amaçlayan dergi, Türk kültürünün zenginliklerini araştıran yazılarıyla folklor alanında bir mihenk taşı olmuştur.

Folklor dergisi, amatör yazılara ve derlemelere geniş yer vererek bu alanda çalışma yapmak isteyenlerin emeklerini destekleyen bir platform olmuştur. Türkiye'nin dört bir yanından, özellikle öğretmenler ve milli duyarlılıkla hareket eden gönüllü yazarlar tarafından kaleme alınan bu yazılar, yerel kültürlerin ve halk bilgisi birikimlerinin derlenmesine büyük katkı sağlamıştır. Dergi, akademik çalışmaları halkın emeğiyle buluşturarak kültürel belleği güçlendirme misyonunu uzun yıllar başarıyla sürdürmüştür.

2.12. Folklor Postası (1944-1946)

1944 yılının Ekim ayında İstanbul'da yayımlanmaya başlayan **Folklor Postası**, her ay düzenli olarak çıkan ve Türk folkloruna odaklanan bir dergidir. Hasan Ali Yücel ve İhsan Hınçer gibi dönemin önemli isimlerinin yazılarına yer verilen dergi, Türk folklor konularını inceleyip yaymayı amaçlamış ve folklor dünyasında etkili bir iz bırakmıştır. 19 sayı süren bu yayın, 1946 yılının Aralık ayında kapanmıştır.

2.13. Görüşler (Adana Halkevi Dergisi)

Görüşler dergisi, Adana Halkevi tarafından yayımlanmış olup, edebiyat, kültür ve sanat alanlarında derinlemesine yazılar sunarak halkı eğitmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda sosyal meselelerde fikir beyan edilmiştir.

2.14. Halk Bilgisi Haberleri (1929-1947)

Halk Bilgisi Haberleri, 1929 yılında İstanbul'da, Halk Bilgisi Derneği İstanbul Merkezi tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Derneğin en önemli çalışmalarından biri olan bu aylık dergi, halk bilgisi ve kültürüne dair zengin içeriklerle dolu bir yayındır. 125 sayıya ulaşan bu süreli yayın, Ahmet Caferoğlu, Abdulkadir İnan, Pertev Naili Boratav gibi önemli isimlerin katkılarıyla kültürümüzün derinliklerine ışık tutmuştur.

Halk Bilgisi Haberleri, sadece halk kültürüne dair çalışmaların yer aldığı bir platform olmanın ötesine geçerek, derneğin faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve halk bilgisi alanındaki araştırmaların hızlandırılması için de önemli bir araç olmuştur. Derneğin, iki yıl gibi kısa bir sürede yaptığı önemli katkılarının ardından bu dergi, halk kültürüne dair değerli malzemelerin toplandığı ve paylaşıldığı bir mecra olarak büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Dergi, ayrıca halk bilgisi çalışmalarının yerel ölçekte yayıldığı bir dönemde, Halk Bilgisi Derneği'nin hedefine ulaşması için önemli bir köprü işlevi görmüş, derneğin yıllık mecmuasından ayrı olarak yayımlanan bu aylık dergiyle halk bilgisi çalışmalarını daha geniş bir kitleye ulaştırmayı amaçlamıştır. Bu dergi, sadece bir kültürel yayın değil, aynı zamanda bir toplumun hafızasını şekillendiren, bilgiyi derleyen ve aktaran değerli bir kaynaktır.

2.15. İleri Türközü

İleri Türközü dergisi, kültürel ve sosyal gelişime katkı sağlamak amacıyla yayımlanmış bir yayındır. Halkın düşünsel gelişimine odaklanarak fikir alışverişi yapılmasına ortam hazırlamıştır.

2.16. İmece

İmece dergisi, halk arasında işbirliği ve dayanışmayı teşvik eden yazılarla yayımlanmış ve sosyal dayanışma konularını işlemiştir. Aynı zamanda yerel halkın kültürel değerlerini tanıtmayı hedeflemiştir.

2.17. Karacadağ (Diyarbakır Halkevi Dergisi)

Karacadağ dergisi, Diyarbakır Halkevi tarafından yayımlanmış ve bölgenin kültürünü, sanatını tanıtmayı amaçlayan bir yayındır. Ayrıca, halkın sosyal ve kültürel gelişimine katkıda bulunmuş, yerel mirasa sahip çıkmıştır.

2.18. Karahöyük

Karahöyük dergisi, kültürel değerlerin korunmasına ve halkın gelişimine katkı sağlamak amacıyla yayımlanan önemli bir kültürel yayındır. Yerel ve ulusal ölçekte kültürün yayılmasına katkıda bulunmuştur.

2.19. Konya (Konya Halkevi Dergisi)

Konya Halkevi Dergisi, Konya ilinin kültürel değerlerini yansıtan, sosyal ve kültürel içeriklere sahip bir yayındır. Ayrıca, halkın eğitimi ve bilinçlendirilmesi için önemli bir araç olmuştur.

2.20. Konya Çalı Kültür ve Sanat Dergisi

Konya Çalı Kültür ve Sanat Dergisi, Konya'nın kültürel ve sanatsal yönlerini ön plana çıkaran bir yayındır. Sanatla ilgili yazılarla halkın kültürel gelişimine katkı sağlanmıştır.

2.21. Türk Akdeniz (Antalya Halkevi Dergisi)

Türk Akdeniz dergisi, Antalya Halkevi tarafından yayımlanmış ve Akdeniz bölgesinin kültürünü tanıtmayı amaçlayan bir yayındır. Aynı zamanda yerel halkın kültürel değerlerini ön plana çıkarmıştır.

2.22. Ülker (Burdur Halkevi Dergisi)

Ülker dergisi, Burdur halkının kültürel değerlerini tanıtan ve halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan önemli bir yayındır. Eğitim ve kültür alanındaki yazılarıyla yerel halkı aydınlatmıştır.

2.23. Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi

Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, Halkevleri ve Halkodalarının kültürel faaliyetlerini yansıtan, sosyal ve kültürel içeriklerle halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan bir yayındır.

2.24. Uludağ (Bursa Halkevi Mecmuası)

Uludağ dergisi, Bursa Halkevi tarafından yayımlanan ve Bursa'nın kültürel, sosyal ve sanatsal hayatını ele alan bir yayındır. Ayrıca, bölgenin folklorik değerlerini tanıtarak halkı aydınlatmayı hedeflemiştir.

Sonuç

Türk halkbilimi alanında dergicilik, yalnızca bir yayın faaliyeti olmanın ötesine geçerek, halk kültürünün belgelenmesi, korunması, yorumlanması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından temel bir kurumsallaşma ve akademikleşme aracı haline gelmiştir. 19. yüzyılın sonlarında başlayan halk kültürüne duyarlılık, Cumhuriyet döneminde kurumsal yapıların desteğiyle sistematik bir halkbilimi hareketine dönüşmüştür; bu dönüşümün en önemli ayaklarından biri, dergicilik olmuştur.

Dergicilik faaliyetleri, halkbiliminin hem yerel belleği kayıt altına alma işlevini üstlenen amatör derlemeci yayınlar hem de disiplini bilimsel bir zemin üzerine oturtan akademik yayınlar aracılığıyla iki yönlü bir gelişim göstermiştir. Akademik halkbilimi dergileri, disiplinler arası etkileşimi artırarak metodolojik ve kuramsal birikimi pekiştirirken; amatör derlemeci yayınlar ise halkın içinden gelen katkılarla, sahadan elde edilen özgün verilerin toplanmasına ve kültürel belleğin oluşturulmasına imkân sağlamıştır.

Halkevlerinden üniversitelere, öğretmenlerden akademisyenlere kadar geniş bir kesimin katkı sunduğu bu yayınlar, halkbilimi disiplininin zengin bir arşivine ve geleneksel-modern geçiş sürecine tanıklık eden bir mirasa dönüşmüştür. Dijitalleşme çağında ise bu dergiler, hem basılı hem de çevrimiçi platformlarda daha geniş kitlelere ulaşarak kültürel mirasın korunması ve yayılması açısından güncelliğini ve işlevselliğini sürdürmektedir.

Sonuç olarak, halkbilimi dergiciliği, hem geçmişin izlerini bugüne taşıyan bir bellek hem de geleceğe uzanan bir kültürel köprü olarak değerlendirilmeli; bu yayınların sürekliliği, niteliği ve erişilebilirliği, halkbilimi çalışmalarının sağlıklı bir şekilde ilerlemesi açısından desteklenmeye devam edilmelidir. Türk halkbilimi, bu dergiler aracılığıyla hem ulusal kültür politikasının hem de akademik bilginin yapı taşlarını oluşturmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Aça, M. 2008. “Halk Bilgisi Haberleri ve İnan Dergileri Bağlamında 1929-1949 Yılları Arası Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Araştırmalarında Trabzon’un Yeri”. *Karadeniz Dergisi* 1: 9-20.
- Alıç, S. 2016. “Türk Halkbiliminin Gelişimi Bağlamında Dergicilik Faaliyetleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9 (42): 12-18.
- Gürçayır Teke, S. 2019. *Türk Halkbiliminde Derleme: Çalışmalar Tartışmalar*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Hınçer, İ. 1949. “Türk Folklor Araştırmalarını Niçin Çıkıyoruz”. *Türk Folklor Araştırmaları* 1: 1.
- Oğuz, Ö. 2008. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafik Yayınları.
- Önder, M. 1983. “Basımımızda İlk Özel Folklor Dergisi Folklor Postası”. *Türk Folkloru* 54: 3.
- Pehlivan, G. 2015. “Durağan Olanı Tanıma Macerasında Bir Akademisyenin Son Sözü: Türk Halkbilimi”. *Folklor/Edebiyat* 19 (75): 237-243.
- Tan, N. 2013. “Türkiye’de Halk Bilimi Çalışmalarının 100. Yılımı Kutlarken”. *Folklor/Edebiyat* 21 (82): 272-298.
- Sönmez, Y. 2015. “Türk Halk Bilimi Tarihi Açısından Bir İnceleme: Türk Folklor Araştırmaları Dergisi”. *Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (4): 347-355.
- Yıldırım, D. 1998. *Türk Bitiği: Araştırma / İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of **“Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”**:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / No support was received from any institution or organization for this article.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır. / There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / GenAI was not used in this article.

MAKALE YÜKLEME SÜRECİ VE YAZIM KURALLARI

Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi, yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayınlanır. Her sayıdan 15 gün önce sayıya makale kabulü kapatılır.

Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi, ulusal hakemli bir yayındır.

Yayın kurulu tarafından özgün, telif ve çeşitli etik ilkeleri ihlal ettiği düşünülen yazılar hakem değerlendirme sürecine tabi tutulmaz ve yazara iade edilir.

Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi’nde yayınlanmak üzere gönderilen özgün makaleler, Yayın Kurulu tarafından derginin kapsamı, intihal oranı (azami % 12) ve yazım kuralları yönünden incelenir. Uygun bulunan yazılar konunun uzmanı iki hakeme değerlendirilmek üzere gönderilir. Hakemlerin birisinden olumsuz görüş gelirse üçüncü hakeme gönderilir. Süreçte iki hakemden olumlu rapor gelmesi halinde yayın sırasına alınır.

Hakem değerlendirme süreçlerinin tamamı yazar tarafından izlenebilmektedir.

Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi’ne gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır.

Dergide yayınlanan makaleler açık erişimlidir ve bu şekilde kalacaktır. Dergide yayınlanan yazılar için telif ücreti ödenmez, yazıların tüm hakkı Altay Stratejik Araştırmalar Dergisine aittir.

Dergide yayınlanan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü sorumluluk yazara aittir.

Yazılar, yazarlar tarafından www.altaystratejikarastirmalardergisi.com adresindeki Makale Takip Sistemi aracılığıyla takip edilebilmektedir. Hakem süreci sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi amacıyla bir ile üç ay arasında değişebilmektedir. Makale ve tanıtım yazısı gönderen tüm araştırmacı ve akademisyenler bu süreyi de kabul etmiş olur.

Derginin yayın dili ağırlıklı olarak Türkçe olup yayın ilkelerine uygun olmak koşuluyla İngilizce yayınlar da kabul edilebilir.

YAZIM KURALLARI

Başlık: Türkçe başlık koyu ve büyük harflerle 12 punto, ortalanmış şekilde; İngilizce başlık ise Türkçe başlığın hemen altında, normal, sadece ilk harfleri büyük, 11 punto ve ortalanmış şekilde olmalıdır. Makalenin başlığı, en fazla 12 kelime olmalıdır.

Yazar adı: Yazar unvanı, adı ve soyadı sağa yaslı, koyu 11 punto olmalıdır. Yazarların görev yaptıkları kurum, fakülte, ORCID ID ve eposta adresleri * işaretiyle dipnotta verilmelidir. Hakem sürecinde bu isim kaldırılarak yazı isimsiz bir biçimde hakemlere gönderilir.

Öz: Makalenin başlığından sonra en az 100 oluşan Türkçe ve İngilizce öz (abstract), en az 5 kelimelik Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler 11 punto olarak yazılmalıdır. Öz, çalışmanın kapsamı, amacı, yöntemi, etkileri ve sonuçları hakkında fikir verici mahiyette olmalıdır.

Sayfa düzeni: Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kâğıt Boyutu: A4 (21-29,7 cm)

Kenar Boşlukları: Tüm kenar boşlukları 2,5 cm.

Yazı tipi: Times New Roman

Yazı tipi stili: Normal

Boyutu (normal metin): 12

Boyutu (dipnot metni) : 10

Paragraf Aralığı: Önce 0 nk, sonra 6 nk

Satır Aralığı: Tek (1)

Bölüm başlıkları: Alt başlıkların hepsi ilk harfleri büyük olacak şekilde ve koyu olmalıdır. Numaralandırma tercih edilirse “Giriş” ve “Sonuç” bölümüne numara verilmemelidir.

Tablo ve şekiller: Tablo veya şekillerin numarası ve adları tablo veya şeklin hemen altında olmalıdır.

REFERANS GÖSTERİMİ

Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 2.5 satırdan az alıntılar satır arasında; 2.5 satırdan uzun alıntılar satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride, blok hâlinde ve 1 satır aralığıyla 10 punto yazılmalıdır.

Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Yararlanılan kaynağın yazarı soyadı önce belirtilecek şekilde gösterilmelidir.

Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır:

(Boratav, 2011)

(Köprülü, 1950: 58)

(Sakaoğlu ve Alptekin, 2014: 489)

• İkiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve ‘vd.’ yazılmalıdır:

(Tan vd. 1980: 26)

• Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

Boratav (1969: 42), ...

• Yayın tarihi olmayan eserlerde ve yazmalarda sadece yazarların soyadı, yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. eserlerde ise eserin ismi yazılmalıdır.

• Kaynaklar, bir yazarın birden fazla aynı tarihli yayını olması halinde, tarihin yanına a, b, c (2024a: 258), (2024b: 41) gibi harflerle birlikte ayırım gösterilmelidir.

KAYNAKÇA GÖSTERİMİ

Kitap

Köprülü, M. F. 1999. Edebiyat Araştırmaları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sartre, J. P. 1967. Edebiyat Nedir? Çev. Bertan Onaran. İstanbul: De Yayınevi.

Bilimsel Dergi Makalesi

Şimşek, E. ve İçel, H. 2020. “Türklük Biliminin Yorulmaz Kalem: Prof. Dr. Ali Berat Alptekin (Hayatı ve Eserleri)”. Milli Folklor 16 (125): 5-30.

Ansiklopedi Makalesi/Maddesi

Akün, Ö. F. 1989. “Âlî Mustafa Efendi”. ss. 416-17 içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 2. Ankara: TDV Yayınları.

Tez

Ak, M. 2012. “19. Yüzyılda Teke Yöresi Yörüklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu”. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Gazete

Nadi, Y. “Büyük Millet Meclisinde alınan karar” Cumhuriyet 23 Nisan 1920. Cumhuriyet Gazetesi 29 Ekim 1923.

Sözlü Kaynaklar:

KK-1: Adem Bayındır, 1994 doğumlu, lisans, öğretmen, Eskişehir. (Görüşme: 25.12.2024).

• İnternette yer alan bir çalışmaya atıfta bulunmak için Yazarın soyadı, Yazarın adı. “Mesajın başlığı”. İnternet adresi. (Erişim Tarihi) bilgilerini vermek yeterlidir:

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. “Geçinme Endeksi (Ücretliler)” Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.02.2009).

- Henüz yayınlanmamış ama yayınlanmak üzere kabul edilmiş makale atıfları da şu şekilde gösterilebilir:

Atılım, Murat ve Ekin Tokat (2008). "Forecasting Oil Price Movements with Crack Spread Futures". Energy Economics. Baskıda (doi:10.1016/ j.eneco.2008.07.008).

Altay

Stratejik Araştırmalar Dergisi

Estergon Türk Kültür Merkezi No:12
Tepebaşı-Keçiören / ANKARA – TÜRKİYE

+90 312 358 94 49

+90 505 133 46 81

www.altaystratejikarastirmalardergisi.com

altay@ekoavrasya.net